مـــرکـــه او مرکي

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ ل

www.sikaraam.com

مرکه

او

مرکې

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ لمریز کال

بسم الله الرحمن الرحیم

www.sikaraam.com

کتاب پېژندنه

د کتـــاب نـــوم:	مرکه او مرکې
لیـــکـــــــوال:	پوهیالی محمد اسمعیل یون
خـــپـــرنــــدوی:	یون کلتوري یون
چــــاپـــشمــــېر:	۱۰۰۰ ټوکه
لــومــــړی چاپ:	۱۳۸۷ل کال
د لیــــکـــــوال	
پرله پسې نومره:	(۲۵)
د خـــپـــرنـــدوی	
پرله پسې نومره:	(۲۵)
کـــــمـــــپوزر:	ضیاءالرحمن ضیاء

www.sikaraam.com

نیولیک

ګڼه	سرلیک	مخ
۱	پر دې اثر یو څو لنډې خبرې	الف
۲	سریزه: مرکه او مرکې	۱
۳	زه د هېواد فرهنګ ته د پرې...	۱۸
۴	نه بدلېږمه افغان یم څو چې یم	۲۸
۵	پوهاند زیار د پښتو لیکني او...	۴۵
۶	فرهنګیالی روغتیا پال	۶۳
۷	ژوندی اکاډمی، هم مهاجره شوه	۸۴
۸	په کاڼو کې غمی	۹۹
۹	د پښتو ژبې د غوړېدو په تحریک...	۱۲۸
۱۰	د چنارونو او نښترو شاعر	۱۳۹
۱۱	عبدالباري جهاني له ورکې مېنې...	۱۵۵
۱۲	تر څو چې قانون حاکم نه شي د ... ۱۶۸	
۱۳	افغانستان یوې ملي ستراتیژۍ ته...	۱۸۵
۱۴	د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه	۲۰۷

پر دې اثر يو څو لنډې خبرې

يـون صـيب تـه دې الله (ج) خيـر ورکـړي چـې ددې کتـاب د تنظيم له لارې يې پخوانۍ خاطرې بيا راژوندۍ کړې.

ددې مرکـو زيـاتره يـې پـه هيلـه مجلـه کـې خپـرې شـوې وې. (هيله) د هغه وخت په سختو شرايطو کې د ملي ګټو د ساتلو يو مورچل او د ملي ارمانونو يوه تر ټولو محبوبه خپرونه وه.

په دې کتاب کې د بېلابېلـو هغـو کسـانو مرکـې راغلي دي، چې په خپلو مسـلکونو او برخو کې د سر کسان دي. (يـوازنی کـس يـکـې زه يـم چـې د مرکـې زياتـه برخـه مـې تـر خپـل طبـي مسـلک ډېـره پـر ټـولنيزو او ملـي مسـايلو متمرکزه ده. خـو د هغـه وخت شـرايط همداسې وو، چـې د هېـواد د سرنوشت پـه باب له فکر کولو او څه ويلو نه څوک هم نه شو غافلېدای.)

www.sikaraam.com

په کتاب کې د نورو ښېګڼو تر څنګ یوه ډېره د ارزښت خبره دا ده چې د کتاب مرکې تنوع (رنګارنګي) لري او د هر ذوق لرونکی لوستونکی پکې یو څه پیدا کولای شي.

د کتاب سریزه د مرکه لیکنې په برخه کې یو ډېر ښه او مرستندویه بحث دی او د ځوانو لیکوالو او ژورنالستانو لپاره د یو ښه لارښود او مرستندوی حیثیت لرلای شي.

زه خپلې خبرې ځکه نه اوږدوم چې د کتاب خپلې خبرې زما تر هغو ډېرې ارزښتمنې دي. له یون صیب نه تر مننې وروسته ستاسو درنو ورونو او خویندو نه هیله کوم چې دا کتاب د یو مهم اثر په توګه ولولئ او له نورو سره یې هم شریک کړئ.

په درنښت

ابراهیم شینواری

کابل، د ۱۳۸۷ کال د مرغومي ۲۲

www.sikaraam.com

سریزه:

مرکه او مرکې

مرکه په عامه اصطلاح خبرو اترو ته وایي، د ژورنالیزم په نوم ونه هم خبرې اترې مرکه ګڼل کېږي، خو په ژورنالیزم کې هدفمنو خبرو اترو ته مرکه ویل کېږي. مخکې تر دې چې مرکه د ژورنالیزم د یوه ژانر په توګه مطرح شي، په پښتو ژبه او پښتني ولسي ژوند کې په همدې او یا دې ته نږدې مانا کارېدله. جرګه او مرکه زموږ د کلتور او ټولنیز دود یو مهم عنصر دی، ډېرې شخړې او ستونزې په همدې جرګو او مرکو حلېږي.

د جرګو او مرکو قوت په دې کې دی، چې هلته د خبرو اترو زمینه برابرېږي او له دې لارې د شخړې غوټه خلاصېږي. دواړه لوري یو بل ته خپل دلایل او منطق وایي او د دې دلایلو د انطباق په نتیجه کې د ستونزې حل راوځي. افغانان او په تېره بیا پښتانه افغانان د خپل نوي ژوند برخلیک د همدې جرګې او مرکې له لارې پیلوي، کله چې یوه کورنۍ د خپل ځوان زوی د ژوند برخلیک ټاکي، نو لومړی فکر پر همدې کوي چې چاته، څه وخت او څرنګه مرکه ور ولېږي، پر مرکچي هم ډېر فکر کوي، داسې یو څوک انتخابوي، چې ډېر مخور، ژبور، تجربه کار او د منطق په وسله سمبال وي، لکه له یو مهم شخص یا چارواکي سره چې د یوې ممې مرکې لپاره یو ډېر پوخ، مسلکي

www.sikaraam.com

او ژبـور ژورناليسـت ګومـارل کېـږي. د مرکچـي لـه غـوره والـي څخه هدف دادی چې د مقابل لوري تمايل راخپل او پـه پـای کې د هغــه رضــايت حاصــل کــړي. د ســختو شــخړو او ســتونزو د غوټولو لپاره د جرګه وال او مرکچي غوراوي ته ډېره پاملرنه کېږي، ددې علت دا وي چې دواړو خوااوو تـه دقيـق معلومـات وړاندې کړي او د منطق پـه زور د شـخړې حـل راوباسـي. لـه دې ځرګنـدونو څخـه مـې هـدف دا و چې مرکـې يـا خبـرې اتـرې پـه طبيعي ډول زموږ د ژوندانه په ټولنيز ډګر کې وې، خو کله چې ډله ييزې رسنۍ رامنځتـه شـوې او هغـو بيـا پرمختـګ وکـړ، نـو مرکه هم ورسره د ژورناليزم د يوه ژانر پـه توګـه مطـرح شـوه او د ژورناليزم او د هغه د وسايلو د بنې په ودې او بدلون سره مرکې هم بېلابېل اړخونه پيدا کړل، خو د مرکې اصلي محتوا چې د خبرو اترو له لارې د هدفمنو معلوماتو ترلاسه کول دي، پـر خپـل ځای پاتې ده. مرکې ته په انګرېزۍ کې انټرويـو (Interview) او پـه عربـۍ کـې (مصـاحبه) ويـل کېـږي چې د ټولـو محتـوا همغـه يوشـان (خبـرې اتـرې) دي. د ژورنـاليزم لـه نظره لـه مرکـې څخـه موخــه دا ده چــې هــم لوســتونکو، اورېــدونکو، ليــدونکو او کتونکو تـه د يوې پېښـې يـا مسـالې پـه اړه د معلومـاتو او هـم د پېښې د سپيناوي سبب شي. مرکـه معمـولاً د ټـولنې د بېلابېلـو ډګرونــو لــه مهمــو شخصــيتونو ســره کېــږي، خــو پــر مهمــو شخصـيتونو سربېره د ټولنې لـه عـادي اشخاصـو او د پېښـو لـه عينـي شـاهدانو سـره هـم مرکـې کېـږي او د هغـوی مرکـې يـا ځرګنـدونې د پېښـو د رڼـاوي او سـپيناوي سـبب کېـږي. پـه يـوه

www.sikaraam.com

مهمه مسلکي، علمي، تخنيکي، سياسي او ټولنيزه موضوع کې طبعاً د همغې برخې له مطرح اشخاصو سره مرکې ترسره کېږي، ځکه چې همدا ډول اشخاص د موضوع د وضاحت ظرفيت لري، د ځينو ټولنيزو پېښو، اقتصادي پرمختګونو، جنګي حوادثو او طبيعي پېښو، د قربانيانو په اړه د عامو خلکو نظرونه او مرکې هم د زيات ارزښت وړ دي، په همدې خاطر مرکې د خپلې محتوا له مخې بېلابېلې بڼې غوره کوي، لکه خبري مرکه، تحليلي مرکه، علمي، سياسي، ادبي او نورې مرکې. د ژورناليزم د وسايلو د کارونې له امله هم د مرکې بڼې توپير کوي، د بېلګې په توګه د اوربدنيو (راډيويي) رسنيو لپاره ګړنۍ مرکه ډېر ارزښت لري، دا مرکه که د محتوا له پلوه هر ډول وي، خو بايد په ګړنۍ بڼه ځکه ترسره شي، چې د مرکوال شخص غږ ډېر ضروري وي. په دې حالت کې ژورناليست ته په کار دي چې په خپلې غږيزې وسيلې خپل ځان ښه ډاډمن کړي او مخکې تر دې چې مرکې ته لاړ شي، خپله غږ ثبتې وسيله ښه چک کړي، د مرکې پر مهال هم بايد خپل او د مقابل لوري غږ په لومړيو او وروستيو شېبو کې څو ځله چک کړي، چې غږ رښتيا هم ثبت شوی دی که نه او که ثبت دی نو څه ډول ثبت شوی دی؟ ښه به وي چې په دې برخه کې يو دوه خاطرې هم راوړم:

د بي بي سي يوه خبريال راته خپله کيسه کوله، ويل يې چې بي بي سي راته دنده وسپارله چې پېښور ته سفر وکړم او د نشنل عوامي پارټۍ له مشر، خان عبدالولي خان سره مرکه وکړم،

www.sikaraam.com

پېښور ته راغلم، له ولي خان څخه مې وخت واخيست، ښه په خوند مې ورسره مرکه وکړه او بېرته لندن ته لاړم، کله چې کمپيوټر ته کېناستلم او غوښتل مې د ولي خان مرکه له ټايپ څخه کمپيوټر ته ولېږدوم، نو مرکه اصلاً ثبت شوې نه وه، دې خبريال وويل، دا زما د ژوند او مسلکي کار په تاريخ کې تر ټولو بده خاطره وه. دی يو مسلکي او پياوړی ژورناليست و، پر خپل ځان او کار ډېر ډاډمن و، خو په ژورناليزم کې پر حافظې او پر تخنيکي وسيلې له چک پرته باور په کار نه دی او که څوک يې کوي دا ډول ستونزې به ورته راولاړوي.

زه خپله خاطره هم ليکم: د طالبانو نظام تر رنګېدو وروسته ما غوښتل په افغانستان کې د افغان هندوانو او سکانو د ټولنيز ژوندانه په اړه يو راډيويي راپورتاژ جوړ کړم، له پېښوره جلال اباد ته راغلم او غږ ثبتوونکي وسيله (ټيپ) مې هم له ځانه سره راوړ، په ننګرهار کې مې د خپلو ليکوالو ملګرو په مرسته د ننګرهار مېشتو افغان هندوانو يو مشر پيدا کړ، په جلال اباد ښار د هندو د بزازۍ په دکان کې مې ورسره په ډېر خوند مرکه وکړه، هندو مور ته د ګوړې ښه چای راوړ او په ډېر طبيعي ډول مو مرکه وکړه، د مرکې په پيل کې مې خپل او د هندو غږ هم چک کړ بيا مو مرکه پيل کړه، د مرکې تر خلاصون وروسته مو په مينه رخصت واخيست. د مرکې پر سهار مې پېښور ته د تګ پلان و، يو ځل مې زړه کې وګرځېدل چې راځه دا مرکه يو ځل

www.sikaraam.com

بیا چک کړه، ټیپ مې چک کړ، نورې ټولې مرکې په کې راغلې وې، خو د هندو مرکه په کې نه وه، ډېر زيات خپه شوم، بیا له خپلو ملګرو سره د هندو دوکان ته لاړو او په بېښنې سره مې بیا ترې د مرکې هیله وکړه، هندو زموږ غوښتنه ومنله، خو دا ځل مرکه هغسې خوندوره او طبیعي رانغله لکه څنګه چې د مخه وه.

ددې دوو خاطرو له یادونې څخه مې مقصد دا و چې په ژورنالیزم کې له یوې خوا پر حافظې ډېر باور په کار نه دی، له بلې خوا پر تخنیکي وسیلې هم له چک پرته باور په کار نه دی. نو د اوربېدنیو رسنیو لپاره غږیزه مرکه ضروري ده او د هغو ثبتوونکو وسایلو چک او دویم ځلي ازمېښت.

د چاپي رسنیو لپاره هم غږیزه مرکه تر یوه حده ضروري ده، خو ددې رسنیو لپاره اساسي ضرورت د مرکې لیکنۍ بڼه ده، غږیزه مرکه هم وروسته په لیکنۍ بڼه اوړي، ځکه اکثره وخت خبریالان د مرکې لپاره ځان سره ټیپ وړي او بیا وروسته مرکه له غږه لیک ته اړوي، کله کله مرکوال ته مخکې تر مخکې لیکلې پوښتنې ورکوي او هغه یې په لیکنۍ بڼه ځوابوي، خو ددې ډول مرکې یوه ستونزه داده چې له پوښتنې بله پوښتنه نه شي پیدا کولای، خبریال مجبور دی پر همغو پوښتنو بسنه وکړي، چې مخکې تر مخکې یې مرکوال ته ورکړې دي. لیکنۍ مرکې کله کله په دې ډول هم وي، چې خبریال له مقابل لوري پوښتنې کوي، هغه یې ځوابونه ورکوي او دی یې لیکي، په

www.sikaraam.com

داسې حالت کې کله کله خبريال ټول ځوابونه نه شي ليکلای، ځينې مهم ټکي ترې پاتې کېدی شي او زړه کې وايي دا به د حافظې په قوت وروسته وليکم، په دې ډول کله کله تر چاپ وروسته د مرکچي او مرکوال ترمنځ نانديرۍ رامنځته کېږي، په داسې حالت کې پر حافظې ډېر باور په کار نه دی. په هر ترتيب د چاپي رسنيو لپاره د مرکې ليکنۍ بڼه په کار ده.

په ليدنيو رسنيو کې چې هم اورېدل کېږي او هم ليدل کېږي، هلته د مرکوال تصوير او غږ دواړو ته جدي اړتيا ده، که يو له دې دوو برخو څخه کم وي، مرکه نيمګړې ده، لکه که غږ وي، خو ژوندی تصوير ورسره نه وي، نو د مرکې نيم ارزښت کم شو او يا تصوير وي خو د هغه خبرې د خبريال له خوا ويل کېږي او تصوير د هغه شخص ورسره ښکاره کېږي، دا مرکه هم نيمګړې ده، البته په ليدنيو رسنيو کې کله کله د مرکوال خبرې د ژباړې د ضرورت په حالت کې ژباړل کېږي او له تصوير سره يوځای کېږي، خو په نورو حالاتو کې طبعاً غږ او تصوير دواړو ته ډېر ضرورت دی.

په کتنيو رسنيو کې لکه بېلابېلو ويبپاڼو او د انټرنيټ نورو اسانتياوو کې چې مرکه هم ليدل کېږي، هم لوستل کېږي، هم کتل کېږي او هم اورېدل کېږي، د مرکو له پورته ټولو ډولونو څخه کار اخيستل کېدی شي، خو ددې لپاره که څوک غواړي په انټرنيټ کې يوه مرکه په بشپړ ډول خپره کړي، نو هم بايد غږيزه

www.sikaraam.com

بڼه ولري، هم انځوريزه او هم ليکنۍ، که څوک غواړي د يو چا د مرکې تصويري بڼه وګوري، هم کولای شي، که اورېدنۍ يې اوري هم بايد زمينه ورته برابره وي او که ليکنۍ يې لولي هم بايد اسانتيا ورته موجوده وي. ځينو خبري اژانسونو، نړيوالو راډيويي او تلويزيوني چينلونو له انټرنيټ څخه همدغه ګټه پورته کړې ده. د ساري په توګه د بي بي سي راډيو، خبرونه، تاسو د انټرنټ په مټ هم لوستلای، هم اورېدلای او هم ليدلای کتلای شئ، نو په دې ډول انټرنيټ ټولې هغه اسانتياوې لرلای شي، چې د رسنيو نورې برخې يې په ځانګړي ډول لري.

مرکه د ګډونوالو د شمېر له مخې هم توپير کوي، يو په يو (له يوه شخص سره د يوه شخص مرکه)، له يوه شخص سره د څو کسانو مرکه؛ لکه پريس کنفرانسونه او ځينې نورې خبرتيايي غونډې چې يو شخص معلومات ورکوي او نور پوښتنې کوي، له څو شخصيتونو سره د يوه خبريال مرکه لکه ګردي مېزونه چې په هغو کې يو خبريال له څو شخصيتونو سره مرکې کوي) او ځينې نورې مرکې.

خو مرکه که هر ډول وي هدف يې د معلوماتو زياتول او د موضوع سپينول دي، په هر ډول مرکه کې ژورناليست ته بويه چې تر هر څه د مخه پر موضوع حاکم وي او له هر هغه چا سره چې مرکه کوي بايد نوې خبره ترې راوباسي، د موضوع په اړه بايد خپله هم معلومات ولري او د يوه مسلکي شخص په توګه له

www.sikaraam.com

مرکوالو څخه پوښتنې وکړي، که خپله ژورنالیست پر موضوع حاکم نه وي او د مرکوال پر وړاندې په کمزوري دريځ کې وي، نو دا مرکه ښه او مطلوبه نتیجه نه ورکوي.
په همدې خاطر اوس په نړۍ کې د اختصاصي ژورنالیزم موضوع ډېره مطرح ده، ډېر ځله مو له بي بي سي او نورو معتبرو راډیوګانو څخه اورېدلي چې د بي بي سي او یا...راډیو د اقتصادي، سیاسي، ټولنیزو او سیاسي چارو خبریال، دا په دې مانا چې ژورنالیست پر ژورنالیزم سربېره د علومو په یوه بله برخه کې هم تخصص لري او کله چې د داسې موضوعګانو په باب بحث مطرح کېږي، نو د همغې تخصصي برخې خبریال د مرکې لپاره ورځي. په افغانستان کې لا ژورنالیزم د ودې په حال کې دی او موږ ډېر کم داسې ژورنالیستان لرو، چې د ژورنالیزم ترڅنګ په یوه بله برخه کې هم تخصص ولري. البته اوس یو ګڼ شمېر لیکوالو او د نورو مسلکونو خاوندانو د ځینو اقتصادي ملاحظاتو له امله ژورنالیزم ته مخه کړې، خود افغانستان رسنۍ لا دې مرحلې ته نه دي رسېدلي، چې په هره څانګه کې خپل مسلکي ژورنالیست ولري او یا دې هغه د مسلک پر بنسټ همغې مسلې ته وړاندې کړي؛ له یوه ژورنالیست څخه د خبرو او مرکو د بېلابېلو ډولونو لپاره کار اخیستل کېږي.
د مسلکي تخصص ترڅنګ یو ژورنالیست ته د مرکې ځینې نور مهم ټکي هم په کار دي، چې باید په پام کې یې ونیسي، په

www.sikaraam.com

مرکه کې د تر بحث لاندې موضوع ښه او هر اړخيزه شننه او له دې څخه مخکې تر مخکې د ځان ښه خبرونه، مرکې ته پوره چمتوالی، د مرکوال پر فکري ليدلوري پوهېدل، د تخنيکي وسايلو ارزونه او ځينې نور مسايل ضروري دي. د دې ترڅنګ د مرکې پر مهال ژورناليست ته په کار دي چې تر ژورناليستيکو اخلاقو پښه وانه ړوي، رهبرې شوې، لمسوونکې پوښتنې او په قصدي ډول د مقابل لوري تر اغېز لاندې راوستل، د ثبت، برېښنا او تخنيکي وسايلو داسې کارونه چې د مرکې پر مهال د مرکوال ذهن بلې خواته واړوي، د ژورناليزم له اخلاقو سره سمون نه خوري، ژورناليست ته په کار دي چې خپل ناپېيلتوب وساتي او په داسې مهارت له مرکوال څخه خپلې مطلوبې خبرې راوباسي چې هغه يې د اظهار پر وخت پر ځان د فشار احساس ونه کړي.

د علمي، تخنيکي او ځينو معلوماتي مرکو پوښتنې دومره جانبي عوارض نه لري، خو د سياسي، ټولنيزو، قومي او تاريخي مسايلو په اړه بحث او مرکې طبعاً ډېرې حساسې دي، هغه هم په داسې يو حالت کې چې يوه ګردي مېز ته د مختلفو نظرونو خاوندان راټول شوي وي، په دغسې ډول پېښو مرکه او بحث کې د ژورناليست ناپېيلتوب ډېر ضروري دی. په افغانستان کې اوسنۍ رسنۍ په تېره بيا تلويزيوني رسنۍ د ژورناليزم د ناپېيلتوب اصل ته ډېره پاملرنه نه کوي، موږ په

www.sikaraam.com

تلویزیونو کې داسې مرکې لیدلي، اوریدلي او خپله هم ورسره مخامخ شوي یو، چې هلته ژورنالیست یا د خپروني جوړونکی خپله د یوه طرف په توګه مطرح وي. (اریانا) تلویزیون تر ډېره حده د ناپېیلتوب اصل مراعتوي. (لمر) او (شمشاد) تلویزیون هم دې ته ورته دریځ لري، خو ځرنګه چې شمشاد او لمر تلویزیونونه تر ډېره بریده پښتو تلویزیونونه دي، نو پر شمشاد د پښتو پالنې تور پورې دی او لمر که څه هم پښتو تلویزیون دی، خو ځرنګه چې دا تلویزیون هم د طلوع تلویزیون د چارووا کو له خوا سمبالېږي، نو ځکه خو پر لمر تلویزیون د طلوع د اثراتو تور پورې کېږي. شمشاد تلویزیون په مرکو کې په مشخص ډول ژورنالیست د طلوع هغه په شان د کوم ډېر ځرګند او مشخص دریځ خاوند نه بریښي او یا لږ تر لږه په مرکه کې ځان ډېر دریځوال نه ښيي. خو طلوع، نور، نورین، تمدن او فردا تلویزیونونه د طرف پر ناروغۍ اخته دي. نور، نورین، تمدن او فردا تلویزیونونه خو ځکه بې طرفه نه دي چې په مشخصو اشخاصو او تنظیمونو پورې تړلي دي او د همغو ډلو او اشخاصو د عمومي نظریاتو او لیدلوریو ځرګندونه کوي، خو طلوع تلویزیون چې ځان یوه ازاده رسنۍ ګڼي په واقعیت کې د ازادۍ اصل نه مراعتوي، اکثرو لیدونکو به د دوی خپروني په تېره بیا د ((ګفتمان)) خپرونه چې اکثره ګرمو سیاسي او نورو پارونکو مسایلو ته ځانګړې شوې، کتلې وي،

www.sikaraam.com

په دې خپرونه کې له ورایه ښکاري چې د ناپېیلتوب اصل نه مراعتېږي، نه یوازې ژورنالیست لوری نیسي، بلکې کوم کسان چې د بحث لپاره رابلل کېږي د هغوی غوراوی هم د ناپېیلتوب له مخې نه وي. اکثره وخت دوه درې، څلور او ان پنځه کسان له یوې خوا وي، یو یا دوه له بلې خوا او ژورنالیست هم د همغې خوا پلوي کوي، چې دوی مخکې تر مخکې هماهنګ کړي وي. ځینو کسانو ته مخکې تر مخکې د بحث موضوع ورکول کېږي او کېدی شي دا سې هم شوي وي چې پوښتنې مخکې تر مخکې ورته ویل شوې وي او هغې خوا ښه تیاری نیولای وي، خو دا بله خوا چې تلویزیون والا قصداً غواړي کمزورې وښودل شي، د موضوع په اړه معلومات هم مخکې تر مخکې نه ورکول کېږي او یا که ورکول کېږي نو وخت په کې کم وي، بله بې عدالتي دا وي چې د یوه لوري کسانو (د تلویزیون خوښې لوري کسانو) ته ډېر وخت ورکول کېږي او مقابل لوري ته کم، که وخت پر یو تن د عدالت له مخې په مساوي ډول وویشي بیا هم هغه غرضي لوری څو ځله زیات وخت اخلي، نو دلته د طلوع تلویزیون پر وړاندې څو پوښتنې پیدا کېږي: که په یوه بحث کې درې څلور تنه حتمي د یوه نظر خاوندان وي، نو بیا ښه ده چې ددې کسانو له جملې څخه یو تن را دعوت شي او یو تن هم له هغه بل لوري څخه، چې وخت پر دواړو په مساویانه ووېشل شي او هر یو خپل دلیل ووایي او که

www.sikaraam.com

د یوه لوري، د ډېر شمېر کسانو ګډون بیا هم حتمي وي، نو ښه بیا دا ده چې مقابل لوري ته دومره وخت ورکړل شي چې د ټولو پوښتنو ته ځواب ورکړي.

زه او قدرمن استاد حبیب الله رفیع څو ځله له همداسې چلند سره مخامخ شوي یو، یو د دریو او یا څلورو پر وړاندې، خو د لوی خدای(ج) په فضل څرنګه چې زموږ خبره حق وه، نو د منطق او عدالت له مخې مو ورته ماته ورکړې ده، هر وخت چې ما په طلوع تلویزیون کې مرکه کړې او لیدونکو لیدلې، نو په سلګونو تلېفونونه راته د منني او کورودانې په خاطر راغلي دي، ددې علت دادی چې زه د طلوع تلویزیون د بې انصافۍ پر وړاندې ودرېدلای یم، ما څو ځله د طلوع چلوونکو ته ویلي چې که موږ دې بحثونو ته راغواړئ، نو یا باید د دواړو لورو مرکوالو شمېر مساوي وي او یا هم که له هغه بل لوري زیات کسان راځي نو موږ ته دومره وخت راکړئ چې د هر یوه پوښتنو او نامشروع تردید ته ځواب ورکړو. هر کله چې په دې بحثونو کې د افرادو او وخت تساوي په پام کې نیول شوي او ژورنالیست تر یوه بریده ناپېیلی پاتې شوی، نو هغه بحث اتومات زموږ په ګټه تمام شوی، حتی داسې بحثونه هم موږ ګټلي چې یو د څلورو پر وړاندې مطرح وو، دا ډول بحثونه بیا په ډېر زور د سانسور له زندۍ خلاص شوي. له دې څرګندونو څخه مې مقصد دا و؛ هغه رسنۍ چې زموږ په ټولنه کې د ازادو

www.sikaraam.com

رسنیو په نامه فعالیت کوي، په واقعیت کې هغه شان ازادي نه دي، چې ادعا یې کېږي.

په دې اثر کې چې تاسو ته د کومو مرکو د لوستلو بلنه درکوم، دا ما په تېرو لسو پنځه لسو کلونو کې له بېلابېلو شخصیتونو په تېره بیا له فرهنګي شخصیتونو سره کړي دي. دا مرکې اکثره د فرهنګي هدفونو او معلوماتو په باب شوي دي. سیاسي موخې نه لري او یا هم سیاسي هدفونه یې ډېر کم دي، ما په دې مرکو کې د ژورنالیزم عامې ځانګړنې مراعت کړي خو د مرکې ټول تخنیکي اصول په کې ځکه نه دي مراعت شوي چې دا ما د خپلو ځانګړو فرهنګي ضرورتونو پر بنسټ کړې وې، هغه وخت زما هدف دا هم نه و چې دا مرکې به زه د یوه ځانګړي اثر په توګه چاپوم، خو او سمهال چې زه د خپل تېر کړي فرهنګي کار پر بیا ارزونې، اوډنې او راټولونې بوخت یم، پر دې مرکو مې چې کتنه وکړه، نو ډېرې په زړه پورې را ته ښکاره شوې، ددې مرکو د چاپ ضرورت په دې کې نه دی چې دا مرکې ما کړې، بلکې مهمه اړتیا یې دا وه چې په دې مرکو کې ددې مرکوالو له خوا چې زموږ د هېواد مطرح فرهنګي څېرې ګڼل کېږي، ډېر مهم مسایل بیان شوي دي. دا مسایل دومره ژور، مهم او په زړه پورې دي، چې نه یوازې او سمهال زموږ د ځوان پښت په درد لګي، بلکې راتلونکی پښت هم ترې ډېره ګټه اخیستلای شي. زما لپاره ددې کار بل علت دا و چې زه غواړم د خپلو

www.sikaraam.com

فرهنګيالیو د فکر هغه مجموعه چې په دې مرکو کې خوندي شوې، لاپسې خوندي کړم، بل هدف مې دا و چې دا مرکې لکه څنګه چې مې اشاره وکړه، ډېرې ګټورې دي، نه غواړم زما تر مړينې وروسته، بل څوک اړ شي د هغو د بیا د راټولونې ستړیا وګالي، پر ژوند هېڅ باور نه شته، هر لیکوال ته بویه خپل تېر هغه فرهنګي کار، چې په بیا چاپ ارزي په خپله سره راټول او د مجموعي چاپ له لارې یې له تیت وپرک حالته وژغوري او خوندي یې کړي، اوس خو دود دا دی؛ زموږ هر لیکوال چې له دې فاني نړۍ سترګې پټې کړي له همغې شېبې بیا تر کلونو کلونو زموږ نور لیکوال د هغو د کړو کارونو پر بشپړولو مصروف وي او بیا یې هم نه شي بشپړولای او نه یې هم پوره خوندي کولای شي، نو هر لیکوال ته په کار دي چې لږ تر لږه تر پنځه کلن فرهنګي کاري بهیر وروسته خپل تېر کړی کار راټول، چاپ او خوندي کړي او د خپل کار، زیار راتلونکي نسل ته پرې نږدي.

دا مرکې چې تاسو ته وړاندې کوم اکثره یې له نن (۸-۱۲) کاله دمخه د هیلې مجلې په بېلابېلو ګڼو کې چاپ شوي او اکثره یې نږدې پر شلمه پوښتنه پای ته رسېږي، (شل) عدد ما قصداً د مرکو د پایته رسېدو لپاره ټاکلی، (شل) یوازې د ریاضي یو عدد نه دی، (شل) په پښتو کې دکره او بشپړ کار مانا هم ورکوي، دا کار ما شل کړ، یا ما خو شل کړه، دا دنیا چا شل

www.sikaraam.com

کړې نه ده او داسې نور، کله چې خپله ما دا مرکې راټولولې، نو خورا په تکلیف یې کړم، ما فکر وکړ هغه مرکې چې ما خپله کړي او خپله مې په مجله کې چاپ کړي او مجله مې هم خپله چاپ کړې، نو د هغو بیا راټولول ما ته دومره ستونزمن شول، نو بل چا ته به دا کار څومره ستونزمن تمام شوی وای؟ له دې څخه مې دا نتیجه واخیسته؛ ښه به وي هر لیکوال خپل کړی کار خپله سره راټول کړي او هغه لیکنې او فرهنګي کار چې پر بیا راټولولو او چاپ نه ارزي، ښه به وي چې لیکوال د خپل وصیت یا یادښت په ډول نورو لیکوالو ته ووایي چې زما دغه کار په بیا راټولولو نه ارزي، وخت پرې مه ضایع کوئ او که کوم داسې کار چې پر راټولولو او بیا چاپ ارزي او لیکوال یې په خپله د بیا چاپ او راټولونې جوګه نه وي، هغه دې ځوانو لیکوالو ته ولیکي، په دې ډول به زموږ راتلونکی نسل د چا د اثارو په راټولولو کې له ستونزو سره نه مخامخېږي.

ما د خپل تېر کړي فرهنګي د انسجام لړۍ پیل کړې او غواړم له خپل تېر کار څخه ځان ښغمه کړم، په دې مرکو کې چې د تېر کړي کار یوه برخه ده، ما هېڅ ډول لاس نه دی وهلای، یوازې کوم ځای کې چې کومه چاپي او املایي تېروتنه وه، هغه مې سمه کړې ده، نور مې هر څه پر خپل شکل پرې ایښي او ددې مرکو اصالت مې ساتلای دی، درانه لوستونکي کولای شي چک یې کړي ما له ځینو نورو اشخاصو سره هم مرکې کړې وې،

www.sikaraam.com

چې په نورو خپرونو کې په متفرقه توګه خپرې شوي ، خو اوس لاسته رانغلې، خو کومې چې مې ترلاسه کړې، هغه دادی ستاسو مخې ته ږدم، هیله ده زما دا وړاندیز چې هر لیکوال دې خپل ټېر کارونه خپله منظم او خوندي کړي، د نورو لیکوالو د هڅونې سبب شي او اوسني لیکوال د راتلونکو لیکوالو کارونه زیات او درانه نه کړي.

د همدې ارمان د برې په ارمان

په درنښت

پوهندوی محمد اسمعیل یون

ارګ،دجمهوري ریاست ودانۍ،کابل- افغانستان

د ۱۳۸۷ل کال د مرغومي (۳) مه

www.sikaraam.com

زه د هېواد فرهنګ ته ډېرې زياتې هيلې، اميدونه او انتظارونه لرم

عبدالمالک بېکسيار د هېواد يو پياوړی ليکوال او شاعر دی، کلونه کېږي چې له هېواد لرې په ډنمارک کې د مهاجرت ژوند تېروي. عبدالمالک بېکسيار د ژور ملي شعور او فکر خاوند دی. هيله

مجله يې په همدې نيت پيل کړه چې د هېواد ملي فرهنګ ته خدمت وکړي. دا مرکه د هيلې مجلې د لومړي کال په دويمه ګڼه کې چې د ۱۳۷۶ل کال له غبرګولي- چنګاښ سره سمون خوري نشر شوې او د هغه وخت د حالاتو څرګندونه کوي:

www.sikaraam.com

تر هر څه د مخه راته د دې مقولې له مخې چې ((چا ځان وپېژاند نو هغه خپل خدای ج وپېژاند)) لومړی ځان په څو کرښو کې معرفي کړه او بیا به پر نورو خبرو بحث کوو ؟

نوم مې عبدالمالک بېکسیار، د برې پښتونخوا اوسېدونکی او په پښتو ژبه او ادب کې مې د لیسانس تر درجې پورې زده کړه کړې ده.

د شاعرۍ له غم لړلې او فکر وړې دنیا سره دې له کومه وخته راهیسې د ژوند مزي وتړل شول؟

له ۱۳۵۹ل کال راپه دېخوا په دې لټه کې یم چې شعر ولیکم او له ۱۳۶۲ل کال راپه دېخوا مې د شعر په نامه پارکي د هېواد په مطبوعاتو کې خواره شوي دي.

تر اوسه دې په دې برخه کې څومره بریالي ګامونه پورته کړي دي، له خپلې شاعرۍ راضي یې؟

د بریاوو خبره به لوستونکو ته پرېږدو چې هغوی خپل قضاوت ور باندې وکړي او که ستا د پوښتنې موخه د کار کمیت وي نو د سوچونه او کړېچونه تر نامه لاندې مې د شعرونو لومړی جونګ په همدې شپې ورځو کې په پېښور کې خور شو او که چېرې لوستونکو په خلاصه ټنډه ومانه نو د (سنځل ګل په شپو کې) بل د شعرونو جونګ راسره چاپ ته تیار پروت دی چې غواړم چاپ یې کړم او له

www.sikaraam.com

شعر څخه د رضایت چې کومه خبره ده هغه دا چې ته خپله هم شاعر یې او یو شاعر هم له خپله شعره راضي نه وي.

د ځوانۍ په ښه ګرمه مرحله کې له هېواده په مهاجرت محکوم شوې او بیا ډېرو لیرو وطنونو ته لاړې، دې اوږده سفر ستا په فکري ژوند کې څه ډول بدلون راووست؟

د ګران هېواد له تودې غېږې څخه لرېوالي او بیا په بېلابېلو هېوادونو کې پردیس ژوند، له هېواد، خلکو او ولس سره زما مینه لا نوره ژوره او اورنۍ کړه او همدې لرېوالي او پردېسۍ زه د هېواد، خلکو، ازادۍ او نېکمرغۍ په اصلي مانو وپوهولم.

هغه څوک چې په هېواد کې او سېږي هغه له جګړې نه نیولې د نورو بېلابېلو عواملو له کبله خپل لږمون خوري او فریاد کوي او هغه څوک چې غرب ته تللي، د هغوی ځینې کسان هم په اصطلاح یو ډول ناشکري څرګندوي، ستا په نظر د دغو متضادو ټولنو ترمنځ د ژوند او فکر توپیرونه یو له بله څومره ښېګڼې او بدګڼې لري؟

ستا له دغې پوښتنې سره ماته د (یو خوا پاڼ، بل خوا پړانګ) متل را یاد شي. زموږ هېوادوال څه د هېواد دننه او څه بهر د سولې او

www.sikaraam.com

ارامی، په ارمان دي او که خدای کول دغه ارمان ته به د طالبانو د اسلامي تحریک په رڼا کې رسو.

هغه کسان چې په تېرو څو کلونو کې غرب ته په ډېره سختی لکه د صراط له پله نه چې تېرېږي ورتېر شوي او هلته استوګن دي. څه فکر کوئ چې هغه به کله بېرته هېواد ته راستانه شي؟

سره له دې چې دغه پوښتنه په بېل بېل کس پورې اړه لري مګر بیا هم د هغې مینې، علاقې او همدردی له مخې چې افغانان یې له خپل هېواد سره لري زه دا په ډاګه ویلای شم چې که په ګران هېواد افغانستان کې واقعي سوله، امن او ډیموکراسي تامین شي نو یوه زیاته برخه پردېس افغانان به د هېواد غېږې ته راستانه شي.

په غرب کې مېشته افغانان په عمومي ډول د خپل هېواد د فرهنګ د حال او راتلونکي په باب څه فکر کوي؟

په غرب کې مېشته افغانان د ډېرو خلکو د غلطو ګومانونو پر خلاف د هېواد دفرهنګ د حال او راتلونکي په باب زیات اندېښمن دي.

په غرب کې د افغانانو د فرهنګي فعالیتونو په باب لنډه رڼا واچوه!

www.sikaraam.com

غرب ته د افغانانو د مهاجرت لومړی لسیزه یوه بې غږه، ځوړه لسیزه وه او که څه کېدل هم د شخص او یا ډلې په نامه وو، مګر نن سبا د خدای(ج) په فضل افغانان لګیا دي په پرديسی کې د مېشته کامونو او ولسونو په منځ کې خپل مقام او لوری ټاکي، یو زیات شمېر فرهنګي او ټولنیز فعالیتونه روان دي او هره ورځ د دغو فعالیتونو لمن لا نوره هم پسې پراخېږي.

دغه فعالیتونه د جرایدو، مجلو، اخبارونو، راډیوګانو، تلویزیونونو، ادبي او فرهنګي غونډو او نورو په بڼه ترسره کېږي.

لکه څنګه چې درانه لوستونکي به هم خبر وي ستاسو په هلو ځلو او مالي لګښت دلته په پېښور کې د ((هیله)) په نوم مجله چاپ شوه چې لومړی ګڼه یې خلکو زیاته خوښه کړه، لکه څنګه چې زه خبر یم ددې مالي لګښت ستا له لوري پرې شوی، که هلته نور افغان فرهنګیان ستا اقتصادي متې در ټینګې نه کړي نو دا دومره مالي بار به ستا ځاني ژوند له مالي پلوه ستړی نه کړي؟

په دغه کار کې له ما سره په ډنمارک کې یو زیات شمېر فرهنګیان، فرهنګپال او ملي شخصیتونه مرستندوی دي، دا چې د لومړی ګڼې مالي لګښت یې ما پر غاړه اخیستی وو زما د خپلې ځاني علاقې پر اساس و او کېدی شي داسې هم وشي چې موږ هر یو په وار سره د

www.sikaraam.com

يوې يوې ګڼې مالي لګښت پر غاړه واخلو، بله دا چې افغانان هېڅکله هم خپل خدمتګاران بېنوا نه پرېږدي، زما په ګومان افغان ولس ته کار نه دی شوی تاسې وګورئ د تاريخ په اوږدو کې چې چا دغه ملت ته ان يو ګام هم پورته کړی، نو بيا يې تر پېړيو پېړيو قدرداني شوې او عزت يې شوی او لا کېږي.

په همدې اوسنۍ زماني مقطع کې د هېواد فرهنګ ته هيله من يې که نهيلی؟

زه د هېواد فرهنګ ته ډېرې زياتې هيلې، اميدونه او انتظارونه لرم او دا کومه تصادفي خبره نه ده چې زموږ د دغه ناڅيزه فرهنګي زيار نوم ((هيله)) شو.

ځينې کسانو او ډلو غوښتل چې پښتني فرهنګ او پښتو ژبه د اور او نابودۍ په سيند لاهو کړي. تاسو د دې ډول اشخاصو او ډلو نيتونه او ناوړه هيلې څنګه ارزوئ؟

تر کومه ځايه چې د پښتو ژبې خبره ده نو دا د يوه ژوندي څلوېښت مليونيزه ملت ژبه ده چې د نابودۍ هيله يې د ځينو اشخاصو سوچه حماقت او لېونتوب بولم او بس.

لکه څنګه چې څرګنده ده پښتنو په افغانستان کې په تېرو دوو سوو کالو کې په عين حاکميت کې محکوميت هم تېر کړی دی، که څوک را باندې ډېر

www.sikaraam.com

په قهر نه شي اکثره پښتانه واکمن چې په دې دورو کې تېر شوي هغه په خپله ژبه ګونګيان وو. په دې مانا چې په دربار کې يې نه پښتو ويله، نه يې ليکله او نه يې کاروله، البته ځينو پښتنو واکمنو چې په دې برخه کې د خپل زړه ويني خوړلي د هغو درناوی او د کار د ارزښت احترام به هېڅکله هم زموږ د ولس له زړه نه ونه وځي، تاسو څه فکر کوئ چې د پرديو ژبې او فرهنګي ښکېلاک او حاکميت ته به څه وخت د پای ټکی ايښودل کېږي؟

د پرديو ژبو فرهنګي ښکېلاک او حاکميت ته به هغه وخت د پای ټکی ايښودل کېږي، چې پښتو د کاروبار، ژوند، تعليم او دربار ژبه شي، په دغه هکله د هيلي د لومړۍ ګڼې له يوې مقالې څخه دا جملې را اخلم: ((زه په دې نه يم چې پښتو (۵۰۰۰) کاله تاريخ لري او که ۵ ورځې، خو زموږ ژبه ده پر موږ ګرانه ده او موږ يې په ارګ کې غواړو)) پاتې شوه د تېرو چارواکو خبره چې دومره مې زړه ترې ويزاره دی چې نه غواړم د هيلې پاڼې يې په نومونو او کړنو ولړم.

د طالبانو اسلامي تحريک په اړه څه فکر کوئ، دوی افغانستان له کومو لويو تراژيديو څخه خلاص

www.sikaraam.com

کړ او ددې په مقابل کې د دوی نیمګړتیاوې کومې دي؟

د طالبانو اسلامي تحریک چې زه یې په ننګ او ناموس را اوچت شوی غورځنګ بولم، هېواد یې د غلو، داړه مارو، وطن پلورو او سمتي او ژبنیو جونونیانو له داسې یوه تاړاکه وژغوره چې تصور یې ان په انساني فکر محال و او هغه کومې کوچنۍ نیمګړتیاوې چې لا هم موجودې دي انشاءالله امو ته دد غه غورځنګ تر رسېدو به پای ته ورسېږي.

که خدای مه کړه طالبان په او سني وخت کې د همدې جوړ شوي ملي ضد ائتلاف له خوا ماته وخوري نو د پښتنو ژوند ته به په افغانستان کې څه پېښ شي؟

داسې به انشاء الله هېڅکله نه کېږي او که خدای مه کړه وشوه نو هغه د خوشال بابا خبره:

چا یې پلو له مخه پورته نه کړ
پښتو لا هغسې بکره پرته ده

د هېواد په هره سیمه، دره او بانده کې په سلګونو نور دغه شان غورځنګونه ویده دي.

www.sikaraam.com

له طالبانو څخه د یو روښنفکره افغان په توګه د ملي ژبې (پښتو) او افغاني فرهنګ د ودې لپاره څه هیلې، وړاندیزونه او غوښتنې لرې؟

د روښنفکر له کلمې څخه په هغه اندول چې په افغانستان کې کارول کېږي زما کرکه ده، خو د یوه افغان په توګه له طالبانو څخه دا غوښتنې لرم:

چې حق باید حقدار ته وسپارل شي او لکه د تېرو حکومتونو د دروغجنې وروری او مساوات تر نامه لاندې د هېواد د مطلق اکثریت (پښتون) کام فرهنګي او ژبني امتیازات د بې تفاوتۍ په ډنډ لاهو نه کړي.

پښتو ژبې ته چې د پېړیو په اوږدو کې ورته څه التفات نه دی شوی خپله خاصه پاملرنه وکړي او د یوه ژوندي ځلوښت ملیونیزه ټبر د ژبې او د ګران هېواد افغانستان د ملي ژبې په توګه یې درناوی پرځای کړي. په دې هکله یوه خاطره را یاده شوه او هغه دا چې په جرمني کې مې یوه سپین ږیري هېوادوال ته وویل چې کله به له خیره وطن ته ځو؟

نو په ځواب کې یې راته وویل:

کله چې نور راته د کابل په کوڅو کې څوک ((افغان غول)) نه وایي.

اوس هم بېرته د ادب نړۍ ته! لکه څنګه چې ما ستا شعرونه لوستي اکثره په ملایمه، نرمه، پسته او

www.sikaraam.com

خوږه شاعرانه ژبه لیکل شوي، په شعر کې له اغزنې او قهرجنې ژبې څخه کار نه دی اخیستل شوی، ستاسو ددې بري راز په څه کې دی؟

زه نه پوهېږم چې دا بری دی او که ما ته خو زه فکر کوم ددې وجه به دا وي چې زه په خپله همدغه شان یو انسان یم او زما په نظر شعر په خپله همدغه شان یو مولود دی او باید وي.

بله وجه یې کېدی شي دا هم وي چې زه د سکوت او زندان د زمانې شاعر یم او د هغې زمانې د شعرونو غټه تقاضا همدا وه ځکه چې له دې بغیر یې بیا د چارواکو له نازک خاطر سره ټکر کاوه او د دغه ټکر سزا بیا دا وه:

چا وې چې ډلګۍ د لېونو څه شوه
ځینې یې ړانده شوه ځینې ژبه پرې

او سنی ځوان ادبي بهیر څه ډول ارزوئ او د پرمختګ او نوښت لپاره یې څه وړاندیزونه لرئ؟

او سنی ځوان بهیر له هغو مشکلاتو او کړاوونو سره سره چې ورپېښ دي تر ډېره د انسان زړه ته ډاډ ورښي. خو باید له یاده ونه باسو چې سوچه ادب او نږه شعر ته زمونږ واټن د پخوا په تناسب یو ګام هم نه دی رالنډ شوی، لیکوال او شاعران مو هماغه د پخوا په شان د شهرت او کتابونو چاپولو په مسابقه لګیا دي.

www.sikaraam.com

د خپل شخصي ادبي ژوند يوه ترخه او يوه خوږه خاطره راته ووايه؟

خوږه خاطره همدا اوس ياد ته نه راځي، ترخه خاطره دا چې تر ډېره عمره وروسته همدا تېر کال زه په دې وپوهېدم چې زما پلار محترم زما د شاعرۍ مخالف دی.

د ازاد شعر په باب ستاسو خيال څه دی، پښتو کې د هغه حال او راتلونکی څه ډول ګورئ؟

زه ازاد شعر ته خاص عقيدت لرم او په پښتنو کې ورته يوه ښېرازه راتلونکی وينم او هيله من يم ازاد شعر په پښتونخوا کې داسې ريښې وکړي لکه غزل.

او وروستۍ او شلمه پوښتنه مې دا ده چې د خپل هېواد او ولس د ښېرازۍ لپاره دې کومې هيلې په زړه کې وي هغه راته په لنډيز سره څرګندې کړه؟

زه هيله من يم چې ډېر ژر به مو ګران هېواد افغانستان د سولې او نېکمرغۍ په لمن کې سا واخلي، د بيا ودانۍ کار يې په ډېره چټکۍ پيل او په علمي، ادبي، سياسي او فرهنګي ډګرونو کې له نړيوال کاروان سره همګام او پردېس افغانان بېرته خپل وطن ته راستانه شي او په لړې راتلونکې کې مې دا هيله ده چې افغانستان خپلې طبيعي پولې راخپلې او د يوه هوسا او سرلوړي افغانستان د جوړېدو پر لوري ټول افغانان لاسونه سره ورکړي.

www.sikaraam.com

نه بدلېږمه افغان يم څو چې يم
زه د ګران افغانستان يم څو چې يم

استاد حبيب الله رفيع د افغانستان لوی ليکوال او څېړونکی دی. پر ۱۳۲۴ل کال د افغانسان د وردګو ولايت د سيداباد په ابدره نومي ځای کې زېږېدلی دی. په ديني مدرسو کې تر زده کړو وروسته يې په کابل کې د دارالتاليف د تاريخ ټولنې، فوکلور ټولنې، پښتو ټولنې د پښتو څېړنو او د افغانستان د علومو اکاډمۍ د غړي په توګه دنده سرته رسولې ده. يو وخت يې د ((پوهنه)) ، ((اريانا))، ((زېری)) او ((فوکلور)) خپرونو کې د مهتمم، مرستيال او مدير په توګه هم دنده اجرا کړې ده. تر مهاجرت وروسته يې په اسلام اباد کې د افغانستان د جهاد ثقافتي شورا او په پېښور کې د افغانستان د جهادي څېړنو د مرکز، د افغانستان د کلتوري ټولنې، د افغانستان د تاريخ ټولنې او د افغانستان د مرستو مرکز د غړي په توګه کار کړی دی. دغه راز يې ((افغان جهاد))، ((قلم))، ((سپېدې))، ((افغانستان))، ((تلوسې)) او ((تعاون)) په مجلو کې د ليکنې ډلې د غړي او مدير په توګه دنده ترسره کړې ده.

www.sikaraam.com

استاد رفیع (۱۱۰) ټوکه منظوم، منثور، تخلیقي او څېړنیز اثار لري چې د بېلابېلو علمي موسسو له خوا چاپ شوي دي. او نور هم پر علمي او څېړنیزو کارونو بوخت دی. مور د هیلې مجلې په دې (۱۳۷۸ل کال ۲) ګڼه کې له ښاغلي حبیب الله رفیع سره مرکه کړې چې ستاسو پام ورته را اړوو:

www.sikaraam.com

اجازه راکړئ تر هر څه وړاندې ستاسو په ژوندون کې د نوي بدلون (بهر ته تګ او بېرته راتګ) په اړه پوښتنه وکړم، د دې کار بنسټیز لامل څه و؟

ما ته په تېرو شلو کلونو کې بهر ته د تلو ګڼ چانسونه میسر وو، تر هر ځای وړاندې ناروې ته د تلو زمینه راته برابره وه، په ۱۳۶۵کال د مصر په راډیو کې د مصر د دولت له خوا رسماً د پښتو نطاق تاکل شوی وم، خو تر دوو میاشتو وروسته بېرته راستون شوم، په ۱۳۶۸ کال امریکا ته یوه میاشت رسمي مېلمه وم او دوستانو راته ویل چې پاتې شه، زه بېرته راغلم، البته کاناډا ته مې د تلو توسن دا و چې په پېښور کې دوه درې کاله زما دوه زامن سره له دې چې لوړې نومرې یې درلودې د لوړو زده کړو له کولو نه بې برخې شول، زه د هغوی د زده کړو په خاطر ولاړم او د خپلو کارونو د کولو لپاره بېرته راغلم.

په لویدیزه ټولنه کې دې ځان څنګه احساس کړ؟

زما له نظره انسان هغه کب دی چې د خپل کلتور په سیند کې ژوند کوي، نو څوک چې د خپل کلتور له سیند نه ووزي له همداسې یوه حالت سره مخامخ کېږي، ما همداسې حالت درلود د پخوانو تجربو له مخې مې همداسې حالت ته د څه وخت لپاره ځان چمتو کړی و.

سره له دې چې تاسو د خپلو څرګندونو له مخې په لویدیزه ټولنه کې خوښ نه وئ، نو بیا ولې مو هلته تګ غوره کړ؟

فکر کوم د دې پوښتنې ځواب به د وو پورتنیو ځوابونو کړی وي.

په لویدیځ کې مېشتېدنه او د هغه ځای تابعیت منل د خپلې ټولنې پر راتلونکي باندې د بې باورۍ او نهیلۍ په مانا نه دي؟

یوه هېواد ته تلل او د یوه هېواد تابعیت منل دوې بېلې پوښتنې دي، ډېر داسې افغانان شته چې پنځلس شل کاله وړاندې بهر ته تللي، خو د بل هېواد تابعیت یې نه دی منلی او زه خو اصلاً ټول عمر دا تصور هم نه لرم، چې افغاني تابعیت پرېږدم.

نه بدلېږمه افغان یم ځو چې یم   زه د ګران افغانستان یم ځو چې یم

د کاناډا په باب باید دا هم درته څرګنده کړم چې هغه هېواد د مهاجرو ټولنه ده او د حکومت او قانون جوړولو کار یې هم د مهاجرو په لاس کې دی، هغوی داسې قانون جوړ کړی چې هر کاناډا ته تللی کس کولای شي د خپل اصلي تابعیت په ساتلو سره کاناډایي تابعیت هم ولري. زه په مونټریال کې اوسېدم، دا د فرانسویانو سیمه ده او د کیوبک په ایالت کې لس ملیونه فرانسویان ژوند کوي تر دې چې دوی د خپل ایالت لپاره خپلواکۍ هم غواړي خو دوی ځان ته فرانسوي کاناډېز وایي او د خپل اصلي تابعیت له ساتلو سره کاناډایي شوي دي. دا یوه یادونه وه زه اصلاً د دې نیمه تابعیت ترلاسه کولو نیت هم نه لرم او له همدې امله په ټریول ډاکومنټ (سفري سند) مسافرت کوم.

www.sikaraam.com

تا سو ته ښه څرګنده ده چې زموږ په ټولنه کې اوس د پوهې او هنر خاوندان او یا قلموال د استهلاک، اختناق، سکوت، شاتګ او د ډول، ډول فزیکي خطرونو له ګوابښ سره مخامخ دي، خو که لوید یځ ته لاړ شي مانیز او کلتوري ژوند یې مسخه کېږي خو د فزیکي ژوند د ښېرازۍ امکان یې شته، نو ستاسو په اند په دې دواړو لارو کې باید کومه یوه غوره شي؟

دا سمه ده خو اصلي خبره داده چې دا شل کلن ناورین خو عام ولس پر ځان نه دی نازل کړی ددې په راوستلو کې خو د همدې لوستو او روزل شویو کسانو لاس و چې عام ولس یې په سرو لنبو واړاوه، هره ډله خپله تجربه پرې کوي، بیا دوی تښتي او ولس په اور کې پرېږدي، خلقیانو او پرچمیانو به چې د امپریالیزم جهانخوار په کلمو خوله شلوله نن د همغه امپریالیزم په غېږ کې خپل عیش او عشرت کوي، اخوانیان چې غربي ټولنه به یې د فساد ځاله بلله نن همهغې د فساد ځالې ته ور زغلي او داسې نور روښنفکران او روښنفکرنمایان هم. یاد مې دي له ارواښاد پوهاند ډاکټر سید بهاءالدین مجروح نه بي بي سي پوښتنه وکړه: ته چې په پېښور کې ژوند او کار کوې د خطر احساس درسره نه شته؟ هغه په ځواب کې ورته وویل: زه ددې خوار ولس په پیسو روزل شوی یم که د مرګ

www.sikaraam.com

خطر وي هم زه به د دوی په ځنګ کې وم او د دوی لپاره به کار کوم، تاسو ولیدل چې همدا سې وشول او د خپل ملت په ځنګ کې یې قرباني ورکړه. ګڼ شمېر هغه افغانان چې ملي احساس یې ژوندی دی په خارج کې هم آرام نه دي او متاسفانه له راز راز روحي فشارونو سره لاس او ګرېوان دي. زما نظر دا دی چې زموږ ټولنه د بدلون او د وضعې د تغیر لپاره خپلو روزل شویو زامنو ته اړتیا لري نو بهر ته د تلو د هڅې پر ځای باید د حالاتو د بدلېدو لپاره هڅه وکړو:

چې په لړه ګرمۍ شا کاندي و ګل ته
له دي بې وفا شبنمه ولې نه مرم؟

پورتنۍ پوښتنه عامه ده خو بې انصافي به وي که موږ د یو شمېر هغو لویدیځمېشتو افغان فرهنګیانو او فرهنګپالو خدمتونه هېر کړو چې د ځو کلونو په بهیر کې یې ترسره کړي دي. دا لیکوال اصلاً د فکري بلوغ او پوخوالي په پړاو کې هلته لېږدېدلي نو ځکه خو یې ذهني مقاومت زیات دی خو د دوی بل نسل ته د مسخه کېدو زیات ګواښونه شته.

تاسو د دوی او د دوی د راتلونکي پښت په باب څه نظر لرئ؟

زه په دې برخه کې ستاسو په شان خوشبین یم، دوی کار کړی خو انفرادي او یستوی دی، له دوی نه هیله دا وه چې یو لوی نړیوال سیاسي، کلتوري او اقتصادي بهیر یې را روان کړی وای او د افغانستان د وضعې د بدلون لپاره یې د نړیوال فشار په توګه کار ترې اخیستی وای، خو متاسفانه د دوی اکثره فرهنګي کارونه په

www.sikaraam.com

هېواد کې د تعصبونو د زیاتولو او د ژبنیو، سیمه ییزو او نورو ناروغیو اور ته د پوکي وهلو په ستنیو ولاړ دي او اکثره یو له بل سره لاس او ګرېوان دي. دوی زموږ رونږ ځواک دی او باید د هېواد د نجات لپاره په ټوله نړۍ کې ارتباطي کړۍ جوړې کړي او دا لړۍ تر هېواده راوغځوي. پاتې شو راتلونکی پښت، په دې باب ما یوه مفصله څېړنه کړې چې دلته یې نه تکراروم او په لنډیز وایم چې یوه پېړۍ د دریو نسلونو پلار، زوی او لمسي لپاره ټاکل شوې، زموږ غمېزه اوس ۲۱ کلنه ده چې دولس کاله نور پرې تېر شي د اوسنیو پلرونو نسل به خپل ځای کړوسیانو ته تش کړی وي او په بهر کې لوی شوي کړوسیان به یوازې دومره پوهېږي چې زما پلار افغان و او مسلمان و، بس.

اوس په پېښور او لویدیځ کې د یو شمېر افغان فرهنګیانو ترمنځ د فرهنګي ملګرتیا او کارونو لپاره د اړیکو یو هوایي پل جوړ شوی او د دوی په مالي مرسته دلته د یاد وړ کتابونه چاپېږي، که دا لړۍ همداسې دوام ومومي نو پښتو ادب او د هېواد فرهنګ ته به یې د ګټې څومره والی څنګه وي؟ او بل که چېرې د لویدیځمېشتو مالي مرستې پر همغه مناسب ځای ونه لګول شي نو عواقب به یې څه وي؟

www.sikaraam.com

په تپه تياره کې يوه کمزورې رڼا هم د موخې مخه څرګندولی شي.
زموږ کلتور اوس په همدا سې تياره کې را ايسار دی نو دا ډېر ګټور
کار دی او زموږ د وران شوي او تالا شوي فرهنګ په سپېره شوې
ورشو کې نوي بوټي دي چې پوره پاملرنه، څارنه او پالنه غواړي او
که خدايه مه کړې دا مرستې بې ځايه ولګـــــولې شي او د شخصي
دوستۍ او دښمنۍ او خويشخورۍ په چورليز کې ولوېږي نو بيا به
ډېر ژر دا نوي نيالګي وچ شي او دا پل به ونړېږي.

ډېره ښښنه غواړم. زموږ ځينې ليکوال د پردې تر شا پر تاسو دا اعتراض او نيوکه کوي چې استاد حبيب الله رفيع د افغانستان يو ستر، هڅاند او زيار کښ ليکوال دی او موږ ترې د ډېرو سترو او لويو لويو کارونو هيله لرو چې تر ده پرته يې شايد د ګوتو په شمېر کسان تر سره کړای شي، خو په خواشينۍ سره چې استاد رفيع پر ډېرو کوچنيو شيانو مصروف دی چې هغه ډېر عادي ليکوال او ناظمان هم تر سره کولای شي لکه د وربښمو هغه چينجي چې په شمېر پوهېږي، ترانې او نښانې، چرس، نسوارو، پوډر او نورو شيانو ته نظمونه او داسې نور... تاسو خپلو مينه والو، لېوالو، پرتاسو حسابوالو او انتقاد کوونکو ته څه ځواب لرئ؟

www.sikaraam.com

تاسو پوهېږئ چې پر هېواد يو ورانوونکی سېلاب او توپان راغی چې هر څه يې ولړزول او وران يې کړل، په دې لړ کې زه هم د دې توپان د سرخسنۍ وم چې دا يوويشت کاله مې سرگردانه ساتي. ما په هېواد کې يو لوی کتابتون درلود چې په لسگونو زره کتابونه او مجلې او داسې آثار چې زما د څېړنو په درد يې خوړل په کې وو خو زه چې يوويشت کال مخکې له هېواده راوتلم له دې ټولو آثارو نه مې يوازې يوه کوچنۍ تذکره راسره وه چې په خپل جيب کې مې کښېښوده او راووتلم نو د دې منظم کتابتون له لاسه وتلو سره زما د منظمو څېړنو لړۍ وشلېدله، دلته هم د روزۍ وسيله د کمشنرۍ په سپېشل الاونس (ځانگړې تنخوا) او د تنظيمونو په نوکرۍ کې وه خو ما چې له خپلې خولۍ سره مسلات وکړ د يوه اجازه يې هم رانه کړه، د بازار مزدوري مې هم له لاسه نه کېده، خو د پېښور، د پښتو اکيډمۍ د هغه وخت مشر پروفيسور محمد نواز طاهر راته وويل: زموږ قلمي نسخې په دوړو او گردونو کې پرتې دي، دا وگوره، کارډونه يې وليکه، موږ به د خپلو محدودو امکاناتو په رڼا کې په کارډ دوې روپۍ درکوو، زما لپاره دا کار د زړه د خوښې کار و او په دې توگه مې د يوه محدود جيب خرڅ امکانات ترلاسه کړل او بيا په قلم، افغان جهاد، سپېدې او تعاون مجلو کې د کار زمينه راته برابره شوه او د خپل ژوند گاډی مې روان کړ. په دې ترتيب د ژوند سرگردانۍ او د کتابتون له لاسه وتلو د منظمو څېړنو زمينه رانه واخيستله خو بيا مې هم چې څه له لاسه کېدل هغه مې کول، ملي

www.sikaraam.com

مفکوره د ښي او کيڼ افراط د فشار له امله تر سخت تهديد لاندې وه خو ما له تهديد سره سره دا لاره پالله او پالم به يې.

راغلو دې ته چې زه ولې ماشومانو ته کتابونه ليکم، زما له نظره ورو ته د کتابونو ليکل ووړ کار نه، بلکې ډېر لوی کار دی او دې ته زه هغه وخت متوجه شوم چې څلو ښنت کاله وړاندې مې په کابل کې د مصر په ثقافتي مرکز کې درس وايه، هلته د ماشومانو لپاره، په لسګونو زره کتابونه، مجلې، فلمونه او نور تفريحي وسايل موجود وو خو زموږ ماشومان په مطلق ډول محروم وو او يوازې د کوچنيانو زېغ او د ورو انيس هغه وخت په کابل کې خپرېدل زه هم هغه وخت وهڅېدلم او د ماشومانو آثار به مې له عربي څخه ژباړل او په افغاني خپرونو کې خپرول او دا اوسني چاپ شوي آثار مې لکه تمه، وو نه وو، د ورو هېنداره او نور د هغه وخت دي او دا زه خپله دنده ګڼم چې موږ خپلو ماشومانو ته پر درسي کتابونو سربېره بايد نور بوختوونکي آثار هم ولرو نو ځکه د ماشومانو لپاره د اثارو ليکل يوه لويه ملي اړتيا ګڼم او ان که ما له نورو کارونو نه باسي هم زه به دې کار ته ادامه ورکوم او هيله لرم دا سې ورځ راشي چې زموږ محروم ماشومان په خپله ژبه کې له خپلې سويې سره سم خواږونه، خوږارونه کتابونه ولري.

همدې پوښتنې ته ورته يوه پوښتنه دا ده چې دا هم وخت نا وخت مطرح کېږي او د پرتلنې بنه لري هغه دا چې ستاسو مينه وال او لېوال وايي

www.sikaraam.com

چې مور د ځېړنې په برخه کې پر رفيع صاحب او هېوادمل صاحب زيات حساب کوو. هېوادمل صاحب په پېښور کې د څو کلونو په بهير کې د نورو کارونو ترڅنګ دوه ستر کارونه ترسره کړل؛ ((په هند کې د پښتو ادبياتو د ايجاد او ودې پړاوونه او د پښتو نثر اته سوه کاله)) اثار يې چاپ کړل، خو استاد رفيع دې ته ورته کارونه ونه کړل او يا يې کړي چاپ کړي يې نه دي، تاسو په دې باب څه نظر لرئ؟

د خپلو څېړنو د منظمې لړۍ د شلېدلو په باب مې بره معلومات درکړل، خو زما او د ګران هېوادمل صاحب پر تلنه ناشونې ده، دی چې يو کار شروع کوي کلکه ملا ورته تړي او د کار تر پای ته رسولو پورې ملا نه پرانيزي خو زه بيا بوالهوس يم، يو کار شروع کړم هغه لا سر ته نه وي رسېدلی چې بيا بل کار ته لاس وغځوم، په دې ترتيب ګڼ کارونه کوم خو ټول نيمګړي پراته وي، ډېر کارونه هېوادمل صاحب د لرګي په زور راباندې ترسره کړي دي خو بيا هم په تېرو شلو کلونو کې بېخي بې کاره نه وم يو شمېر کارونه مې کړي چې ځينې چاپ او ځينې ناچاپ دي. په متنونو کې مې د ((دبير دانش)) په نامه د کليلې د منې يوه پښتو ژباړه په دوولس سوه مخونو کې تهيه او پښتو اکيډمۍ خپره کړه چې پراخه مقدمه او ګڼ تعليقات لري. د اخوند احمد ((ورک زوی څنګه پيدا شو؟))، د خوشال بابا

www.sikaraam.com

((فالنامه)) او ((وصيت نامه)) هم هغه متنونه دي چې چاپ شوي. همدا راز د پښتو اکيډمۍ قلمي نسخې او د پښتونخوا او دنيا په کتابتونو کې پښتو قلمي نسخې دوه پېړ کتابونه دي چې چاپ ته چمتو دي، ((افغاني خپرونې)) يو بل تاريخي تحليل دی چې د چاپ انتظار باسي او همدا راز په افغانستان کې د ښځو د زده کړو، د عصري زده کړو او لويې جرګې په باب مې داسې رسالې ليکلي چې هېوادمل صاحب راته چاپ کړې دي د افغانستان لنډه کی تاريخ پنځوس زره کاله په پنځوس پاڼو يو بل اثر دی چې ځوانانو ته ليکل شوی او همداسې د تمدن سوغات هم در واخلئ او نورې ګڼې رسالې خو بيا هم لکه تاسو چې وويل د منظم څېړنيز کار لړۍ مې شلېدلې ده او د خپلې ژبې او فرهنګ لپاره لېونۍ تلوسه لرم چې ډېر کار وکړم خو:

کله زه، کله مې يار، کله رېبار سست
ځکه شو زما د مينې کاروبار سست

لکه څنګه چې مو د او ځينو نورو ليکوالو ته ښکاره ده، تاسو د خپلو ليکنو او آثارو د خپراوي تر څنګ د ګڼ شمېر نورو ليکوالو آثار هم خپاره کړي او خپروئ يې، ددې آثارو سمون، ايډيټ، توري لوستنه او چاپ خورا زيات زحمت غواړي،

www.sikaraam.com

زما په اند دا کار یوه لیکوال ته ډېر زیان رسوي. تاسو ته دې کار څومره زیان اړولای او دا مسئله څنګه ارزوئ؟

دا رښتیا هم ګران کار دی خو زما دوستان تر دې هم رابانددې ګران او زورور دي، نه نه شم ورته ویلای ځکه دوی ته څرګنده ده چې زه د کتاب د سمولو او چاپ په برخه کې نهایي احتیاط نه کار اخلم نو ځکه رانه غواړي چې کتابونه یې ورته چاپ کړم او هم د مړو مشرانو او استادانو پر ځان حق ګڼم چې آثار یې چاپ او ټولنې ته وړاندې کړم، ته پوهېږې چې دمینې د نړۍ هر څه خوندور وي، دا زما مینه ده، ما ته په خپله ژبه د یوه کتاب زیاتون که زما وي یا د بل چا یو ډول ارزښت لري نو ځکه زه دا ټول کار بولم او ځان ته یې زیان نه ګڼم !

اوس، اوس پر کومو فرهنګي کارونو بوخت یاست او راتلونکی فرهنګي پلان مو څه دی؟

اوس مې د افغانستان د فرهنګي خدمتونو اداره فعاله کړې او هیله لرم له دې لارې خپل فرهنګ ته د خپلو او د نورو درنو لیکوالو د آثارو د خپرونې له لارې څه نا څه خدمت وکړم. زما په خپلو ځانګړیو کارونو کې د پښتو نه، لس تاریخي متنونه شامل دي چې چاپ ته یې له سریزو او نښلونو سره تیاروم چې په اکثرو کې یې نوي تاریخي حقایق او خبرې شته.

www.sikaraam.com

يــو ليكــوال څنګــه كــولاى شــي د فرهنګــي او اقتصادي لېوالتيا تـرمنځ انډول وسـاتي، فرضـاً كـه اقتصادي لېوالتيا زياته شي د ليكوال فرهنګي كـار او د هغه اخلاقي شخصيت به څومره زيانمن کړي؟

دا پـه زړه پـورې پوښتنه ده، يـو ليكـوال چې فرهنګي كـار تـه لاس اچوي لومړى هدف يې بايد فرهنګي خدمت او د خپـل فرهنګي كـار ارزښـت او د كيفيـت لـوړوالى وي، د پيسـو ترلاسـه كـول يـې بايـد ضمني اړخ وي او كه فرهنګي كار د پيسو ترلاسه كولو لپاره كوي نو بيا ښه داده چې يوه بل مستقيم تجارتي كـار تـه لاس وا چوي ځكـه پـه دې صـورت كـې يـې كـار كيفـي اړخ لـه لاسـه وركـوي او اخلاقـي شخصيت يې زيانمن كېږي.

پــه فرهنګــي كــار كــې صـداقت او جرئـت څنګــه ارزوئ؟

فرهنګي كارونه داسې كارونه دي چې تر پردې لاندې نـه كېـږي هـر څوك چې هر څه كوي د ټولنې لـه سترګو نـه پټېـږي زمـا لـه نظـره د صداقت او جرئت ترڅنګ لېونى مينه هم غواړي او ملي بصيرت هم.

په ځينې ملي مسايلو او ليكنو كې لـه ډېـر احتيـاط نه كار اخلئ دا احتياط د مضر احتياط له كبله دى او

www.sikaraam.com

کـه نـه د یـوه پـوخ سـنجول شـوي فکـر او عقیـدې لـه مخې؟

ستاسو پوښتنه ډېره واضحه نه ده خو څرنګه چې په دې برخه کې مو په خوله ډېر بحثونه سره کړي نو ځکه غواړم په ډېر وضاحت ځواب درکړم او هیله لرم چې په چاپ کې څه ترې کم نه شي.

یون صاحب ستاسو د ژوند لیک له مخې تاسو یو کلن واست چې ما د ملي سیاست او ملي ایډیالوژۍ په ډګر کې قدم ایښی او دادی پوره دوه دېرش کاله وتلي چې پردې لاره روان یم، په دې لاره کې نه زه ویرېدلی یم او نه مې مضر احتیاط کړی، ما په ۱۳۴۸ل کال کې دا ټوټه لیکې وه:

منم وژلی مې شي خو چوپ کېدلی نه شم
لـه خـپل مـلي مرامه هېڅ تېرېدلی نه شم
د خپـل مـلت پـه مـخ کې قـرباني فـخر ګڼم
سر مې بخښلی شمه، حق مې بخښلی نه شم

چې بیا څو ورځې وروسته بندي شوم، یو ځل بیا هم د زندان مېلمه شوم، کمونستانو هم په همدې جرم(؟) زنداني کړم او دلته په پېښور کې مې هم دا شل کاله د همدې ملي مفکورې په درلودلو د ښیو افراطینو له خوا شپې ورځې ترخې وې او په هېواد کې ستمي حکومتونو هم په کاږه نظر راته کتل. زما له نظره افغانستان د ټولو قومونو ګډ کور دی، د افغانستان ملت له ټولو قومونو نه جوړ دی، زه هر هغه څوک چې د افغانستان ملي ګټې، ملي خپلواکي او ملي وحدت ورته ګران وي افغان بولم، زه من حیث القوم د افغانستان یو قوم هم خاین او پردی نه بولم او من حیث الفرد هر څوک چې خیانت

www.sikaraam.com

کوي که پښتون وي، تاجک وي، ترکمن وي، ازبک وي، هزاره وي يا بل څوک خاين دی. په تېرو کلونو کې چې چا د ژبني، سمتي او قومي انتساب په نامه انسان وژني او جنايتونه کړي سره له دې چې دوی دا کارونه د يوه قوم د نمايندګۍ په نامه کړي خو زه دوی د قوم نماينده ګان نه ګڼم او نه د دوی جنايت يوه قوم ته منسوبوم، زما له نظره پښتو د افغانستان ملي ژبه ده او زه يې د پښتو د يوه ليکوال په صفت خدمت کوم، همدا راز دري هم د هېواد يوه رسمي ژبه ده او زه هيله لرم چې دري ليکوالان يې خدمت وکړي، همدا راز زه د بشري حق له مخې غواړم چې د هېواد د نورو ګڼو ولسي ژبو ويونکي ماشومان په خپلو مورنيو ژبې خپلې لومړنۍ زده کړې وکړي او سيمه ييز راډيو، تلويزيون او اخبار د دوی په ژبو خپروني ولري. زه د پوهاند سلطان شاه همام دا نظر هم غندم چې پښتانه افغانستان ته د هند له سيول نومي کلي نه راغلي او د تاجيکانو د وطن اشغالوونکي يې بولي او د ښاغلي سمسور افغان دا وړاندېز هم ردوم چې تاجيکان د پښتنو په سيمو کې وېشل او د دوی ژبه ورکول غواړي، همدا سې دېرې تبعيضي نظر يې شته چې زه يې د ګران هېواد په زيان ګڼم او په واز کومي يې ترديدوم زه مضر احتياط نه کوم، بلکې له افراط او په افغانستان کې له هر راز ويشاکي فکر سره مخالف يم او دا لاره ما په پاخه سنجش او د مالي او ځاني قربانيو په بدل کې ځان ته ټاکلې او:

((په دې لاره به روان يم څو چې يم !))

او په همدې ورځو کې مې ان شاء الله د ((ملي زاويه)) په نامه يو کتاب راوتونکی دی چې دا مسايل په کې څېړل شوي او زما د ۳۲ کلونو وړاندې مقالې هم په کې شته.

www.sikaraam.com

په فرهنګي کار کې ستاسو د هڅونې او ملاتړ له پلوه له پښتنو څخه خوښ یې او که نا خوښ؟

په دې لاره کې د افرادو له نظره له ورینو تندیو سره هم مخامخ شوی یم او له وړینو تندیو سره هم، د ځینې کسانو له خوا دښمنۍ هم را سره شوې، مخه مې هم نیول شوې. روا حقوق مې هم رانه تروړل شوي او د سیمه ییزو تعصبونو ښکار شوی هم یم، بالمقابل مهربانه او زړه سواند دوستان او استادان مې هم درلودل چې هڅولی او نازولی یې یم او من حیث المجموع پښتنو او افغانانو زما کار ستایلی او زما عاجزانه او مخلصانه کار ته یې د قدر په سترګه کتلي دي.

لویې فرهنګي او ملي هیلې دې کومې دي؟

محرومیت او د نعمت زوال د سړي لوږه او تنده ډېره زیاتوي زما لویې ملي او فرهګي هیلې ډېرې زیاتې دي، لویه ارزو مې داده چې هېواد ارام او بشپړ امنیت په کې راشي او د وران وطن د ودانولو کار په بیړه او چټکتیا پیل شي، د پوهنې لمن په ټول هېواد کې خوره شي او د فرهنګ د ودې لپاره لویې ادارې په کار ولویږي او ټول هېوادوال په داسې انرژۍ او مینه کار وکړي چې د جګړې ناولې نخښې نښانې ډېر ژر له هېواد نه ورکې شي او موږ هم په دې یوویشتمه پېړۍ کې د نړۍ د هېوادونو په نړۍ کې د سیالۍ ځای ولرو، داخو لویې ملي او فرهنګي هیلې دي خو وړې او عملي هیلې مې دادي چې هر افغان له موجودو امکاناتو نه په اعظمي توګه استفاده وکړي او د فرهنګ د ورانې شوې موسسې په دېوال کې که یوه وړه خښته اېښودلای شي هم، کښېږدي.

ښځينه غواړم يوه بله مسلک ډوله پوښتنه چې حل يې له تاسو نه هيله کېدی شي، په ټوليز ډول يوه ليکنه

www.sikaraam.com

باید کومې کچې ته ورسېږي چې د یو ((اثر)) په نوم یاده شي. ایا لس مخیزه، پنځلس مخیزه لیکنه او نور... په هره منځپانګه چې وي او په کتابي بڼه چاپ شي نو اثر ورته ویلای شو او که نه د یو اثر یا کتاب لپاره کوم ځانګړی نورم په پام کې نیول کېږي؟

هسې خو په لغوي لحاظ هره چاپي کتابچه اثر بلل کېږي او موږ او تاسو یې وینو چې په کتابښودونو کې راځي خو حقیقت دادی چې یو اثر باید تر لیکلو وړاندې د یوه مشخص هدف لپاره لیکل شوی وي، د ټولنې د ستونزو یوه غوټه پرانیستلی شي او په سلو مخونو کې لږ تر لږه پنځه مخه نوې خبرې ولري، که په یوه اثر کې د ټولنې اړتیاوې او خصوصاً نوې والی نه وي او تش تکرار وي تر مادي موجودیت پرته یې زما له نظره معنوي ارزښت نه شته، موږ ډېر وینو چې یوه ډېره لنډه مقاله تر ډېرو لویو او پنډو اثارو ارزښتمنه او ګټوره وي ځکه چې نوې خبرې، وړاندیزونه او بحثونه لري.

روان فرهنګي بهیر څنګه ارزوئ؟

روان فرهنګي بهیر زما له نظره ښه او ګرندی دی، ځکه شل کلن ناورین وژونکې فرهنګي تنده رامنځته کړې او په ځانګړي توګه بهر ته تللي فرهنګیان چې د خپلې استوګنې په هېوادونو کې فرهنګي چټک بهیرونه ویني هڅېږي چې د دوی ژبه او فرهنګ هم باید له سکون نه راووزي او یون وکړي نو ځکه دا یون ګرندی دی خو د فلټر کولو عملیه یې غړنده ده، دا کار هم باید له کلتوري هڅو سره عیار شي او د مسوولانه برخورد او فرهنګي ګډو هڅو له لارې دا بهیر پیاوړی، غښتلی او منلی شي.

www.sikaraam.com

پښتو ژبې او ادب ته باید د چیغو او نارو سورو پرځای څه وشي؟

نارې سورې ډېرې زیان اړونکي دي، ځکه نارې سورې د ژبې او ادب دښمنان راویښوي او د روانو عملي کارونو لپاره خنډ کېږي. یو شوک چې په پټه خوله ډېر لږ کار هم کولای شي تر له نارو سورو سره مله لوی کار نه لوی او ګټور دی.

د ځوانو لیکوالو د سالم پرمختګ او هڅونې لپاره کومې لارښوونې او وړاندیزونه لرئ؟

ځوان لیکوال باید مطالعې او اوریدنو ته زیات ارزښت ورکړي، د لیکلو په رامنځته کولو باید ځان ته مغرور نه شي چې ګواکې ډیلی یې فتح کړی دی، تل باید هڅه وکړي او د خپل هر کار په باب داسې قضاوت وکړي چې کار مې نیمګړی دی او باید د بشپړتابه هڅه یې وکړم. د ملي اړتیاو، وړتیاو او ملي ګټو په رڼا کې لیکل وکړي او خپلو هېوادوالو ته داسې نسخې وړاندې کړي چې شته تېپونه پرې پټې شي نه دا چې نور تېپونه ترې وزېږي. زما له نظره ځوان نسل د انقلاب نسل دی چې له دې ډلې څخه ځوان لیکوالان هم دي، تېرو شلو کلونو دومره پېښې لیدلي چې تېرو زرو کلونو نه دي لیدلي، نو ځکه دوی په لږ عمر کې له ډېر څه سره اشنا شوي او باید له دې هر څه نه پند او عبرت واخلي او د خپلې ټولنې په ګټه یې د خپل لیک په لمنه کې راونغاړي.

په مینه او مننه

www.sikaraam.com

پوهاند زیار د پښتو لیکني
او ژبني معیار مخکښ

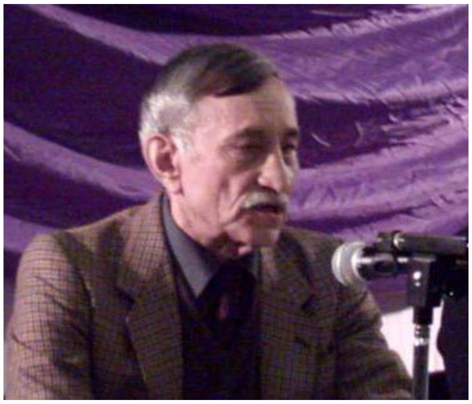

دغه مرکه ما له نن څخه نږدې شل کاله مخکې (هغه وخت چې زه د پوهنتون د دریم ټولګي محصل وم) له استاد زیار سره کړې وه او د همغه وخت د غوښتنو او ظرفیتونو څرګندونه کوي. دا مرکه (استاد زیار د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوري) کتاب کې چې پر ۱۳۷۲ ل کال په لاهور کې چاپ شوی، خپره شوې ده. دا دی د دې مرکو په لړ کې دا هم خپروو:

۱- پوښتنه: ښاغلی استاد زیار! ما څو ځایه ستا د ژوند لیکونو په ترڅ کې چې ستا د چاپ شویو کتابونو پر دوو تنو (پښتیو) او ژوندون مجلې د

www.sikaraam.com

۱۳۶۷ل کـال پـه ۴ گڼه کې خپـاره شـوي دي، سـتا د خپلواکـو ځړنیزو ،ژبـاړیزو او زېږنـدویزو (تخلیقـي) اثـارو شـمېر ۱۳۰ او لیکنـو (مقـالو) هغـه ۱۱۰۰ ښـوول شـوي، خـو زمـا د لـړو ډېـرې پلټنـې لـه مخـې لـومړی شمېر تر ۱۳۰ ډېر کو هم تېری کوي، خو ستا د بېلابېلو لیکنو ټول شمېر مې د ورځپاڼو، جریدو او مجلو د کلکسیونونو د نشتوالي او نیمګړتیا لـه کبلـه پـوره نه شو کړای په دغه برخه کې ستا غبرګون څه دی؟

ځواب: څنګه چې زما د بېلابېلو لیکنو (مقالو) شمېر هم زیاتره پـه ژورنالیستیک فعالیت پورې اړه لري او په تېره بیا دا چې لـه ۱۳۳۸ ل کال څخه مې تر ۱۳۴۵ ل کال پورې د هېواد ورځپـاڼې د خبریـال پـه توګه زښتې ډېرې لیکنې خپرې شوي، نو دا کومـه هېښـنده خبـره نـه ده، چې د کلکسیونو نشتوالی او نیمګړوالی یې تا دغې پوښتنې تـه اړ باسي. زه پوره باور لرم چې کـه دغـه کلکسـیونونه پـه لاس درغلـي وای، هرو مرو دې زما ((شمېر)) ته د منني سر خوځاوه. ځکه ښه مې پـه یـاد دي، چې د ۱۳۳۸ ل کال لـه ژمي بیـا د ۱۳۴۱ ل کـال تـر پایـه د هېـواد ورځپـاڼې یـوه ګڼه هم بې زمـا لـه لیکنې خپـره شـوې نـه ده. آن داسـې وخـت راغلـی، چې پـه بېلابېلـو پـور نومـو (لکـه مزینـه وال، اخترخېـل...) مـې پـکـې تـر درو لیکنـو هـم خپـرې شـوي دي؛ یـو راپورتاژ، یوه مرکه او یا هم ورزشي او هنري تبصره، که نه یو ښـاري

www.sikaraam.com

خبر خو به مې بې نومه هم پکې خپرېده. نو که په منځنۍ کچه مې یوازې په هېواد ورځپاڼه کې د کال ۳۰۰ لیکنې خپرې شوې وي، نو یوازې په نومړو درو کلونو کې د ژورنالیستیکو لیکنو شمېر نهو سوو ته رسېږي او همزمان ورسره په نورو ورځپاڼو او مهالنیو کې هم لږ تر لږه ۵۰ لیکنې ورسر باری شوې دي او دغه راز ژورنالیستیک فعالیت مې لږو ډېر تر دې دمه را رسېږي.

زه دا باټې نه وهم چې گوندې زما ټولې ۱۱۰۰ لیکنې دې یو مخیزه علمي او څېړنیزې وي، دغه راز په پورتني شمېر کې زما ځینو هغو لیکنو هم غبرگون (دو بیلکیت) موندلی، چې په علمي سیمینارونو او غونډو کې مې اورولې او بیا وروسته په اړوندو غونډو (مجموعو) کې چاپ شوې دي اویا لکه ژبني هغه چې یوه زیاته برخه یې په ((لیکلار)) او ((ویبي پوهنه)) کې راغلې ده.

نو واړه واړه مطلبونه لکه سریزې، یادښتونه، کتنې، ارزونې یا تقریظونه هم په پورتني شمېر کې راځي، چې پر ځینو علمي تېزسونو او داستاني غونډونو مې کښلي دي او دا هم باید ووایم چې زما د لیکنو شمېر په دوه مخکې کلو اړه لري او نورې لیکنې مې همداسې روانې دي.

هرگوره، زما ادبي زېږندويې (تخلیقات) تر نومړي شمېر دباندې دي، چې تا هم ورته ځانته جلا څېرکې ورکړې دی.

www.sikaraam.com

۲- پوښتنه: ستا د ((ملي ريکارډ)) خبره ښايي پر ځينو کسانو دومره ښه ونه لګي، په دغه باب موڅه نظر دی؟

ځواب: ((اختر څه پټ مېره نه دی)) ترڅو چې پوهاند حبيبي ژوندی و، داحق مې ځانته نه ورکاوه، ځکه هغه ديوافغاني ليکوال او پوهاند په توګه په ټول افغاني فرهنګي تاريخ کې نه يوازې د مقالو او کتابونو د څومره والي له پلوه يو ملي ريکارډ ټينګ کړی و، بلکې په ځينو علمي څانګو، لکه تاريخ ليکنه او متن پوهنه کې يې ژرنګوالی (کيفيت) هم په برخه و، خو تر ده وروسته په ټوله پازوالی (مسوليت)، په نورو مړو او ژونديو ليکوالو او څېړنوالو کې په څه د پاسه ۱۳۰ خپلواکو اثارو او ۱۱۰۰ مقالوسره ځان د ((ملي ريکارډ)) څښتن بولم، که څوک يې نه مني، ((دا ګز دا ميدان!))، ((که شپه تياره ده، مني په شمارديې)) په دې کې شک نه شته چې زما په خپلواکو ((کتابي)) اثارو کې ۱۰۴ توکه هغه ډګر څېړنې (فيلډ ريسرچونه) هم راځي، چې د هېواد د ۱۰-۱۴ ژبو پر ۱۰۴ ګړدودونو مې ترسره کړي دي او د چا خبره يوازې څېړنيزه او ډېټايي بڼه لري، همداسې مې څرمه (ضمني) فولکورکې څېړنې هم دراخله! خو بيا هم دا په زغرده ويلای شم، چې ما د دغو اومو توکو د علمي اوډون په لومړني پړاو کې هغه مهال کارنده برخه اخيستې چې د برن پوهنتون د شپږ کلنې زده کړيزې استوګنې په ترڅ کې مې له خپل استاد پروفيسور ژارژ ردار او دوکتور شارل کيفر سره يوځای کړې

www.sikaraam.com

ده او هر ټوک به یې تر بشپړ اوډون وروسته زما په نامه له چاپه راوځي(د افغانستان د ژبپوهنې اتلس د پروژې په باب خو مې پر خپل ځای کې څرگندونه کړې ده). له بلې خوا مې په خپلو ورځنیو لیکنو، څېړنو او کتابونو کې هم له پورتنیو ډیټاوو څخه تل گټه اخیستې او زما د ژبنیو او فولکوریکو څېړنو یوه غوره سرچینه بلل کېږي.

که ځینې راسره رخه لري او د ((ملي ریکارډ)) خبره پرې بده لگي، نه یې ته خوله ترلای شې او نه زه. دغه رخه یوازې له دې سرچینه نه اخلي چې گوندې د چا خبره اړوندو کسانو ته زور ورکوي، بلکې له هغه نا باندیوالي تومنه اخلي چې دوی یې زما له خوا د ((پښتو لیکنې معیار)) او ((ازاد شعر)) له راپیل کړي غورځنگ او بیا نه ایلېدونکې انتقادي لوښې سره لري. له اروانښاد حبیبي سره زما د پرتلې په باب ستا بله پوښتنه هم دلته ځواب موندلای شي.

۳- پوښتنه: له ډېرو ښاغلو مې اورېدلي دي چې ته د ځانگړې سیاسي او فرهنگي تگلارې له کبله تل ((چپي)) پاتې شوی یې او همدا نا رامه او نه ایلېدونکی چپي دریځ دې د لوړو دولتي څوکیو لپاره خنډ گرځېدلی دی، ایا دا خبره سمه ده؟

ځواب: زه به دا هم زیاته کړم، کله چې په ناڅاپي توگه یوې لوړې څوکۍ ته رسېدلی هم یم، د همدغه دریځ له کبله ترې نه یوازې بېرته ژر لرې شوی یم، بلکې جزا مې هم لیدلې ده، یا زندان ته تللی یم او

www.sikaraam.com

بهر ته. د خپلې ګروهې او دريځ، يا په بله وينا له ټاکلو ژوند آرونو (پرنسيپونو) لپاره مې د څوکۍ، بلکې د ژوند پروا هم ساتلې نه ده.

زه به هېڅکله داسې شرايطو ته سر ښکته نه کړم چې زما د ځانګړې سياسي او فرهنګي تګلارې او ټاکلي دريځ په بيه پريوځي. ښايي ډېر فرهنګپالان لږو ډېر دغه راز نه ايلېدونکی دريځ ولري، مګر ما په کړن کې زباته کړې ده او چا ته مې شک او خوخشه پرې اينښې نه دي. له بلې خوا په ټوله مانا د ټولنې او ژوند درښتينې څېرې په ځلونه کې زما ناړامه او بې پروا ((زړورتيا ، او رينښتينتابه) بس دي، چې د وخت واکمنان رابانده کومه پوړۍ او څوکۍ ونه لوروي.

۴- پوښتنه: لکه څنګه چې تا ويلي دي ((ليکوالي زما د ژوند يو نه جلا کېدونکی ټوک دی)) همدا اوس زما د منګ په انډول ستا روغتيايي حالت ښه برېښي، ايا کېدی شي، دا خبره د عمر تر پايه پورې پر ځان ومنئ !؟

ځواب: هسې خو هر څوک دا هيله لري، په پوره روغتيا سره يو اوږد ژوند په مخ کې ولري او خپلې نيمګړې هيلې او ارمانونه د برې تر بريده ورسوي، مګر له ما سره د روغتيا او ژوند اوږدتيا هيله د همدې لپاره ملګرې ده چې وکړای شم، د ژوند تر وروستۍ سا پورې لږ تر لږه نومورې شمېر اثار په چاپ ورسوم او د خپل پښتني، افغاني او بيا يې د جهاني فرهنګ تاريخ ته وسپارم.

www.sikaraam.com

هر ګوره، له دې سره به زما ټوله کارژمني خړوبتیا ونه مومي او غواړم د دغه اوډوني (تدویني) کار تر څنګه په درو ګونو (څېړنیزو، ژباړیزو او زېږندوییزو) ډګرونو کې هم خپل نه ستړی کېدونکی کارو زیار پر مخ یوسم. په ځانګړي ډول په ناپیلې (منثورې) زېږندیزې برخه کې همدا اوس بې شمېره اډانې (طرحې) او یادښتونه له ځان سره کښلي لرم چې په کور ناستی، سره ورته د لنډ، منځني او اوږد داستان (رومان) په بڼه رښتیاینه وښنم، هغه هم په دې آړ (شرط) چې تر هغې مې د ((پښتو لیکنې معیار)) او هم ((پښتو ازاد شعر)) غورځنګ یو غوځ بشپړتیایي پړاو ته رسولی وي، دا اګاهانه او نا اګاهانه ((مخالفینو)) غوړونه دې کاڼه وي!.

۵- پوښتنه: ځینې کسان وایي: ((استاد زیار په خپله علمي، ادبي او همدارنګه سیاسي تګلاره کې له ښندې (افراط) څخه کار اخلي)) ته په دې کې څه وایې؟

ځواب: په یوه وروسته پاتې ټولنه لکه افغاني او په تېره پښتنې ټولنه کې هر نوی ټولنیز او فرهنګي بدلون او غورځنګ هرو مرو له نابلدۍ سره مخامخېږي او ذهنیتونه راپاروي که به څه هم د دغې نابلدۍ او پارونې آرلاملونه (اصلي عوامل) ساده نالوستي پرګنې نه، بلکې تش په نامه ((روښاندان)) وي، چې د خپلو ارتجاعي ګټو په پار د دغو پرګنو له ساده ګۍ او نالوستۍ ناوړه ګټه اخلي. د ساري په توګه د ثور اوښتون ضد پارونې له آره له همدغه راز

www.sikaraam.com

شاتګ پالو او ځانساتو((روښاندانو)) څخه سرچینه اخلي او فرهنګي بدلون یا اوښتون خو چې د ټولنیز اوښتون یو نه جلا کېدونکی ټوک بلل کېږي، بیا په ځانګړي او سیده ډول د همدوی په خپل لاس له خنډ وځنډ سره مخامخېږي، له کلو راهیسې چې ما د ((پښتو لیکني معیار)) د رامنځته کولو لپاره غږ پورته کړی او ټولې هاندو هڅې مې ورته را ګومارلې دي، د وخت پښتو ټولنې ټیکه والو راپسې د مخالفت ببرغ را پورته کړی او هماغومره پلویان یې د ځان ملګري کړي، لکه څومره چې ما د ځان ملګري کړي دي، نودا څرګنده وه چې هغوی دغه غورځنګ د خپلې ټیکې لپاره خطر انګېره او څه یې چې له لاسه کېدل، ډډه یې ترې ونه کړه.

د دوی همدومره پروپاګند بس و، چې د ((ژبني معیار)) جاج له ((ژبني تصفیې(پیوریزم))) سره په سپسته یې توګه ګډ کړي او د وخت واکمن ځواکونه او ځان ساتي توکونه اګاهانه یا نا اګاهانه زما او زما د لارو پر ضد راوپاروي. (د دغې ربړې په باب زما اړوند لیکنې او کتابونه هم په پام کې ونیسئ، همداسې دنوي او ازاد پښتو شعر هاندوهڅې هم دراخله چې په راورستو څو کلونو کې مې ورته اوږه ورته کړې ده او ته یې ګوره چې تر پایه پورې مې څومره ځوان استعدادونه ملګرتیا کوي او یوازې څو زوړ خوښې مې مخې ته ودربېږي. دپښتو ټولنې د وخت ټیکه وال چې له لږو ډېر واک و ځواک سره د افغانستان د علومو اکاډمۍ ته په میراث پاتې دي. سره له دې چې د شعر او شاعرۍ سره دومره سر و کار هم نه لري، خو بیا هم له دغو زوړ خوښیو سره خپل پخواني ګرومونه

www.sikaraam.com

(کمپلکسونه) ګډوي. نو ته سوچ وکړه چې که دغه راز کسان راته ((افراطي)) ونه وايي، نور به راته څه ووايي. په سياسي برخه کې هم د هر راز ((افراط)) تور بيا هم تر بل هر چا زيات له همدغو څخه آره اخلي او تصادفي نه ده چې دوى بېلابېلې سياسي ډلې ټپلې سره اچوي، ما له تا سره او تا له ماسره او خپله د ((اپولوتيستانو)) په توګه د خير پر غونډۍ کېني. پاچا خان (عبدالغفار خان) چې په خپل ژغورنده سياسي غورځنګ کې د ((عدم تشدد)) لار نيولې وه، بيا هم ګوډاګيانو ورته همدغه ټکى پلمه کاوه.

زه له دې هم منکر نه يم چې نژدې شل کاله ((د افغانستان د خلکو ديموکراتيک ګوند)) غړى پاتې شوى يم او د دوران سازې ايډيولوژۍ يو سخت پلوى، مګر کله چې دغه ګوند دولتي ځواک په واک کې راوست، له لومړۍ ورځې يې په بېلاريو پيل وکړ او زه يې هم په زندان وسپارلم. تر شل مياشتني زنديو او زندانونو وروسته چې د ګوند شړل شوې څانګه ((پرچم)) ډګر ته راغله او له ((خلق)) څانګې سره يې په سمه سميا (فيفټي فيفټي) کې دربېيم ځلې نيم بنديوالى وکړ، زما پر سترګو هم يو څه رڼا راغله او ازاده ساه مې واخيسته. د لومړي ځل لپاره مې د خپلو کتابونو په چاپولو لاس پورې کړ او ۳-۴ کاله مې يوه نيمه څوکۍ هم وچلوله. دلته پرچميانو ((امينيانو- تره کيانو)) ضد سياست د ټولو پښتنو پر وړاندې را واخيست او د انتي پشتونيزم او پرو تاجکيزم بازار يې تود کړ. ما وليدل چې نورې دواړې ډلې راته د زغم وړې نه دي، ((نه آشه ښه ده نه ګله، دوى دې وخوري يو تر بله)) او په برلين کې مې د استادۍ په

www.sikaraam.com

پلمه خپله استوګنه غوره وګڼله. پر **۱۳۲۵**ل کال مې له راستنېدو سره چې دوکتور نجیب الله د ګوند و دولت مشرتابه ته رسېدلی و، بیا هم په ګوند کې خپل غړیتوب وساته، خو کومه ورته ښپه چې د مخه راپیل شوې وه، نوره هم پسې تونده شوه او ورسره د شتو ټولونې سیالي دېړو او چور، غلا او خیانت، جاسوسي، هېواد پلورنې او په پای کې د هېواد د ټوټه کېدو پلان پخپله د مشرتابه د غړو له خوا شور وزور وموند، نور راته په ګوند کې پاتې کېدل په همدغو جرمونو کې شریکېدل وبرېښېدل او دهمدغو لاسوندونو په راوړنه مې خپله استعفا وړاندې کړه.مګر د ((ایډیولوژۍ)) د مثبتو او انساني اړخونو پلوي به مې د ژوند تر پایه کومه وټه ونه مومي.

له دې کبله بې سیاسته ژوند، په ژوند کې نه شمېرم او هنر او ادب هم د ژوند د یوه ټوک په توګه په سیاست پورې تړلی بولم.

۶ پوښتنه: پر تا باندې تل دا انتقاد هم دی، چې ستا لیکلار ډېره ګرانه ده او په اسانه پرې څوک نه پوهېږي ایا دا انتقاد تر کومه ځایه سمون لري؟

ځواب: لکه پاس مې چې وویل، ما پخپله د ((یوې، یوازنۍ، نګه، بشپړه، کره لیکنۍ پښتو)) یا لنډ ډول ((معیاري پښتو)) غورځنګ راپیل کړی دی، نو باید زما لیکلار د همداسې پېښو یوه ځرګندویه بېلګه وي او جوته ده چې زما لیکنۍ پښتو د نورو غوندې یوه لنډه تنګه سیمه ییزه پښتو نه ده، بلکې د ټولو سیمو، تاریخي متنونو او نویو رغاونو استازې کوي او یوازې په سلو کې

www.sikaraam.com

پنځه ویشت پورورییونه (دخیل لغات) را اخلي. ځکه دنورو سترو نړیوالو ژبو غوندې معیاري پښتو لیکلار هم باید په جوړښتي (ګرامري) یووالي او لغوي رنګارنګوالی ولاړه وي، دا هم باید ووایم چې ددغه انتقاد آره چېرې ده ((که ملحد یم د ښنه یم)) په ادبي زېږونو کې پر دغه ژبنی خوا سربېره فکري او بدیعي پېچلتیا هم کېدای شي، د انتقاد لپاره پلمه شي، هم بې سرو بوله ده په دې چې هنر زېږونه له ګزارش سره همدا توپیر لري.

۷- پوښتنه: د نوي ازاد شعر په باب ځینې پسې شا او ځینې مخامخ ستا هلې ځلې انتقادوي، ستا په نظر د دوی دغه کار زموږ ادب ته زیان نه رسوي؟

ځواب: لکه څنګه چې مې ستا د مخنۍ پوښتنې په غبرګون کې پر دغه باب رڼا واچوله، له عیني پلوه هېڅ رښتیني پرمختللی غورځنګ بې ګټې نه وي او جوته ده، چې هر راز ناباندۍ یې بې ځایه او بې ګټې وي. دلته له دې پرته چې دغه متل را یاد کړم، بل ورته ځواب ورته نه ګورم: ((کاروان به تېرېږي او سپي به غپېږي)) هیله ده چې زما دغه غبرګون ته پخپله ((افراط)) ونه بولې.

۸ پوښتنه: ستا په نظر د یوه لیکوال هغه هم ستا غوندې د یوه ستر لیکوال لپاره په سیاست کې سیده ګډون ښه برېښي او که ډول؟

www.sikaraam.com

ځواب: که یو لیکوال او بیا ادیب غواړي، پرګنو ته لار پیدا کړي او ټولنیز ګرانښت او منښت یې په برخه شي، باید د خپلې ټولنې په پر مختللې مبارزه کې کارنده ونډه ولري او لاهڅه یې تل داوي، چې په مخکښانو کې ځای ونیسي. ((ادب د ادب لپاره)) نن سبا هډو هېڅ ارزښت نه لري او ((له سیاست سره کار نه لرو یا مو سیاست نه خوښېږي)) پخپله یوه سیاسي خبره ده. داسې کسان هم له سیاسي ګروهې ځان پاکولای نه شي، هرومرو یوه سیاسي لار او تګلار لري او په کړن کې لیدل شوي دي چې تل د پرمختللي سیاست او مبارزې په مخالف سنګر کې ټیکاو لري او د دې لپاره د خپل ارتجاعي سیاسي دریځ د پټولو هڅه یې کړي وي، سیاست او ادب سره نه پخلا کېدونکي بولي او له دې انګروزې سره سوچ کوي، نور به وغولوي، له دې ناخبره چې خپل ځان غولوي. هره ادبي زېږنده که شعر دی یا داستان، ننداریک دی که فلملیک، هرومرو یو سیاسي، یا په بله وینا یو ټولنیز ارمان او پیغام لري، خو که دغه ارمان او پیغام یو خوا له هنري ارمان سره اخښلی را اخښلی وي او بل خوا د ټولنې له پرمختګ او پرمختیایي بهیر سره سمون ولري، داسې چې د اندو جاج (فکرو مفهوم) له پلوه پوره ژور او د ژبنۍ او هنري جولې له پلوه له یوه ښکلاییز خوند او راکښون څخه ډک وي او له دې سره سره یې د انساني ټولنې او ژوند په انځورنه او ځلونه کې پوره رښتینولي نغښتې وي، هغه زېږندی به په رښتیا سره منښت او ګرانښت ولري او له دې سره به یې زېږندوی هم له دغه ویاړ څخه برخمن وي.

www.sikaraam.com

د نړۍ نوميالي شاعران او ليکوال تل پرمختللي او جنګيالي وي.
دلته د سيده او نا سيده پوښتنه سمه نه ده که ستا موخه ګوندي غړيتوب وي، نو ((شنې په غلا نه چيچل کېږي))، د يوه تش ((اپولوتيست)) ليکوال يا په بله وينا د يوه ارتجاعي دريځ ليد توګې او نړۍ ليد لرونکي ليکوال پرمخ د پرمختګ ورشو ډېره لنډه تنګه ده او کوم ارت او په زړه پورې څنډونه او لرليدونه په مخ کې نه لري او د چا خبره ((د جولا غوندې يې منډه تر مړوي پورې وي)) او بس.

۹- پوښتنه: ځينې کسان وايي چې ((د استاد زيار د پښتو پالنې روحيه د ده له سياسي تګلارې سره ټکر خوري)) ستا په اند دا خبره سمه ده؟

ځواب: دا چې زما پښتو پالنه د ټولنې د کوم ناپښتون مليت يا ډلې ټپلې په تاوان نه ده، بلکې د افغان ولس د ټولنيز او فرهنګي پرمختګ په ګټه ده او له بلې خوا زما له سياسي تګلارې او اند پوهې سره پوره اړخ لګوي، نو ولې تر دا منځ ټکر پېښ شي او که کوم ټکر دلته ليدل کېږي، آره (منشا) يې له ما سره نه، بلکې له هماغو لنډ اندو پښتنو او نا پښتنو يا ګونديانو او ناګونديانو سره ده چې پښتنو ته د مشر ورور يا اکثريت په سترګه نه ګوري، کاشکې دوی له ما سره، نه يوازې د مارکسيستي- لينينيستي آرونو (اصولو) له مخې، بلکې لږ تر لږه د ټولمنليو نړيوالو آرونو پر بنسټ استدلال

www.sikaraam.com

کولای، هسې بې آرو بې دلیله ادعاوې ماته کوم ارزښت درلودای نه شي.

۱۰- پوښتنه: لکه څنګه چې څرګنده ده، ته د نورو ټولو مخینه والو او ازمېښتکارو لیکوالو په اندول له ځوانو شاعرانو او لیکوالو سره زیات نږدیوالی او لوریینه لرې او له همدې کبله در نه ډېر ګڼ شمېر تاو راتاو هم دي، علت څه دی؟

ځواب: ما د (د نوي- زوړ) د مبارزې سختې شېبې لیدلي او تر اوسه یې لا ګورم، له دې کبله زه نه غواړم زوړ خوښی پاتې شم او د ((زړو)) د خوشالونې په بیه ((ځوانان)) له ځانه بېزاره کړم. ما له هغو ((زړو)) څخه ستر لوست اخیستی چې تل یې پر خپلو ((زړو)) ټینګار کړی او د نوي پېښت د نوښتونو پرضد دربدلي، یا په بله وینا د نوي او ځوان استعداد په غوړېدا کې خپله نیستي ویني. داسې زاړه خپل ځانونه په خپله منفوروي او کوم درناوی چې ځوانان یې ورته باید وکړي، په لوی لاس له لاسه ورکوي. زه د همدغه رمز په پوهېدو سره دې پایلې ته رسېدلی یم چې نه یوازې ځوانانو ته په کمه سترګه ونه ګورم، بلکې د استعداد د غوړېدا او هڅونې مرسته یې وکړم. همدا سبب دی چې تر ((زړو)) مې له ځوانانو سره ناسته پاسته زیاته ده، لیکنې ورسموم او سمه لارښوونه یې کوم، نو ښکاره ده چې تر بل هرچا پر ما ډېر تاو راتاو وي او هماغومره پرې ګران یم، لکه څومره چې دوی پر ما ګران دي. زه که هرڅومره زوړ شم، فکرو

www.sikaraam.com

خیال، هیله او ارمان به مې زړښت ته پرې نږدې او په دې ډول به تر مرګه له ځوان پښت سره واټن ونه لرم. د نوي ازاد شعر لپاره زما هاند و هڅه د همدې لوښې ښکارندوی دې. زه د دې څه پروا نه ساتم چې زوړ خوښي زاړه دې رانه خوښ وي یا ناخوښ، ځکه بې له هغې دوی د ګور پر څنډه ولاړ دي او له دې سره سره یې بې ګټې اندونه او ازمېښتونه هم یو ځای ورسره له منځه تلونکي دي.

حال دا چې ځوانان یوه ویړه راتلونکې په مخ کې لري او زما د پښت د نورو لیکوالو او فرهنګیالانو ورمندون (قضاوت) او ارزونه (ارزیابي) د همدوی په لاس کې دي.

۱۱- پوښتنه: لکه څنګه چې ښکاره ده، اقتصادي حالت د ژوند په ټولو برخو کې خپلې اغېزې ښندي، ستا اقتصادي اکر په اوس وخت کې څه ډول دی؟

ځواب: زما اقتصادي اکر سمدلاسه په دې بد نه دی چې کار ډېر کوم او له دې سره مې ورځنۍ اړتیاوې هم خړوبېږي. د زېرمې خیال دومره نه ساتم، تش همدومره یو بچت هومره په پام کې نیسم چې زما او زما د کورنۍ غړیو کومې نابېرې پېښې ته ځواب وویلای شي. زه په دې برخه کې د المانیانو نه، بلکې د فرانسیانو لپاره خوښوم، لکه چې وایي: ((المانیان د دې لپاره ژوند کوي چې کار وکړي او فرانسیان د دې لپاره کار کوي چې ژوند وکړي)).

۱۲- پوښتنه: لکه څنګه چې برېښي، ستا روغتیایي حالت ډېر ښه دی او لا تر اوسه ځوان ښکارې او د

www.sikaraam.com

همدغې روغتیا په برکت دې په ۳۵-۳۲ کلن لیکوالي ژوند کې دا دومره کار کړی دی، نو که همدا سې روغ پاتې شې او یو اوږد ژوند ولرې، کله دې دا هیله هم په زړه کې غځونې کوي چې په لیکوالۍ کې پر ملي کچه سربېره نړیوال ریکارډ هم ټینګ کړای شې؟

ځواب: لکه چې وایي: ((نړۍ په امید خوړل کېږي))، نو زه هم د خپلو ټاکلو ژوند آرونو (پرنسیپونو) د چوکاټ دننه له یوه امید سره ژوند کوم او هغه امید هم دا دی چې په خپل ژوند کې ستر فرهنګي برۍ او بریاوې ترلاسه کړم. لومړی مې په ملي او بیا په نړیواله کچه، یا مې لږ تر لږه د خپل ملي او بیا جهاني فرهنګ په تاریخ کې نوم په غټو تورو وکښل شي. زه په همدغه هیله او ارمان د یوه روغتیایي اوږده ژوند پلوی یم او له همدې لامله په پرتلیزه توګه تر ډېرو همزولو ځوان پاتې یم. زه د بې خرته دماغي کار ترڅنګه جسمي کار او ورزش، پلي ګرځېدل او هوسا ییز پروګرام او بیا سم او ارام خوب او ورنده خوراکي رژیم هم له یاده نه باسم د سویس شپږ کلنې تحصیلي استوګنې زما د مادي او مانیز ژوند کچې په لوړونه کې خورا ستر نقش لوبولی دی او همدغه شپږ کاله مې په خپل ژوند کې شمېرلي دي چې هغه هم د څرخي زندان یو کلن بند راته ببرته له صفر سره ضرب کړل، خو بیا هم د ناخوالو او بېلابېلو رواني فشارونو او

www.sikaraam.com

اند ېښــنو زغــم مــې د روانــي تلقــين لــه لارې تــل لــوړ ســاتلی او د ((خــوږو)) پــر پرتلــه ((ترخــه)) ژر ژر هېــروم. زمــا زيــات شــعرونه لــه همدغه تلقين څخه رنګ اخلي، که نه هسې خو مې ژوند سر ترپايه رنځ او کړاو، درد او څړيکې دي او د چا خبره هسې ځان غولوم او زړه خوشالوم.

((چې په ناز لوی شي په زيار زړېږي))
زه پــه زيار لوی شوم، په ناز زړېږم!

۱۳- پوښتنه: لکه څنګه چې وايې، د لوړ استعداد او زکاوت خاوندان، يا په بله وينا نابغه د ښکاره کړو وړو او ناستې پاستې له پلوه زياتره نارمل نه وي، يا په ډاګه وواېم له نبوغ سره يو راز لېونتوب هم ملګری وي، نو ته له دغه پلوه د خپل ځان په باره کې څه نظر لرې، ايا لومړی ستا دا دومره فرهنګي او علمي برياوې د همداسې لوړ استعداد يا ((نبوغ)) ښکارندويي نه کوي او دويم دا چې که دا خبره سمه وي، نو ستا ځينې ناړامۍ او نه سازښتونه يو ډول ((لېونتوب)) نه ګڼل کېږي او باور لرې چې ته هېڅ راز جسمي او رواني يا دماغي ناروغي نه لرې؟

www.sikaraam.com

ځواب: زه څنګه چې د لوړ استعداد، ذکاوت یا نبوغ دعوا نه لرم، نو د لېونتوب تور راباندې هم لګېدای نه شي. زه ګومان نه کوم، زما د ذکاوت کچ ومېچ یا (I.Q) دې دومره لوړه وي او دومره نومرې یوړلای شم چې زما د فوق العاده ذکاوت یا نبوغ تر بریده ورسي. زه د نژدې دېرش کلنو رسمي او نارسمي زده کړو په اوږدو کې هماغه مهال د لوړې درجې یا لومړۍ درجې په اخیستلو بریالی شوی یم چې زیاته خواري او زیار مې ګاللي دي، که نه کله کله د بې پروایۍ او ناغېړۍ له کبله مې نه یوازې اول نمره ګي بایللې چې لا بېخي په منځنۍ او ټیټه درجه کامیاب شوی یم. زه د کرکټر لوژۍ د آرونو له مخې ((دماغي)) کرکټر ارزول شوی او ډلبندي شوی یم (د پوهاند سید بهاوالدین مجروح د شننې له مخې)، او له همدې کبله چې له هرڅومره ګرانې او پېچلې علمي موضوع او مسالې سره مخامخ شوی یم، د پوهېدنې او شننې له توغه یې پوره وتلی یم، خو بیا هم د پرله پسې هاندو زیار په پایله (نتیجه) کې. زه همدومره پوهېږم چې دومره تېز هوشه نه یم او یو څه وخت ته اړتیا لرم چې یوه علمي یا فلسفي پوښتنه او مساله په هر اړخیزه توګه حل کړم او هرومرو پرې بریالی کېږم. زما پرتلیزه روغتیا زما د خپلې پاملرنې او اوډلي ژوند زېږنده ده. یوه نیمه روغتیایي ستونزه به هرومرو ولرم چې یا خو به مور زېږې وي او یا خو به مې د ژوند په لومړنیو پنځلسو کلونو کې راپیښه شوې وي، ځکه دغه کلونه مې له سختې بېوزلۍ او بدویت سره ملګري وو. زه له څو کلو راهیسې پوه شوی یم چې ښې غوږ او کینه سترګه مې کمزورې دي او له دې سره متې پر دې هم ورسېدم

www.sikaraam.com

چې دا دومره عمر او بيا د زده کړو په بهير کې هرومرو زيانمن شوی يم او ډېر څه مې چې بايد لاسته راوړی وای او ژر مې لاسته راوړی وای، له لاسه وتلي دي. حافظه مې هم دومره پياوړې نه ده او د ټولو په پای کې له ارثي پلوه زما د پزې د څوکې يو څه کږوالی هم تل زما د ناپامۍ او نه ځيرتيا سبب شوی دی.

زما نه ژبورتيا هم ښايي د پاسنيو طبيعي او کسبي روغتيايي نيمګړتياوو زېږنده وي او له همدې کبله مې د زده کړو په ګړنيو ازموينو کې تل پوره نومورې نه دي اخيستې او په ليکنيو (تحريري) هغو کې مې بيا پوره پوره وړې دي. اوس هم زه تر وينا په ليکنه کې ځان ډېر پياوړی ننګيرم. که دا خبره سمه وي چې د هرچا د استعداد او ذکاوت له لوړوالي سره هماغومره د لېونتوب لوړوالی هم وي، نو کېدای شي، دغه غبرګ ويار زه هم ولرم. خو رښتيا رښتيا داده چې زه ټول فرهنګي او علمي برى او برياوې د خپل لوړ استعداد زېږنده نه، بلکې تر هر څه دمخه د خپلو هاندو هڅو او خولې تويونو ييبره بولم، زه دلته د نوميالي مخترع اډيسن د خبرې پخلی کوم چې د اختراعاتو په باب يې د يوې پوښتنې په ځواب کې کړې وه: ((نبوغ په سلو کې ۹۹ په خولې تويونه اړه لري او يوازې يو په الهام)).

www.sikaraam.com

فرهنګيالی روغتيا پال

ډاکټر محمد فرید بزګر د هېواد ځوان او تکړه لیکوال او روغتیا پال دی. لوی ښتن تعالی ورته په دواړو برخو کې ښه قلم او پوهه ورکړې دي. تر اوسه پورې یې په طبي برخه کې خپل او د نورو لیکوالو تر لسو عنوانونو زیات کتابونه او رسالې چاپ کړې او هم یې په ټولنیزه او ادبي برخه کې د ګڼو لیکوالو آثار خپاره کړي دي. دا مرکه یې د هیلې ۱۳۷۹ل کال په لومړۍ ګڼه کې خپره شوې، چې دلته یې تاسو ته وړاندې کوو او ستاسو پام ورته را اړوو.

www.sikaraam.com

دود خو داسې دی، څوک چې چا سره مرکه کوي نو لـومړی تـرې دا پوښـتي تـر هـر څـه وړانـدې درنـو لوسـتونکو تـه خپـل ځـان وروپېژنـه ! زه بـه هـم خپلـه لومړۍ پوښتنه له همدې دود دیزې پوښتنې پیل کړم.

نوم مې محمد فرید بزګر د ۱۳۴۲المریز کال د غبرګولي پـر ۱۳مـه دکونړ ولایت د نرنګ علاقه دارۍ د چهارقلعه نـومي کلـي پـه یـوه متدینه او علم دوسته کورنۍ کې زېږېدلای یم.

لومړنۍ زده کړه مې د نرنګ پـه لېسـه کـې کـړې او تـر اووم ټولګي وروسته د کابل په حبیبیه لېسه کې شامل او پر ۱۳۵۸ل کال د دغې لېسې د ساینس له څانګې فارغ شوی یم. پر ۱۳۶۵کال د عمومي طب په څانګه کې د کابل طب پوهنځي څخه فارغ شوم. څه موده مې د کابل د عدلي طب په ریاست کې کار وکړ او پـر ۱۳۶۷کـال پېښـور تـه له خپلې کورنۍ سره رامهاجر شوم.

د هجرت په چاپېریال کې مې پـه ګڼو روغتونونو او کتنځیـو کـې کـار کـړی دی. اوس د ختیـځ د بیـا رغـونې اداري (کـور) مشـر یـم، د او.ار.ای. انټرنیشـنل دخپرونـو د څـانګې مسـوول یـم، د افغـان روغتیـایي کـارکوونکو لپـاره د درې میاشـتنۍ طبـي مجلـې (سـلامتۍ) دلیکوالـو د بـورډ او د لیکوالـو دکمېټـې غـړی یـم، د پاکستان دماشومانو د ډاکټرانو د اتحادیې (PPA) غړیتوب هم لرم.

www.sikaraam.com

له هېڅ سياسي پرې سره اړيکې نه لرم، د خداى(ج) د مخلوق خدمت ته هر څه لوړ بولم، په رګ رګ کې مې د ګران هېواد مينه په ټوپونو ده او وياړم چې افغان، پښتون او مسلمان يم.

له ليکوالۍ سره دې مينه او لېوالتيا څه وخت پيدا شوه او بيا څه وخت دې پر ليکوالۍ پيل وکړ؟

چاپېريال د انسان پر کړنه کې ستر رول لري. له ډېر کوچنيوالي څخه مې په خپل شاوخوا کې کتابونه ليدل، کله چې د لږو لوستو شوم، نو د ښوونځي د کتابونو ترڅنګ مې نور کتابونه لوستل. تر شپږم ټولګي پورې، ما د هغه وخت په پښتو ژبه چاپ شوي اکثر کتابونه لوستي وو، په کور کې مو يو کوچنی کتابتون درلود، چې د نورو کتابونو ترڅنګ په پېښور کې ډېر چاپ شوي کتابونه په کې وو، هغه وخت چې پلار مې په افغان قونسلګرۍ، پېښور کې کار کاوه، راوړي وو. چې له هغې جملې څخه د صاحبزاده محمد ادريس ښکلی ناول ((پېغله)) هم و. دغه کتاب به تر اتم ټولګي پورې ما تر شل ځله هم ډېر لوستی وي، نو له همدغه وخته کېدی شي زما ليکوالۍ سره مينه پيدا شوې وي. بله مسله په کې زما د پلار رول و، چې همېشه يې موږ ټول لوستلو او ليکلو ته هڅولو.

زما لومړۍ ژباړه د المپيک د لوبو په هکله چې له انګليسي مې ژباړلې وه، پر **۱۳۵۷** کال په هېواد ورځپاڼه کې خپره شوه، هغه مهال زه په يوولسم ټولګي کې وم. کله چې له ښوونځي فارغ شوم، نو د کانکور تر ازموينې وروسته د جګو نومرو په ترلاسه کولو د ممتازو محصلينو په ډله کې يې د زده کړې لپاره بهر ته استوونکو

www.sikaraam.com

محصلینو کې یې زما نوم هم لیکلی و. په لومړیو کې یې موږ ته ویلي وو، چې تاسې پولینډ یا هند ته د لوړو زده کړو لپاره استوو، خو کله چې موږ تګ ته چمتو شو، پاسپورټ، انګلیسي برې لیک مو تیار کړل، نو بیا موږ خبر شو، چې دا بورسونه یوازې روسیې ته دي او دا هغه وخت و، چې د کمونستانو پر ضد د افغان مېړني ولس پاڅون په غښتلي کېدو و، نو د یو رښتیني افغان لپاره دا ناشونی کار و، چې په دغسې شرایطو کې دې زه روس ته لاړ شم او هلته دې د خپل هېواد پر ضد وروزل شم، نه زما زړه کېده او نه مې کورنۍ دا هیله درلوده. نو له تګ څخه مې ډډه وکړه، د وخت رژیم هم زه جزایي هغه کال پوهنتون ته پرې نښودلم او زما د تبدیلۍ مکتوب یې د راتلونکي کال لپاره راکړ، یانې په دې ډول یې غوښتل چې زما یو کال ضایع شي. دغه مهال د افغانستان پیاوړي لیکوال او شاعر محترم عبدالله بختاني خدمتګار چې زما د پلار خورا نږدې دوست و، د هېواد ورځپاڼې رئیس و، چې په خپل تشکیل کې یې ځو مجلې هم درلودې، زه یې د ننګرهار په مجله کې دفني غړي په صفت مقرر کړم. که څه هم دغلته مې د کار موده کمه وه (۷-۸ میاشتې) ځکه چې پوهنځی په پیل کېدو و، خو همدلته وه چې له لیکوالۍ سره مې مینه نور هم غښتلې شوه، د لیکوالۍ یو نیم فن مې زده کړ او پښتو لیکل مې تر یوې اندازې اصلاح شول، ددغې مجلې لپاره به مې لیکنې او ژباړې کولې تر هغې چې وتړل شوه.

کله چې پېښور ته رامهاجر شوم، نو په همدغو ورځو شپو کې د (دعوت) غوټۍ هم په غوړېدو وه، نو هغې ته به مې راپورونه او

www.sikaraam.com

لیکنې وراستولې، چې بیا مې همدلته د IRC د ژورنالیزم یو نیم کلن کورس ولوست، تر هغه وروسته مې غوښتل چې خپله زده کړه او تجربه د طبي لیکنو لپاره ډېره وقف کړم، ځکه چې په دې برخه کې موږ دومره څوک نه درلودل.

په رسېدلو ټولنو کې هرڅوک چې د هر مسلک خاوند وي، لیکوالي یې ورسره زده وي او د لیکوالۍ په وسیله خپل مسلک ته ور خدمتونه کوي، خو زموږ په ټولنه کې لیکوال تر ډېره حده یوازې ادیب، شاعر او تاریخ لیکونکي ته ویل کېږي، په نورو مسلکونو کې د ګوتو په شمېر لیکوال لرو، له نېکه مرغه چې تاسو هم لیکوال یې هم رنځپوه او روغتیاپال، څه فکر کوئ که زموږ په ټولنه کې د هر مسلک خاوند د خپل مسلک تر څنګ پر لیکوالۍ هم پوه وي، نو دا به زموږ ژبې او ولس ته څومره ګټې ورسوي؟

ډېره مننه، د یوې ژبې د ژوندي ساتلو او له هغې نه د ضرورت دیوې ژبې جوړولو کې باید ټول برخمن شي، هغه که په هر مسلک کې زده کړه ولري، باید دعلمي کارونو تر څنګ د پوهنیزې لیکنې لپاره عملي کار هم وکړي. دخپل مسلک په اړه کتابونه او مقالې

www.sikaraam.com

ولیکي ویې ژباړي او پـه اړونده مسلک کې څېړنې وکړي. لـه بده مرغـه رښتیا هم زموږ پـه ټولنه کې لیکوالي یـوازې د شاعرانو او ادیبانو کار دی، خو دوی تـه بـه دا ناشوني وي چې یو غیر مسلکي کس په بله برخه کې یوازې پـه دې نوم چې شاعر یا ادیب دی، څه ولیکلای شي، ان ژباړل یې هم ساده کار نه دی، نو زه دې تـه شدیده اړتیا احساسوم او زما پـه نظر دهمدې مسلکي خلکو پښتو تـه نه پام ددې باعث شوی دی، چې پښتو لـه نظره پرېوزي او دې ژبې تـه سیمه ییزه او نړیواله بې توجهي رامنځته شي. مسلکي لیکنې کېدی شي پـه لومړیو کې ستونزمنې وي، خو ورو ورو هر څه اصلاح کېږي. د مسلکي ژباړې یا لیکلو ښه والی دا دی، چې مسلکي اصطلاحات پـه کې ډېر وي، نو که پښتو ژباړه یې سخته وي، کېدی شي اصطلاح پرته لـه ژباړې ولیکو، چې دا مسلکي ژباړه یا لیکنه نسبت ادبي لیکنې او ژباړې ته اسانوي، او بله ښېګڼه پـه مسلکي لیکنه یا ژباړه کې داده چې که د ادبیاتو لـه نظره کمزورې هم وي، زیات تو پیر نه کوي، ځکه چې هدف یې د مقصد رسول دي. نو مسلکي لیکنه ساده او اسانه ده او پـه مسلک کې تکړه او وارد پښتانه د پښتو پـه علمي کولو او ژوندي ساتلو کې حیاتي رول لرلای شي.

پـر دې مسـایلو ډېـر بحث شوی دی، چـې کـه مـوږ غـواړو خپله ژبه بډایه کړو، نـو د نـورو کـارو ترڅنګ بایـد د ژبـې علمـي کېـدنې تـه زیاتـه پاملرنـه وکـړو !

www.sikaraam.com

تاسو د پښتو ژبې د يو علمي او عملي کارکوونکي او خدمتګار په توګه دا مسئله څنګه ارزوئ؟

لکه مخکې چې مې وويل يوه ژبه يوازې د علمي پانګې په درلودلو ژوندۍ پاتې کېږي او له نورو ژونديو ژبو سره سياله کېږي، نو پښتنو ته هم پکار دي چې د خپلې ژبې د ژغورلو، ژوندي ساتلو او د نړۍ دکره ژبو په کتار کې د ودرولو لپاره بايد د پښتنو د علمي کولو لپار هڅه وکړي. له نېکه مرغه په پښتو کې ټولې هغه ښېګنې چې د يوې علمي ژبې لپاره په کار دي، شته دي او موږ کولای شو، چې د نړۍ ټول علوم پښتو کړو. دا د يو کس يا څو محدودو کسانو کار نه دی، بايد ټول په ګډه متې راونغاړو او څه چې مو له لاسه کېږي په دې اړه وکړو. له نېکه مرغه اوس پښتانه د نړۍ ګوټ ګوټ ته رسېدلي، په مختلفو ساحو کې يې زده کړې کړې دي او ډېرې ژبې يې زده کړې دي، نو له دې موقع څخه په ګټې بايد د لويديزې نړۍ علم پښتنو ته را انتقال شي.

تاسو تراوسه پورې په پښتو ژبه څومره علمي (طبي او نور کتابونه) چاپ کړي دي؟

دې پوښتنې ته به په څو برخو کې ځواب ورکړم:

د ختيځ د بيا رغونې ادارې (کور) له لارې موږ تراوسه ۲۱ کتابونه خپاره کړي چې تقريباً اکثره يې علمي دي چې په دې ډله کې درې فارسي، يو انګليسي او پاتې اوولس يې پښتو دي. د پښتو مهم علمي کتابونه چې د کور له لارې خپاره شوي عبارت دي له: د سينې

www.sikaraam.com

ناروغي او توبرکلوز، تشخيصي راډيولوژي، د درملو د استعمال عملي لارښود، د کمپيوټر اساسات او وينډوز، د اروا پوهنې ښوونځي، د جزا قانون شرحه، افغانستان: فيډراليزم، د خوب نړۍ، په لومړنيو ښوونځيو کې د ژبې د زده کړې لارښوونې او ستراتيژي او داسې نور.

د او. ار. اى. د خپرونو د څانګې له لارې مو په لسګونو کوچنۍ علمي رسالې په پښتو خپرې کړي چې مهمې يې عبارت دي له: ايډز څه شی دی؟، د نشې زيانونه، د نشې زهر، په ختيځ نورستان کې د اپينو استعمال او نور. همدا راز د دې ادارې له خوا مختلف پامفيلټونه لکه ملاريا، کالدانه، ايډز او نور خپاره شوي دي. د ايډز فليپ چارټ په څلورو ژبو ډېر ستر کار و چې د روغتيايي کارکوونکو لپاره ما جوړ او د دې ادارې له خوا خپور شو، چې د نړۍ ډېرو هېوادونو يې نمونې وغوښتې او د پاکستان د مختلفو ادارو له خوا استعمالېږي.

ما ډېرې طبي رسالې او رغتيايي چارټونه د AMI په طبي درې مياشتنۍ مجله (سلامتی) کې په پښتو خپاره کړي دي، چې هر يو يې د نړۍ د روغتيايي ادارې (WHO) او UNICEF له مهمو خپرونو څخه دي، چې مهم يې دا دي: په کوچنيانو کې د ټوخي او تنفسي ستونزو د تشيخص او درملنې چارټ، سوزېدل، وچکۍ، د نسناستې ناروغۍ د اهتمام چارټ، کولرا، دغوږ انتانات، دغوږ د انتان د تشخيص او درملنې چارټ او داسې نور.

www.sikaraam.com

او په دې وروستيو کې مې د ARIC لپاره دوه کتابګوټي په پښتو وژباړل چې کېدی شي تراوسه چاپ شوي وي، چې يو يې ډېر خوراکي او بل د پزې- غوږ- ستوني او سترګې ناروغۍ په نامه دي، همدا راز د SERVE روغتيايي زده کړو لپاره مې څو طبي رسالې ايډيټ کړي دي.

لکه څنګه چې موږ ته څرګنده ده تاسو د چاپ په برخه کې د ادبي (شعري) کتابونو په اندول طبي او نورو علمي کتابونو چاپ ته زيات ارزښت ورکوئ، د دې علت څه دی؟

ښاغلی يون صاحب! د مچيو چک رابانديې مه راپاروه، د دې پوښتنې ځواب يو څه مخکې ويل شوی دی، خو دلته به پرې لږ څه زياتونه وکړم. په پښتو کې د علمي اثارو نه موجوديت د دې سبب شوی چې موږ علمي کتابونو ته ترجيح ورکړو. دا د ټولنې اړتيا ده او په دې ډول زموږ ټولنه مخکې تللای شي. که تاسې يو کتابپلورنځي ته ورشئ، په ډېره مشکله به کې پښتو کتاب پيدا کوئ او هغه به هم شعر وي او لنډې کيسې. په پښتو ژبه د شعر کتابونه خورا ډېر دي، شاعران د ټولنې ډېر حساس خلک دي، بايد قدر يې وشي، خو زما په اند يوازې شعر د ټولنې درد نه شي دوا کولای. شاعر يو ټولنيز درد د شعر په قالب کې بيانوي، هغه درد چې ټول ځوروي، موږ بايد د درد درمل ولټوو چې هغه علم دی، پوهه ده، نه دا چې د هغې د بيان لپاره مختلفې طريقې استعمال کړو، وزن او قافيې ورته ولټوو.

www.sikaraam.com

هیله ده زما درانه دوستان له ما څخه په دې ناراضه نه شي، دا یو تریخ حقیقت دی او له ستونزو ته‌ښته ده. په ربښتیا هر سړی شعر نه شي ویلای، شعر ځانګړې هوښیارتیا او سپېڅلی احساس غواړي، چې دا ګوهر په هر چا کې نشته، خو که موږ په اوسنیو شرایطو کې دا ګوهر د یو ښه کار لپاره استعمال کړو، بد کار به نه وي. همدغه شاعر د شعر پرځای کولای شي، یوه علمي څېړنه وکړي، د ټولنې د بیا ودانولو لپاره یو څه ولیکي، یو څه وژباړي او که دا یې له لاسه نه کېږي، غلي دې کېني.

هغه پیسې چې د شعر پر یو کتاب لګېږي په هغو کولای شو د یو ښوونځي لپاره یو کتاب چاپ کړو، د روغتیا په هکله یو کتاب چاپ کړو، د ساینس او تکنیک په اړه یو څه چاپ کړو او داسې نور.

کله کله داسې پېښېږي چې ګڼ مصروفیتونه او ګڼ کارونه د سړي کار او مسلک ته زیان اړوي، د ګڼو اثارو خپرول او نورو خپرنیو بوختیاوو خو ستا آر مسلک (طبابت) ته څه زیان نه دی اړولای؟

یون صاحب، ربښتیا هم کله داسې کېږي، چې سړی دومره په کار بوخت وي او یا پرې کارونه دومره ډېر وي چې لاره ورکه کړي. ربښتیا هم زما مصروفیتونه خورا ډېر دي، اکثر دوستانو او زما د کورنۍ غړو ته هم دا پوښتنه پیدا کېږي، چې ډاکټري یې پرېښې او لیکوالي یې راخیستې. کله کله مې راته پلار وایي چې تا هسې طب لوستی، ادبیات به دې لوستي وای. خو حقیقت دا دی، چې زما بوختیا زیاتره

www.sikaraam.com

په طبي برخه کې وي. په رښتيا هم کله په مياشتو مياشتو ستاټسکوب په لاس کې نه اخلم، خو د طبي خپرونو له لارې په سلګونو نورو هم مسلکانو ته ورښيم چې څرنګه بايد ستاټسکوب استعمال کړي، زما مقصد دادی که زه مستقيماً د ناروغ درملنه نه کوم، په نامستقيم ډول په سلګونو ان په زرګونو ناروغان د نورو روغتيايي کارکوونکو په واسطه معاينه کوم. که زه په کتنځي کې کېنم کېدی شي د ورځې ۲۰-۳۰ ناروغان وګورم او يوازې همدوی ته مې خير ورسېږي، خو زما کتابونه او خپرونې په سلګونو ډاکټران او نور روغتيايي کارکوونکي لولي، نو په دې ډول مې زرګونو وګړو ته نامستقيم خير ورسېږي.

د يو څه ليکل بايد د يو څه پر استناد وشي، ليکل سند دی، نو څه چې زه د خپلو هېوادوالو لپاره ليکم، د يو څه پر اساس يې ليکم، او د همدې مجبوريت له مخې زه ډېرې نوې څېړنې مطالعه کوم، نوي کتابونه لولم، څېړنې کوم، د نړۍ له ډېرو معتبرو طبي منابعو سره په تماس کې يم، په نړيوالو کنفرانسونو او غونډو کې ګډون کوم او تر لاسه شوې پوهه خپلو هم مسلکانو او هېوادوالو ته د ليکلو او ژباړلو په وسيله انتقالوم. دا ټول له مسلک سره ارتباط دی، نو زه له مسلک څخه لرې نه، بلکې مسلک ته خورا نږدې شوی يم. په څنګ کې يو نيم نا مسلکي مصروفيت هم شته خو دومره نه دی چې زما مسلک دې متاثر کړي.

تاسو يو ليکوال ډاکټر يا ډاکټر ليکوال يې، له دواړو خواو د پښتنو اروا پوهنه ښه درمعلومه ده،

www.sikaraam.com

څه فکر کوئ، چې په پښتني ټولنه کې د یو لیکوال لپاره د هیله مندۍ او نهیلۍ څومره انډول ساتل په کار دي او یو لیکوال باید په داسې یو ستونزمن چاپېریال کې خپل کار څه ډول پرمخ بوزي؟

که موږ پښتني ټولنه په نظر کې ونیسو او د روښانفکره لیکوالو کار دلته وڅېړو، ډېر د هیلې وړ نه دی. د دې علت زما په نظر په پښتنو کې د لوستو وګړو کموالی دی. زیاتره دیني علوم او دیني لیکوالان او عالمانو ته په ښه سترګه ګوري. که ربښتیا را باندې وایې د ټولنې اړتیا نه احساسوي. فکر کوي چې کتاب لوستل د پیسو د لاس ته راوړلو لپاره دي او یا ځینې منفي انګېرنې چې ګوندې سړی له دین څخه لرې کوي او داسې نور. خو له نېکه مرغه اوس په ځوان کول کې له لوست او ښوونځي سره ډېره مینه پیدا شوې چې دا لیکوال ته هیله پیدا کوي، چې امید دی راتلونکی نسل به د دوی قدر وکړي.

بله ستره ستونزه چې زموږ په ټولنه کې ده، دوی هرڅه د پیسو په تله تلي، په دې مانا چې که څوک شتمن و، هغه هر څه دی، خو که ډېر ستر لیکوال وي، خو جیب یې خالي و په پښتني ټولنه کې یې ځای نه وي. څوک ورسره مرسته نه کوي، د قدر په سترګه ورته نه ګوري او تر ټولو مهمه دا چې کتابونه یې نه رانیسي.

بله ستونزه د تنظیمونو په وخت کې او یا د کمونستانو په وخت کې د خپلو ځانګړو اهدافو لپاره د کتابونو وړیا وېشل و، چې

www.sikaraam.com

پښـتانه د مفتـو کتـابونو روږدي شـوي دي، نـو اوس پښـتانه اکثـرو کتـابونو او ليکوالانـو تـه د شـک پـه سـترګه ګـوري، فکـر کـوي چـې ليکوال د دوی لپاره کومه نوې ستونزه زېږوي او ګرم هم نه دي.

ددې راز ستونزو د حل لپاره بنسټيز کار په کار دی، منطقي څېړل غواړي، چې په ډېر احتياط او ورو ورو دا ستونزه حل شي، خلکو ته قناعت ورکړ شي، چې د ټولنې پـه پرمختـګ کـې د ليکوالـو پـه رول پـوه شـي، ملـي پـانګوال بايـد لـه ليکوالـو سـره مرسـته وکـړي، ملـي سـوداګر وروزل شـي، د ښـوونې او روزنـې سـويه لـوړه کـړای شـي، د لوستو شمېرنه لوړه کړای شي، هغه منفي انګېرنې چې پـه ټولنـه کـې دي له هغو سره مقاومت وشي او خلک د پوهې په اهميت پوه شي.

اوس اوس خـو پښـتو ژبـې تـه پـه هـر ډګـر کـې خـورا زيات کار کېږئ، تاسو دې کار ته څومره هيلې لرئ؟

کـه مـوږ پـه کيفيـت پسـې ونـه ګرځـو او يـوازې کميـت پـه نظـر کـې ونيسو، خو ښه کار دی، خو زه ډارېږم، چې پښـتانه ډېر احساساتي قوم دی، ډېر لنډ اندي دي، دکـار همغـه شـېبې او سملاسي ګټې پـه نظر کې نيسي، هر اړخيزې اغېزې او عواقب يې نه سنجوي چې دا د پښتنو د ټولو اوسنيو او پخوانيو تاريخي ستونزو اساس دی. دوی په هر کار کې خورا له افراط نه کار اخلي، د کمونستانو په وخت کې يې په برېتونو خولې پټې کړې وې او د هجرت پـه چاپېريـال کـې خـو عـرب د پښـتنو مسـلمانۍ تـه ګـوتـه پـه خـولې پـاتې وو. زه وايـم چـې داسې نه شي، چې زموږ له دې روشنفکر قشر څخه هر څه پاتې وي او يـوازې د کتـاب پـر چـاپولو بوخـت وي. مـوږ بايـد وڅېـړو چـې

www.sikaraam.com

لوستونکي لري او که نه؟ د کتابونو لست کول یا کتارول نه دي په کار، د ټولنې او وګړو اړتیا، دغوان قشر غوښتنه باید په نظر کې ونیول شي.

بله مسله د کتاب کره والی دی، نه دا چې رنګین پوښ ورکړه، تکرار تکرار مطالب راغونډ کړه او په الماری کې یې کتار کړه.

د افغانستان د ننه د تعلیمي نظام ګډوډ بدل، د هجرت په چاپېریال کې د پښتنو ښوونځیو نشتوالی، هغه ستونزې دي چې ژور فکر غواړي. ایا دومره کتابونه چې چاپېږي، دوه دري کاله وروسته به لوستونکي ولري؟ لومړی باید په ځوان کول او کوچنیانو کې د مطالعې شوق پیدا شي، دهغوی له خپلې ژبې سره مینه پیدا شي، هغوی په خپله ژبه زده کړه وکړي. دوی له خپلې ژبې بېخي پردي دي او لا پردي کېږي. افغان ځوانان په پردیو ښوونځیو (سکولونو) کې دي، ان د پښتو یوه کرښه لوستی یا لیکلای نه شي، نو دومره کتابونه چې چاپېږي لږ ترلږه خو ۵۰٪ لوستونکي ولري.

کتاب هر څوک اخلي. موږ باید په پښتنو کې د وړیا کتاب لاس ته راوړلو ناولی کلچر پای ته ورسوو، زما مقصد دا نه دی، چې تجارتي اړخ ته یې باید ډېر پام وشي، مقصد مې دا دی چې ټولنه او وګړي ورته اړتیا ولري او د اړتیا له مخې لوستونکي پیدا کړي او خلک یې واخلي.

کله کله په ځینو ادبي کړیو کې دا خبرې راپورته کېږي، چې پېښور مېشو، هېواد مېشتو او

www.sikaraam.com

لو ديد يځمېشتو افغانانو ترمنځ د فرهنګي او علمي کار لپاره ملګرتوب ډېر ښه اړيکي ټينګ شوي دي، دا بايد وپالل شي او د ملي ارمان لپاره ترې کار واخيستل شي، که څوک د ځاني ګټو او يا نورو تمايلاتو لپاره دا امکانات وکاروي، نو دا اوسنی بهير به ټکنی کړي او ستونزې به رامنځته شي، ستاسو په نظر بايد په دې برخه کې څه وشي چې دا کارونه نور هم ښه شي؟

رښتيا هم په دې وروستيو وختو کې پېښور مېشتو، هېواد مېشتو او لويديځمېشتو افغانانو ترمنځ د خپل فرهنګ د ودې لپاره خورا مثبت بدلون رامنځ ته شوی او ددغې لړۍ له برکته خورا مهم اثار چاپ شوي او د پښتو ډېرو لېوالانو ته د لوست مواد برابر شوي دي. دا ډېر د قدر او درناوي کار دی، ټول افغانان يې بايد منته او درناوی وکړي. په لويديځ کې په ډېره مشکله پيسې لاس ته راځي او اکثره وګړي دومره بوخت وي، چې خپلې کورنۍ ته هم په مشکل رسېږي، نو په دغسې ټولنه کې که داسې زمري راپيدا کېږي، چې خپل هېواد او فرهنګ ته يې پام وي، دا ډېره ستره خبره ده. نو زما په نظر ددغو درنو هېوادوالو پاک او سپېڅلي احساسات بايد ټکني نه شي، بلکې نور هم قوي او غښتلي شي، له هغوی سره بايد مرسته وشي، چې هغه مالي امکانات چې د هغوی په وسيله برابرېږي، په

www.sikaraam.com

ښو لارو کې ولګول شي. که خدای ناخواسته څوک له دغو سپېڅلو احساساتو څخه بده ګټه اخلي او هغه لکه د تنظیمي غنیمتونو په شان د خپلو چارو لپاره استعمالوي، دا زه خورا ستر او نه بښونکی خیانت ګڼم. ځکه چې بیا به د دې چوپړ پر ربښتینو خدمتګارانو هم څوک باور نه کوي. زما په اند ښه به دا وي، چې دغه مالي مرستې باید د یو شخص په وسیله نه، بلکې د یوې جرګې له لارې ولګول شي، د لګولو لارې یې دقیقې وي او مرسته کوونکو ته باید بېرته ربښتینی راپور ورکړ شي.

که یو وارې دغه بې اعتباري رامنځته شوه، نه جبیره کېدونکې پایلې به ولري، نو هیله ده چې دواړه خواوې هغوی چې مرسته کوي او هغوی چې له مرستې ګټه اخلي، باید صادق او موخه یې افغانستان او افغانانو ته خدمت وي، باید هېڅ ډول شخصي اغراض په هغې کې ذیدخل نه کړي.

تاسې په راتلونکي کې د طبي څېړنو او چاپ په برخه کې څه پلان لرئ؟

څرنګه چې موږ کومه خاصه مالي منبع نه لرو، چې کلنۍ بودجه مو معلومه وي، نو له همدې کبله کوم ځانګړی پلان هم نه لرو، د (کور) له خوا د ماشومانو د طبابت عملي لارښود کتاب تر ژباړې لاندې دی چې IAM له خوا تمویلېږي، د او. ار. ای. له خوا د جنسي مقاربت له لارې خورېدونکې ناروغۍ او ایډز یو کتاب هم په نظر کې دی چې زه باید پرې کار وکړم. هیله لرم چې ټول طبي کتابونه د یوې مرجعې له لارې خپاره شي چې په دې ډول د ممکنه غلطیو مخه ونیول شي،

www.sikaraam.com

او طبي کره اصطلاحات استعمال شي، که کومه تکنيکي نيمګړتيا په کې وي هغه لرې شي.

په علمي، فرهنګي او په نورو هېوادنيو چارو کې ستړيا او ستونزې ګالل د انسان د روحي ارامتيا په برخه کې څومره اغېزمن دي؟

د هېـواد مينـه، ملـي احسـاس او مسـووليت، روانـه غميـزه، د افغانانو معصوميت او بېوزلي، د هجرت ناخوالې او پـه لسګونو نور عوامل انسان دې ته هڅوي چې څه يې له لاسه کېږي خپـل هېـواد او هېوادوالو ته وکړي. زه د هر کار په ترسره کولو د لوی څښتن شکر او مننه پرځای کوم چې د يو څه کولو توان يې راکړی. ښکاره ده چې د هر کار ښه پايله سړي ته روحي ارامتيا ور پـه برخـه کوي، خو لـه بـده مرغـه پـه افغانسـتان کـې ګـډوډ حالات او بې ثباتي او د هجرت پـه چاپېريـال کـې د هـېڅ ډول حقوقـو نشـتوالی ځينـې وخـت د روحـي ارامتيا پر ځای روحي ستونزې سړي تـه راولاړوي. تـه بـه يـو کـار پـه خورا زحمت او زيار سر ته ورسوې او له نورو به ددې توقع کوې، چې ستا د کار درناوی به وکړي او يا به په کې يو څه برخه واخلي خو ځينې وخت داسې پېښېږي چې يو کار سړي ته ستونزه شي. د بېلګې په ډول د محترم ډاکټر صاحب ناصر شينواري کتاب چې هغوی پرې ډېر تکليف ايستلی و او تر خورا زحمت او زيـار وروسـته مـوږ چـاپ کړ، له هغې څخه مو ۴۷۰ ټوکه د ننګرهار د طب پوهنځي ته تقريباً يو نيم کال مخکې واستول، خو يو ټوک يې هم د طب زده کوونکيو تـه

www.sikaraam.com

تر او سه نه دی ورکړ شوی، چې زما احساس يې خورا ژوبل کړ او فکر کوم چې پوهاند صاحب به هم روحاً ډېر ځورېدلای وي، همدا راز ځينې وختونه سړی ډول ډول خبرې اوري چې روحاً نا ارامه کېږي، خو په هر صورت، زه د خپل هېواد او هېوادوالو لپاره يو څه کوم روحاً ارام او ځان سوکاله احساسوم.

ښه به وي چې تاسو د خپلو کارونو د ښه اوډن او سمبالښت لپاره د پښتنو ليکوالو، ډاکټرانو يوه جرګه جوړه کړئ چې کارونه مو له انفرادي حالت نه ډله ييز حالته واوړي؟

رښتيا هم له يوه سر څخه دوه او له دوو درې ښه دي. زه چې هر کار کوم له مسلکي خلکو سره پرې خبرې کوم، خو رښتيا هم داسې جرګه ګۍ لا تراوسه موږ نه لرو، چې په ګډه تصميم ونيسو، زه د داسې همفکرو او سپېڅلو هم مسلکانو په لټه کې يم چې هدف يې يوازې او يوازې انسانيت، افغانيت او اسلام ته خدمت وي، هر څوک چې دغه احساس ولري، زموږ د زړه دروازې ورته پرانيستې دي.

د خپل دردېدلي ولس او هېواد لپاره څه هيلې لرې؟

د خپل دردېدلي ولس او هېواد لپاره زما هيله لکه د نورو ځورېدلو کړېدلو، مهاجرو افغانانو په څېر ده، يو هوسا، يوموټی، پرمختللای او سوکاله افغانستان چې ټول افغانان په کې پرته له کومې ستونزې، تبعيض او جګړې ژوند وکړای شي، بشپړه فردي خپلواکي په کې وي، ګاونډيان مو په حسرت راته وګوري او له

www.sikaraam.com

لو يد يزې نړۍ خلک د کار او علم د ترلاسه کولو لپاره زمونږ هېواد تـه راشي. ټولو پښتنو ته په خپله ژبه هرڅه موجود وي، خپل کورګي مـو جوړ وي او چاته محتاج نه يو. نورې نړۍ سره انسـاني او لـه اسلامي هېوادونـو سـره د وروري لـه مخـې مرسـتـه وكـړو. غښـتلى او قـوي حكومت ولرو، چې په هرځاى كې د افغـان پوښـتنه وكړي. نړيـوال د افغان نوم په قدر او عزت ياد كړي، او ګاونډيان مو ويـاړ وكړي چې زمونږ په ګاونډ كې دي، نړيوال ماركېټونه له افغاني موادو ډك وي.

د بېلابېلو مسلكونو خاوندان په ليكنۍ پښتو كې يـو څـه سـتونزې لـري، ليكنـۍ ژبـه كـره او سـمه نـه كاروي، خو ځينې ليكوال بيا په قصدي ډول د كره، نږه او معياري پښتو له كـارولو ډډه كـوي، خو تاسو په ژبنۍ او ليكنۍ برخه كې ښه كره او معيـاري ژبـه كــاروئ، ښــه بــه نــه وي چــې د بېلابېلــو مســلكونو خاوندان او بېلابېل ليكوال پـه ژبنـۍ او ليكنـۍ برخه كې د ژبپوهانو لاره تعقيب كړي، چې د ګډوډۍ مخه ونيول شي؟

هر څه چې كره او ستېنډرډ وي، ډېر وګړي ترې مستفيد كېدلاى شي، دناكره ژبې استعمال لو ستونكو ته ستونزې راولاړوي، يـو ځاى بـه يـو څه يو ډول ليكل شوي وي او بل ځاى به بل ډول. نو دا پـه ځانګړي ډول هغوى ته چې له ژبې سره دومره بلد نـه وي، مشـكل پيـدا كوي، نو ددې

www.sikaraam.com

ستونزي د له منځه وړلو لپاره باید هڅه وشي، چې یو او کره لیکدود مروج او ټول د قلم خاوندان یې مراعت کړي. هغوی چې کره لیکدود له ناخبرۍ څخه نه کاروي، ورو ورو اصلاح کېږي، خو هغوی چې ښه پوهېږي، سم کار پرېږدي او ناسمه لیکنه کوي بیا خو جرم دی او له خپلې ژبې سره خیانت. د دغسو لیکنو باید تر خپله وسه مخه ونیول شي او له لیکوالو سره یې خبرې وشي چې ولې دا کار کوي. د موضوع علت باید څرګند او په حل کې یې کوښښ وشي، ژبه د یو سړي نه ده، ژبه په ولس پورې اړه لري، نو د ولس په سترګو کې خاورې شیندل او ناکره ژبه استعمالول نه ښښونکی عمل دی.

پاتې شوه د نړه پښتو خبره، دا هم سپېڅلی کار دی، خو دومره ضرور نه دی چې پرته له هغې دې لیکل ناشوني وي او یا باید حتماً نړه ژبه وکارول شي. زما په اند په اوسنیو شرایطو کې چې پښتانه ټلویزیون نه لري، راډیو نه لري، اخبار نه لري، چې نړه ژبه عامه کړای شي، نو ځینې وخت نړه ژبه د ګټې پرځای تاوان کوي، ځکه لوستونکی له ډېرو نا اشنا لغتونو سره مخامخېږي، نو که په یوه جمله کې دغه نوي او نا اشنا لغتونه ډېر شي، لوستونکی ترې بیا مفهوم نه شي اخیستلای. ځینې درانه لیکوالان چې د نړه ژبې پلوي کوي، هڅې یې د ستایلو وړ دي. خو کله کله داسې هم کېږي، چې د دغو درنو لیکوالانو یوازې د کتاب په پښتې نوم کافي دی، چې څوک کتاب ته د ګوتو وروړلو جرئت ونه کړي. زه د نړه ژبې سر سخت پلوي یم، خو نه په اوسنیو شرایطو کې، هر څه باید د وخت د غوښتنو او شرایطو په نظر کې نیولو سره پرمخ یوړل شي. لکه څرنګه چې مې مخکې وویل، موږ کومې داسې تلویزیوني او

www.sikaraam.com

يا راډيويي خپرونې نه لرو چې د هغې په وسيله په يو وخت يو نوی جوړ شوی لغت يا يوه نوې اصطلاح ټولو پښتنو ته پر يو وخت ورسېږي، نو دا نړه پښتو به د يوې لهجې په څېر منزوي پاتې شي، په ورو ورو هر څه کېدونکي دي، په دايرة المعارفونو، ډيکشنريو کې دې اوس ځای پرځای شي، بيا به ورو ورو ميدان ته راوځي او خلک به ورسره بلد ېږي، زه خو د محترم ګوهر رحمن ګوهر د کتاب يو مخ هم نه شم لوستلای، په داسې حال کې چې هغه کتاب د دې لپاره ليکلای، چې ولوستل شي او داسې نور.

د پښتو ژبې د پرمختګ او هغې ته د کار کولو د څرنګوالي په باب څه نظر لرئ؟

زما په نظر بايد اساسات غښتلي شي، د پښتنو کوچنيانو لپاره بايد په خپله ژبه ورکتونونه، ښوونځي او پښتون چاپېريال وي، د ځوانانو لپاره بايد پښتون چاپېريال، پښتو ښوونځي او پوهنځي او د اړتيا وړ پښتو راز راز خپرونې او کتابونه موجود وي. د ملي پانګوالو پام بايد دې ټکي ته راواړول شي، له يو څه مرستې څخه چې د پښتو ژبې د پرمختګ لپاره يې مينه وال ورکوي بايد ښه، سمه او په صداقت ګټه پورته شي.

لويان ځوانانو ته او ځوانان لويانو ته غوږ کېږدي، احساسات او شخصي اغراض يو خوا پرېښودل شي او په صداقت سره خدمت ته ملا وتړل شي. صداقت، رښتينولي او د زړه له کومې مينه هغه اساسي توکي دي، چې د هر څه لپاره لار پرانيزي.

www.sikaraam.com

لکه څنګه چې مو ږ خبر یو تاسو د یوې پښتو طبي ډیکشنرۍ د جوړولو کار پیل کړی و ، دا کار کوم حد ته رسېدلای دی؟

رښتیا هم ما له ډېر پخوا د پښتو طبي ډیکشنرۍ کار پیل کړی دی او زما د ژوند ستر هدف همدغه دی، خو دا ډېر مشکل کار دی، ارام چاپېریال او صادق ملګري غواړي، ما تر ډېرې اندازې مواد برابر کړي دي، خو نور کارونه راباندې دومره ډېر شوي، چې دا کار تقریباً اوس په ټپه ولاړ دی. منتظر یم چې د پښتو سټنډرډ کمپیوټري پروګرام رامنځته شي، ځکه چې بیا به په اسانۍ په کمپیوټر کې ترې هم ګټه اخیستل کېږي. تر اوسه ما تقریباً د ۳۰ په شاو خوا کې د مختلفو ژبو طبي او غیر طبي ډکشنرۍ او قاموسونه، له ۱۵ زیات په CD کې طبي ډیکشنرۍ او قاموسونه او د پښتو ډېر چاپ شوي طبي مواد راپیدا کړي دي، چې له دې ټولو څخه په ګټې او د لوی رب په مرسته زه هیله لرم چې وکولای شم، د ژوند دا ستر هدف پوره کړم.

www.sikaraam.com

((ژوندۍ اکاډمۍ)) هم مهاجره شوه

سرمحقق زلمی هېوادمل د افغانستان یو ستر لیکوال او څېړونکی دی، چې د خپل د بر شکلن فرهنګي ژوند په بهیر کې یې په خپلو هڅو د ډېرې ستاینې او یادونې وړ کارونه ترسره کړي دي.

سر څېړونکـي زلمـي هېوادمـل تراوسـه پـورې یوازې په کابل کې خپل او د نورو لیکوالو (۲۵۰) عنوانه اثار چاپ کړي دي.

په پېښور کې یې د خپل اتـه کلن ژوند پـه بهیـر کـې هم خپـل او د نـورو افغـان لیکوالـو تـر (۱۰۰) عنوانـو زیـات پوهنیز څېړنیز، ادبي او تاریخي اثار چاپ کړي دي. که د هېوادمل صاحب ورځینی ژوند محاسبه کړو، نو دوه پر درې برخې یې پر څېړنیز کار تېرې شوې دي. د هېـواد دا

www.sikaraam.com

نو میالی لیکوال په دې وروستیو وختونو کې یو ځل بیا له مهاجرت نه مهاجرت ته اړ شو ، د یوه اوږده سفر لمن یې ونیوله. د سفر تر پیل دمخه موږ له وخت نه ګټه واخیسته او یوه مرکه مو ورسره وکړه چې دلته یې درنو لوستونکو ته وړاندې کوو ، دا مرکه د هیلې مجلې د ۱۳۷۸ ل کال په څلورمه ګڼه کې خپره شوې ده.

لکه څنګه چې موږ ته څرګنده ده تاسې په دې ورځو کې د یوه اوږده سفر لمن نیولې. څه ډول احساس کوئ چې دا سفر به له عاطفي پلوه درته څومره ګران پرېوزي؟

ګران یون صاحب ! ستا دلومړنۍ پوښتنې په غبرګون کې که زه څه ووایم، نو ضرور به کلیشه یي، تصنعي او متحد المالې خبرې وي، چې هر غرب ته روان افغان یې وايي، خو چې کله یې د هغو ځایو خواږه تر خوله شي. نو نه بیا هغه خبرې وي او نه یې له هېواد او خلکو سره هغه تعهدونه، نو ځکه زه د دې پوښتنې ځواب مسکوت پرېږدم.

له کابله پېښور ته مهاجرت او له پېښوره بیا جرمني ته مهاجرت ترمنځ درته تفاوت ښکاري؟

www.sikaraam.com

له کابله پېښور ته راتګ هم راته لومړی ګران و، خو چې کله راغلم، ما لپاره هېڅ شی هم بېګانه نه و، لکه د یوې ځمکې له یوې برخې چې سړی بلې هغې ته لاړ شي. یا په بله وینا د پښتنو له یوې فرهنګي حوزې څخه بلې ته ورتګ سړي ته ګران نه پرېوزي.
په دې کې شک نه شته چې د پېښور د استوګنې په لومړیو کلونو کې مو کابل او د هېواد نورو برخو ته د تګ ډېره تلوسه وه، خو د ټوپکیانو له وېرې نه شو تللای، په وروستیو کلونو کې دا مشکل هم حل شو. د افغانستان بېلابېلو برخو ته د تګ راتګ مشکل هم رفع شو. پر دې اساس نو په پېښور کې د استوګنې په دوران کې ما له وطنه د بېلتون احساس نه دی کړی، خو جرمني ته تګ او هلته اوسېدنه له اصل نه د سړي د جلا کولو مانا لري.
زه پر ۱۹۹۱م/ ۱۳۷۰هـ ل کال د افغانستان د حکومت په لګښت په رسمي ډول جرمني ته تللی وم، په رښتیا چې جرمني زموږ د زیارصاحب په وینا دومره پاک و، لکه چې یې څټلی وي. دوه اوونۍ مې پکې تېرې کړې، د پاتې کېدو بلنې هم له حده زیاتې وې او د پاتې کېدو لپاره هېڅ خنډ هم نه و، خو که رښتیا درته ووایم، چې زه یې جذب نه شوم کړای او تر دوو هفتو بېرته افغانستان ته لاړم. دا چې اوس څه پېښ دي چې له خپله اصله ځان بېلوم او په ډېر ګرانو لارو هماغه هېواد ته ځم؟ په دې ته او ستاسو د مجلې اکثره لوستونکي پوهېږي.

څو مره چې موږ ته معلومه ده، ستاسې شخصیت، انـد، ژوند د افغاني مینې او د افغاني ټولنې لـه

www.sikaraam.com

ځانګړنو څخه جوړ دی. له لوېديزې ټولنې سره به څومره توافق وکړای شئ؟

زما په پوهه هر افغان چې سن يې له پنځه ويشتو او يا څلوېښتو لوړ وي، که هغه غرب ته ځي په هغو ټولنو کې يې د جذب شرايط ډېر لږ دي. ښايي له ځينو استثناوو پرته د دغو سنونو لرونکي افغانان د غربي ټولنو ټول کړه وړه خپل نه کړای شي. زما سن اوس د جذب له شرايطو وتی دی او د توافق په اړه بايد درته ووايم چې څو کاله دمخه زه له خپلې کورنۍ سره هندوستان ته لاړم. په ډهلي پوهنتون کې مې د لوړو تحصيلاتو لپاره داخله هم واخيسته، له ما سره يې د ال انډيا راډيو ډهلي په پښتو څانګه کې د مقررۍ وعده هم کړې وه او ما شومانو ته مې د ملګرو ملتونو د مهاجرو د ادارې له خوا د مهاجرت د منل کېدو شرايط هم اماده شوي وو، مګر توافق مې ونه کړای شو په دوو مياشتو کې بېرته کابل ته راغلو هر څه مو پرېښودل. دا چې ما په هندي شرقي ټولنه کې توافق ونه کړای شو، نو له غربي ټولنې سره توافق راته ګران ايسي، خو کله کله د ژوند اړتياوې سړی د زهرو ګوټ ته هم اړ کاندي.

په کابل کې ستاسو فرهنګي هڅو او خپرنيزو خدمتونو يو تثبيت شوی مقام درلود او ټولنې ته يې ګټه خورا څرګنده وه، نو ځکه زموږ ځينو ليکوالو تاسې ته د انصاف له مخې د ((ژوندۍ اکاډمۍ))

www.sikaraam.com

لقب درکړی و ، په پېښور کې هم ستاسې هڅو د یوې ژوندۍ اکاډمۍ حیثیت درلود ، څه فکر کوئ په جرمني کې به هم ستاسې فرهنګي خدمتونه په همدې ډول وي؟

ګران یون صاحب! شرایط به هر څه روښانه کړي. دا به مخکې له وخته وي که زه ووایم چې جرمني ته ورسېږم، نو زه به دا کوم. ښایي د کار ښه شرایط راته برابر شي، چې له کابل او پېښوره هلته ډېر او ښه کار وکړم او دا هم له امکانه لیرې نه ده، چې شرایط مې د یوې کوټې په کونج کې کښېنوي او د هېڅ کار او فعالیت مجال رانه کړي، له کابله راسره ځینې پروژې وې، چې څه مې په پېښور کې دلوی خدای(ج) په فضل بشپړې کړې او دوه یې پاتې دي.

په دې دوو پروژو کې یو د پښتو نظم داستان دی (البته نظم د پېښوریو ورونو په اصطلاح نه، بلکې د شرقي فرهنګ له معمولې اصطلاح سره سم) او بل د فرهنګ ادبیات پښتو څلورم ټوک. ددې دواړو کتابونو لپاره ما څه مواد ټول کړي دي. هیله ده چې د اروپا په کتابتونو کې د مطالعې له زمینو سره سم دا دواړه کتابونه هم بشپړ کړای شم.

د فرهنګ ادبیات پښتو د څلورم ټوک اصلي موضوع د پښتو پوهو ختیځپوهانو پېژندنه او د دوی د کارونو معرفي ده او په پای کې یې د دریو چاپ شویو ټوکونو بشپړوونکې برخې راځي.

www.sikaraam.com

پر دې سربېره مې د مرکزي اسیا له ولسونو سره د پښتنو د فرهنګي روابطو د څېړلو پر موضوع هم څه اسناد راټول کړي دي، که لوی خدای(ج) توفیق راکړ نبایي دا پروژه هم بشپړه کړم.

په ټولیز (عمومي) ډول تاسې له هېواده د مسلکي کادرونو د وتلو بهیر څنګه ارزوئ؟

زما په پوهه پر مسلکي کادرونو سربېره له هېواده د عادي او سپېدونکیو له وتلو سره زموږ ټولنه خپل کفایتونه له لاسه ورکوي. په ټولنه کې د فقر، بدبختی، بېکارۍ او بېروزګارۍ خپرېدو ته زمینه مساعد ېږي. دا چې مسلکي کادرونه له هېواده وځي، ورسره د هېواد ټول اقتصادي، اجتماعي، فرهنګي او نور بنسټونه یا له رکود سره مخ کېږي او که بشپړ رکود نه وي. له موثریته لوېږي. له هېواده د خلکو وتل نن زموږ د هېواد لپاره یوه ستره غمیزه ده. د دې وتلیو خلکو ډېر لږ تعداد نبایي بېرته راشي. هغه هم د کورنیو مشران. هغه ځوانان چې په غرب کې ستر شوي دي. روزنه یې غربي ده. د هغوی راتګ ستونزمن څه چې ناممکن برېښي.

پر دې سربېره د هېواد دننه او له هېواده باندې د افغانستان لپاره د کادرونو روزل د پخوا په څېر نه دي، د هېواد دننه پوهنتونونو څخه چې هم ځوانان فارغېږي، د سند په ترلاسه کولو سره یا نورو هېوادو ته ځي او که هلته لاړ نه شي د هېواد دننه په دولتي ادارو کې کار نه کوي، بلکې زیار باسي چې په پېښور او کوټه کې په افغاني او بین المللي غیر دولتي موسسو کې ځانته کارونه ولټوي او که نه نو د هېواد دننه انجیوګانو (غیر دولتي موسسو) کې په کار پسې ګرځي.

www.sikaraam.com

زما په پوهه غیر دولتي موسسو هم له کادرونو نه د افغانستان دولتي ښوونکي، انجینران او نور فرهنګي کسان چې په دغو بین المللي او افغاني غیر دولتي موسسو کې په ډېرو ښو معاشونو کار کوي، ترهغه وخته به بېرته افغاني دولتي موسسو ته راونه ګرځي، ترهغې چې دا موسسې فعالې وي.

ښه مې په یاد دي؛ د **۱۹۹۳**م کال په اکتوبر کې یو تنظیمي مشر د کابل پوهنتون یو استاد ته وویل: ((دوکتور صاحب که د افغانستان په خارجه وزارت کې کار کوې، نو د یوې سیاسي څانګې مدیریت به درکړو. تا په امریکا کې تحصیل کړی دی. انګرېزي دې ښه زده ده، تا ته خارجه وزارت ډېر ضرورت لري.))

استاد له تنظیمي مشر نه لومړی پوښتنه وکړه چې معاش یې څومره دی؟

تنظیمي مشر بیا ورته وویل: ((د افغانستان معاشونه دي. څه چې ټول اخلي ته به یې هم اخلې؟؛ استاد بیا ورته وویل: ((صاحب! ما ته په فلانۍ غیر دولتي موسسه کې د میاشتې پېنځلس زره کالداري راکوي، چې د افغانستان د خارجه وزارت د سیاسي مدیریت د یو کال معاش دومره نه کېږي، نو زه څنګه کولای شم دا معاش پرېږدم او په جنګونو کې کابل ته لاړ شم.))

د تنظیمي مشر او د پوهنتون د استاد له دې خبرو دې نتیجې ته ورسېدم، چې د غیر دولتي موسسو په ډېرلو معاشونو اموخته شوي افغانان خپلو پخوانیو کارونو او یا دهېواد نورو موسسو ته بېرته نه ګرځي.

www.sikaraam.com

ځینې کسان په دې نظر دي چې که ځینې لیکوال بهر ته هم لاړ شي، د فرهنګي خدمت وړتیا له لاسه نه ورکوي، غوره بېلګې یې په جرمني کې زرین انځور او په ډنمارک کې عبدالمالک بېکسیار او ځینې نور په نورو هېوادونو کې دي چې په کم وخت کې یې ډېر فرهنګي خدمتونه وکړل، ستاسې په نظر دا مسئله څنګه ده؟

فرهنګي کار چې د هر چا له خوا په هرځای کې وشي، په زیاته په اوسنیو شرایطو کې هغه د ډېرې یادونې او زیاتې منندنې وړ دی. ځکه زموږ فرهنګ تر هر بل وخته اوس زیات کار ته اړتیا لري. هغه افغانان چې په اروپا کې ناست دي، خپله هم کار کوي او نور افغانان هم هڅوي چې په فرهنګي کار کې برخه واخلي، افغانان باید د دغو کسانو ډېر ډېر درناوی وکړي. ښاغلیو انځور، بېکسیار، جمال رحمن، خلیل الرحمن رسولي، اجمل روهي، خوشال روهي، امام الدین ساپي، په لندن کې ایمل پسرلي، په هالینډ کې ښاغلیو حمیدي، ټکور، په هند کې پوهندوی عبدالخالق رشید او په مسکو کې استاد نومیالي، ارمان، دوکتور لطیف بهاند، عارف خزان او نورو ښاغلیو چې کوم کارونه کړي دي او یا یې کوي دا ټول زموږ د فرهنګ په وده کې اغېزمن دي. د دې کارونو پایښت به زموږ د فرهنګ په بډاینه کې خپل ځانګړی مقام ولري.

www.sikaraam.com

زموږ ځینې لیکوال او تحصیل کړي اشخاص چې په تېرو اوو اتو کلونو کې په هېواد کې پاتې شول، هم له ذهني او فزیکي پلوه استهلاک شول، خو یو شمېر چې نورو ټولنو ته لاړل هلته حل شول، ستاسې په اند په دغو دوو لارو او حالاتو کې باید کومه لاره انتخاب شي؟

هغه ښاغلي چې په نورو هېوادونو کې حل شوي، بیا یې غږ نه دی اورېدل شوی او هغه ښاغلي چې په هېواد کې پاتې دي او ټول استعدادونه او فزیکي قوه یې د یوې مړې ډوډۍ د پیداکولو لپاره استهلاکېږي. دواړه حالته یې زموږ لپاره زیانمن دي. دا اوسني ناوړه شرایط چې زموږ پر خلکو تحمیل شوي. د دې سبب شول چې د فرهنګ د موسسې ډېر کارکوونکي د هېواد دننه او تر هېواد د باندې خپله اصلي پېشه پرېږدي او کورنۍ ته د ډوډۍ د پیداکولو لپاره پر نورو کارونو اخته شي.

په دې دوران کې زموږ ډېرو فرهنګیالیو خپل صلاحیتونه له لاسه ورکړل. د فرهنګ د موسسې د بېلابېلو څانګو هغه کارکوونکي چې لا تراوسه د هېواد دننه پاتې دي. زما په پوهه د ډېرې ستاینې او شاباسۍ وړ دي. دوی که اوس د خپلو کورنیو د خېټې مړولو لپاره نورو کارونو ته لاس اچوي، د نور کار تر څنګه له خپلو موسسو سره هم تړاو لري، اړیکې یې تر نه دي پرې شوي. که یو ځل د لوی

www.sikaraam.com

خدای(ج) په فضل دنیا رڼا شوه او د هېواد دننه د فرهنګي موسسو بیا رغونه پیل شوه او په بنسټیزډول دا موسسې بېرته فعالې شوې، نو د هېواد دننه فرهنګیان به ځانونه بېرته ډېر ژر عیار کړای شي. اما هغه فرهنګیان چې له هېواده بهر له خپلې پېښې لرې په نورو چارو بوخت دي، له خپلو اصلي کارونو سره د دوی بېرته پیوستون یو څه ستونزمن کار دی.

لکه څنګه چې مورږ ته معلومه ده، د اولادونو عاطفي فشار او ان د ځینو دوستانو ټینګار تاسې دې ته مجبور کړي یاست چې جرمني ته سفر وکړئ، د بېرته راتګ په باب دې په ذهن کې کوم پلان جوړ کړی دی؟

اروابښاد استاد روهي به تل له جرمني نه ماته او خپلو نورو دوستانو ته په لیکنو کې لیکل چې کله په هېواد کې انساني کرامت ته د درناوي فضا پیدا شي، نو بیا دې ته نه ګورو چې په کابل کې څوک پر تخت ناست دی، سملاسي را روانېږو او شپه هم هلته نه کوو. خو مورږ ولیدل چې د هغوی د ژوند تر پایه دا سې فضا په هېواد کې مساعده نه شوه او استاد په لرېتوب کې د هېواد په ارمان هلته په جرمني کې ساه ورکړه.

زه هم دا درته وایم چې لوی خدای(ج) دې زما له تګ سره سم په هېواد کې د سولې، امنیت او د ټولو افغانانو لپاره د ژوند فضا

www.sikaraam.com

راپیدا کړي. میاشت به هم تېره نه کړو او بېرته به له کورنۍ سره راشو.

اما که شرایط همداسې دوام وکړي او موږ د بچیانو د روزنې او نورو اړتیاوو پر بنا هلته پاتې شو، نو په هغه صورت کې د بېرته راتګ مساله د سفر له اسنادو سره اړه پیداکوي، اوس دا نه ده معلومه چې موږ ته د المان حکومت کله په افغاني پاسپورټ ویزه راکوي؟ البته که دغسې اسناد ترلاسه کړم، او په اقتصادي لحاظ د سفر وړتیا ولرم، نو ضرور به په خیر بېرته راځم.

په پېښور او ان کابل کې دې ګڼ شمېر لیکوال او د کتاب مینوال په وړیا کتابونو روږدي کړي وو او ((جاریه صدقه)) دې ورکوله، هلته خو به دومره کتابونه نه وي، لاسونه به دې خارښت ونه کړي؟

ګران یون صاحب! ډېره ښه پوښتنه دې کړې ده. په کابل او په پېښور کې چې ما د کتابونو د وړیا وېش لپاره کومه هڅه کوله، هدف مې دا و، چې زموږ زیاتره لیکوال او شاعران د کتابونو د اخیستو وس نه لري. که زه وکولای شم، دوی ته وړیا کتابونه برابر کړم، نو به مې دوی ته څه خدمت کړی وي. په دې لړ کې به له لیکوالو پرته ځینو نورو کتاب لوستونکیو ته هم وړیا کتابونه رسېدل.

زه خپله هم دا فکر کوم، چې په جرمني کې به څنګه کوم، ته دعا کوه، چې هلته هم داسې شرایط برابر شي، چې زه خلکو ته وړیا کتابونه ورکړای شم.

www.sikaraam.com

په ملي مسايلو کې خو دې په کابل او پېښور کې له ډېر زيات احتياط نه کار اخيست، په جرمني او ټوله اروپا کې خو دا مسايل اوج ته رسېدلي دي، هلته به هم ستاسې پاليسي پر همدې بنسټ ولاړه وي؟

ګرانه! په ملي مسايلو کې له احتياطه کار اخيستل زما په خټه کې اخښل شوي دي. دا کار زه له ډاره او يا له مضره احتياطه نه کوم، بلکې زما دا عقيده ده چې په دې مسله کې افراطي عمل د هېواد او خلکو په ګټه کار نه دی. دا کار که هر څوک له هرې خوا کوي، زما په عقيده سم کار نه دی.

زه به په خير په جرمني کې هم دا پاليسي تعقيبوم، نور چې څوک څه کوي خپله خوښه يې ده.

په پېښور کې دې د نورو ګڼو کارونو ترڅنګ څو درانه څېړنيز کارونه ترسره کړل چې په دې کې (د پښتو نشراتو سوه کاله) او (په هند کې د پښتو ادبياتو د ودې او ايجاد پړاوونه) مغتنم کتابونه هم شامل وو، د پښتو نظم د تاريخ ليکنې پروژه به دې څنګه شي؟

www.sikaraam.com

ما دمخه د یوې پوښتنې په ځواب کې هم درته لیکلي دي، چې زما په لومړنیو کارونو کې د پښتو نظم تاریخ لیکل شامل دي. زه له لویه خدایه توفیق غواړم، چې دا کار وکړای شم.

په جرمني او ځینې نورو اروپایي هېوادونو کې د پښتو د ځینو خطي نسخو څرک شته او له خطي نسخو سره خو ستاسې مینه هر چا ته څرګنده ده، د دې نسخو لټون لپاره دې هم کومه خیالي نقشه جوړه کړې ده او که نه؟

د اروپا په ډېرو هېوادونو کې لکه: روسیه، المان، فرانسه او جرمني کې پښتو نسخې معلومې دي، چې ځینې یې فهرست شوې هم دي. له امکانه لرې نه ده، چې د ځینو نورو هېوادونو د ختیځپوهنو په څانګو کې هم پښتو نسخې وي. که ماته شرایط مساعد شول، زما لومړنۍ وظیفه به دا وي چې زه دغه نسخې وګورم. فهرست یې کړم. په دې باب زما پروګرام شته.

د پېښور په اته کلن مهاجر ژوند کې دې خوږې او ترخې خاطرې کومې دي؟

د پېښور اته کلن ژوند کې خوږې او ترخې خاطرې ټولو لیکل ځانته رساله کېږي، خو له ډېرو خاطرو به دوه درته ولیکم:

الف- د ۱۹۹۲م کال د جون ۲۴مه نېټه وه، چې وفا کې زما د مقررۍ پر څلورمه ورځ زه د ناصر باغ کمپ ته تللم. په بوړه کې مې ولیدل

www.sikaraam.com

چې پولیسو افغان ترکاري پلورونکیو ته ډېر بد او سپک ښکنځل کول، په څاپېړو یې وهل او ترکاري یې ورته نهر ته ارتولې. دې وضعې دومره بد تاثیر راباندې وکړ، چې هغه شپه مې ډوډۍ ونه خوړه.

ب – بله ترخه خاطره مې دا ده چې زه تېر ژمی له جلال اباده پېښور ته راتلم، له اوسنۍ پولې چې واوښتم، سرحدي موظیفینو، واړه افغان ماشومان درولي وو او تېرېدو ته یې نه پرېښودل. له دغو افغان ماشومانو سره یو ګلن تېل، له چا سره من اوړه، نیم من بوره او څه وو، یو ماشوم لړځان وښوراوه، یو ملېشه دومره وواهه چې له خولې یې وینې روانې شوې، هغه ورځ باران هم شوی و، ماشوم یې دومره په ختو کې ورغړاوه، چې کالي یې ټول په ختو ککړ شول. خو ماشوم په دې حال کې هم د تېلو ګلنه په غېږ کې کلکه نیولې وه.

خپل تېر ادبي او علمي ژوند څنګه ارزوئ، له خپل کړي کار څخه راضي یاست؟

ګران یون صاحب! زه نه پوهېږم چې زه په څه ډول رواني رنځ اخته یم، خپل کړي کارونه مې هېڅ نه خوښېږي.

په بهر کې مېشتو افغان لیکوالو او نورو د واک او امکاناتو له خاوندانو څخه څه هیله لرې چې په افغانستان کې د اوسنۍ فرهنګي خصوصاً خپرنیزې خلا د ډکولو لپاره څه وکړي؟

www.sikaraam.com

ټول هغه افغانان چې په غرب کې اوسېږي، که هغه فرهنګي کار کوونکي دي او که نه دي د افغاني فرهنګ د بیا تاند ساتلو لپاره باید په یو ډول نه یو ډول د فرهنګ له موسسې سره مرسته وکړي. په افغاني مجلو کې باید اشتراک وکړي، چاپ شوي کتابونه راونیسي، له فرهنګي موسسو سره مرسته وکړي.

لکه څنګه چې څرګنده ده پښتني فرهنګ ته کار زیاته قرباني غواړي، ستاسې قرباني او زیار ټولو ته څرګند دی، خو ټول عمر بې امتیازه قرباني هم دوام نه شي موندلای او انسان اخر د ژوند چارو ته هم اړتیا لري، ستا په نظر داسې یوه لاره شته چې نه سیخ وسوزي او نه کباب، یانې هم ژبې ته خدمت وشي او هم د لیکوال ژوند یو څه خړوب شي؟

زما خپله تجربه دا ده چې له فرهنګي کار سره مینه سړی له نورو کارونو پاته کوي. د دې مینې مهارول او بلې خواته توجه ښایي ډېر زور وغواړي، چې زما په وس نه ده پوره. زه تل په کورني ژوند کې بریالی نه یم. زما د کور زیاتره مکلفیتونه، اروابناد استاد روهي، زما محترمې خوابنې او ګرانو خوشال روهي او اجمل روهي سرته رسولي او ما خپل عمر په مطبعو کې تېر کړی دی.

په ټولیز ډول د پښتو او سنی ادبي بهیر (شعر، کره کتنه او څېړنه) څنګه ارزوئ؟

www.sikaraam.com

په اوسني دوران کې خو زموږ په فرهنګي کړیو کې کره کتنه ګرد سره نه شته او که وي په معیارونو، ادابو او شرایطو برابره نه ده. د څېړنې کار خو اوس په ټپه ولاړ دی، یوه نیمه څېړنه چې کېږي هغه هم په معیار نه ده برابره.

د خپل هېواد او فرهنګ راتلونکي ته څه هیلې لرئ؟

هېواد لپاره د نورو ټولو افغانانو په څېر زما دا هیله ده، چې لوی خدای پکې سوله او امنیت راولي، چې ترېنه ټول تللي بچي یې بېرته تودې غېږې ته ستانه شي.

زموږ فرهنګ ډېر کار ته اړتیا لري، لوی خدای دې لکه تا غوندې څو نور ځوانان هم ورپیدا کاندي چې د تاند ساتلو لپاره یې په لېونۍ مینه کار وکړي.

دا چې د سفر په ګڼو مصروفیتونو کې دې زموږ ګڼو پوښتنو ته ځوابونه راکړل، ډېره مننه درڅخه کوو، کور دې ودان او بچیان دې سوکاله.

تاسې نه هم ډېره مننه، په فرهنګي چارو کې درته زیات بریالیتوب غواړم.

www.sikaraam.com

په کانو کې غمی

يوه يوه نيمه لسيزه وړاندې پښتو يوه داسې ژبه وه چې له نويو برېښناييزو پرمختياوو او کمپيوټري خوړلنيو څخه بې برخې وه، خو ځينو ځوانو افغان کمپيوټرپوهانو او په تېره بيا ځوان او تکړه کمپيوټرپوه ښاغلي نورالرحمن لېوال د

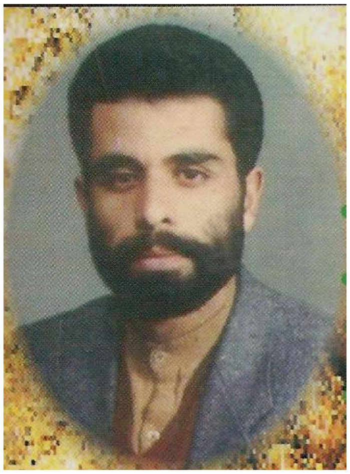

خپلو زرګونو ساعتونو ذهني او فزيکي کار په پايله کې پښتو له کمپيوټر سره داسې غاړه غړۍ کړه چې ان تصور يې هم نه شو کېدی. اوس د دوی د کمپيوټري پروګرامونو له مخې پښتو ژبې ته اکثره هغه اسانتياوې شته چې د نړۍ د برېو ژبو تلې او بډايه ژبې يې لري. د همدغو اسانتياوو له کبله اوس په

www.sikaraam.com

پښتو ژبه ګڼ شمېر مجلې، کتابونه او نورې خپرونې چاپېږي. پښتو ژبې او افغان ولس ته دا اسانتیاوې او برى په وړیا ډول ترلاسه شوي نه دي، بلکې د څو تنو د زیات زیار او کړاو پایله ده. ښاغلی نورالرحمن لېوال له دغو هڅندویانو، مخکښانو او سرغندویانو څخه دی.

ښاغلی لېوال یو سمونپال، ټولنیز، سمونچار، سوله پال، فرهنګپال او پرمخیال شخص دی، د خپلې ټولنې په هر دردوغم دردمن او خوږن دی، کله چې له لېوال صیب سره څوک پر ټولنیزو مسایلو ګړېږي، نو فکر کوي چې لېوال صیب یو کمپیوټر پوه نه، بلکې یو ټولنپوه دی. د ټولنې لپاره د دوی هر علمي کار ډېر ګټور دی. د ټولنې په هر ډګر کې که د لېوال صیب په شان نور لېوالان پیدا شي، نو بې له کوم شکه به د ټولنې هره برخه ډېرې بریاوې ترلاسه کړي.

څرنګه چې لېوال په ډېر کم عمر کې د ټولنې د خدمت لپاره ډېرو سترو کارونو ته اوږه ورکړې، نو د زیاتې ستاینې او یادونې وړ دی. د هیلې مجلې په دې (۱۳۷۹ل کال دویمه) ګڼه کې مو ښاغلی لېوال ګړولای او دلته یې مرکه په ګډه لولو:

www.sikaraam.com

لېوال صيب هيله ده تر هر څه لومړی درنو لوستونکو ته خپل ځان ور وپېژنئ؟

زه د افغانستان د لوګر ولايت اوسېدونکی يم او تېر ۱۷ کاله مې په پېښور کې د نورو هېوادوالو په څېر په هجرت کې تېر کړي، ډېرې سړې تودې مې ليدلي، د هجرت په لومړيو کلونو کې مې څو کاله د مجاهدينو په څو دفترونو کې کله يو او کله بل کې وړې دندې درلودې، وروسته مې بيا د ملګرو ملتو د روغتيا له نړيوالې ادارې سره او په پای کې د خپل کاروبار تر پيله وړاندې د ملګرو ملتو له پرمختيايي ادارې سره کار کاوه. په دغه لړ کې مې د افغان معيوبينو ټولنې او يو څه نورو افغاني غيردولتي ادارو سره همکاري کړې ده، د خپل کار په اوږدو کې مې ډېرو غونډو، سيمينارونو او ننداړتونو کې برخه اخيستې. استراليا، کاناډا، انګلستان، مراکش، سينګاپور، دوبی، تايلنډ او ايران ته مې لنډ سفرونه هم ورسره کړي، ډېرې ښې او بدې خاطرې ورڅخه لرم، له ښو څخه يې د نورو هېوادونو پرمختګ او ښکلا ده او له بدو څخه يې زموږ له هېوادوالو سره د ډېرو هېوادونو زورزياتی دی.

څنګه دې وکولای شول د کمپيوټر پېچلې او پرمختللې نړۍ ته لار پيدا کړې؟

زما نوښتګر کسان او د هغوی نوښتونه تل خوښ وي او د هغو څېړنه او معلومات را ته تل په زړه پورې وي، دغه مې يوه مشغولا هم

www.sikaraam.com

ده. ما لومړی ټایپستې زده کړې وه، د دې لپاره چې ماموریت پیدا کړم، د دفتر لپاره ماته د ټایپستې زده کول غوره په نظر راغلل، هغه و چې ما په ایران کې د ټایپستې یو کورس په داسې وخت کې ووایه چې د ورځې به مې مزدوري کوله او ماښام به کورس ته تلم، ستر کړاو په کې دا و چې د ایران حکومت افغانانو په تعلیمي، صحي، خوراکي او دولتي ادارو کې له کار او ګډون څخه بېخي منع کړي وو، او که څوک به په دغو ادارو کې ګیر شول د اسلام کلا له لارې به بېرته وطن ته ورسپارل.

هغه وخت به خلکو ویل او ما به په ځینو خپرونو کې لوستل چې نن سبا کمپیوټر د ټایپ لپاره کارېږي چې ډېر دقیق او ډېر ګړندی دی، هغه و چې زه په دې لټه کې شوم چې کمپیوټر زده کړم، بیا مې په اسلام اباد کې د عربانو ورونو په مرسته یو درې میاشتنی کورس ولوست او دا له نورو څخه د کمپیوټر په برخه کې زما لومړنۍ او وروستۍ زده کړه ده. یون صیب! کمپیوټر سره له دې چې ماشین دی یو ښوونکی هم دی، له کمپیوټر او د هغه له هر پروګرام سره ډېر بشپړ کتابونه او مرستندویه اسانتیاوې وي چې د کمپیوټر او د هغه پروګرام په زده کړه کې بشپړه مرسته کوي او که هر څوک له دغو کتابونو او مرستندویه پروګرامونو څخه کار واخلي، نو استاد ته ډېره کمه اړتیا پېښېږي. ما چې هر څۀ کړي هغه مې له کتابونو او کمپیوټر څخه په خپله زده کړي، هر څوک چې کمپیوټر زده کوي، زما لارښوونه ورته دا ده چې لومړی دې ځان ته کمپیوټر واخلي او

www.sikaraam.com

بیا هر پروګرام چې زده کوي د هغه له کتابونو او د کمپیوټر له مرستې څخه دې کار واخلي.

یو ازې مینې دې کار ته را کاږلی یې او که استعداد دې هم په همدې برخه کې درسره ملګرتیا کړې ده؟

زما په اند هر کار له یوې غوښتنې څخه پیلېږي چې مینه، رښتینولي او اخلاص ورسره مل شي، نو بریالیتوب یې مقدر شي، او که الله تعالی چاته غوره استعداد هم ورکړی وي نو بیا خو یې بریالیتوبونه په انتظار وي، زه له خدای پاک څخه ډېر شکر ادا کوم چې پر ما یې ډېره لورونه کړې ده، خو زما په اند که هر کار په مینه، رښتینولي او بیا بیا هڅه ترسره شي، نو د ډېرو دنیاوي کارونو ترسره کول هېڅ ګران نه دي. دا زما تګلاره ده چې زه د خپلې ټولنې د رېړو په کمولو کې خپله ونډه واخلم، له کمپیوټر او عصري تکنالوژۍ سره زما مینه نه شته، خو زما مینه د خپلو هېوادوالو له خوشحالۍ، سوکالۍ او د هېواد له ابادۍ سره ده، نو لکه څنګه چې کمپیوټر د وخت او زمونږ د ټولنې مهمه اړتیا او غوښتنه وه، نو دغې غوښتنې زه دې ته وهڅولم چې کمپیوټر پښتو کړم، او خدای پاک(ج) دې مونږ ته وس راکړي چې خپلې ټولې ستونزې اوارې کړو.

کله چې له نن نه یوه لسیزه مخکې به مې د کمپیوټر خپلو هممسلکو سره دا خبره شریکوله چې کمپیوټر ته باید پښتو پروګرامونه جوړ کړو. هغوی به ویل: په امریکا کې په زرګونو خلک پر یوه پروګرام کار کوي، په ملیونونو ډالر لګوي، او تاسې یې یو ازې کوئ، او په خندا به یې وویل دا ناشونې ده لکه څنګه چې ما

www.sikaraam.com

مخکې وویل که هر څوک په خپله غوښتنه کې رښتینی وي او په مینه کار وکړي نو ډېر ناشوني کارونه ترسره کولای شي.

تراوسه پورې دې څومره او کوم کوم پروګرامونه پښتو کړي دي؟

ما له ۱۹۸۹ کال نه راپه دېخوا د کمپیوټر د پښتو کولو هلې ځلې پیل کړي. پر ۱۹۹۳ کال مو په لومړي ځل په نړۍ کې د هغه وخت تر ټولو غوره پروګرام ورډپرفیکټ ۵،۱ پښتو ته واړاوه او پښتو لیکل په کې تر انګرېزۍ هم ښه وشول. ځکه چې دغه پروګرام په انګرېزۍ کې په اکثره چاپندیو (پرنټرو) په بېلابېلو اندازو چاپ نه شو کولای، خو پښتو په هر چاپندي تر یو زر پاینټه پورې اپ وکړ، یانې د پښتو یو خط په یو زر اندازو کې چاپ شو او دغې یوې اندازې په اته ډوله بڼه بدلوله چې هر خط اته زره خطه شو. په دې ډول ۱۸ خطونه ۱۸۰۰۰ ډولونه راکړل. بیا مو د خدای تعالی په مرسته له څلورو کلونو خواریو وروسته وینډوز ۹۵ پښتو ته واړوله. د یادونې وړ ده چې وینډوز ۹۵ د ټولې نړۍ په سلو کې ۹۰ کمپیوټروالا کاروي او بیا مو پرله پسې وینډوز ۹۸ پښتو کړه او د خدای تعالی ډېر ډېر شکر دی چې سږ کال مو له انګرېزي وینډوز سره یو ځای وینډوز ۲ زره هم جوړه کړه، د دې مطلب دادی چې په دغه کار کې موږ له امریکایانو سره یوشان شولو. همدارنګه مو د پښتو ځینو نورو پروګرامونو لکه یونیورس او یونیورسلوړډ ته هم پښتو خطونه جوړ کړي دي.

د پښتو پروګرامونو په جوړولو کې موږ له پښتو معیارونو او نړیوالو کمپیوټري معیارونو یا سټنډرډونو نه لکه ((یونیکوډ))،

www.sikaraam.com

چې په کمپیوټر کې د ژبو معیار دی کار اخیستی. همدارنګه موږ د افغان معیاري (پښتو/دري) لیکمن یا کیبورډ معیار، د پښتو تورو د جوړولو معیار او نور ورته کارونه کړي، هیله ده چې نور افغان کمپیوټر پوهان ورڅخه کار واخلي.

دخدای تعالی(ج) شکر دی اوس پښتو په هغو پروګرامونو لیکل کېږي، طرح کېږي او څېړل کېږي چې د نړۍ عصري ژبې لکه انګرېزي ورباندې لیکل کېږي. اوس کمپیوټر ته پښتو او انګرېزي هېڅ توپیر نه لري، هر سړی چې په پښتو پوهېږي، نو ان شاالله چې هغه ته به په کمپیوټر د پښتو لیکلو ربړه نوره نه وي او بلهدا چې پښتو په کمپیوټر کې اوس د سیمې له نورو ژبو نه ډېره مخکې ده نورې ژبې یوازې په کمپیوټر لیکل کېږي او پښتو کې ټول هغه څه کېږي چې خلکو به انګرېزي ته اختصاصول.

د څښتن تعالی په برکت اوس زموږ پروګرامونه په هېواد کې او له هېواد څخه بهر په ټوله نړۍ کې د پښتو، دري او اردو لیکلو لپاره کارېږي، چې په هر برخه کې خلک ترې کار اخیستلای شي، زموږ پښتو وینډوز سیستم له وینډوز سره سره افیس ۴،۳ افیس ۹۵، ۹۷ او ۲۰۰۰ پروګرامونه لکه ورډ، ایکسل، پاورپواینټ، اکسیس، کورلډرا، اوټلوک ایکسپریس او داسې نور ډېر پروګرامونه پښتو ته اړوي. تر ټولو غوره خبره داده چې له مایکروسافت کمپنۍ سره موږ د عربي وینډوز ۲۰۰۰، افیس ۲۰۰۰ او انټرنټ ایکسپلورر ۵ کې ډېره مرسته کړې وه چې هغوی ډېره ستاینه او د مایکروسافت په ویبپاڼه کې له موږ څخه مننه هم شوې. دغه شان د ایران او پاکستان

www.sikaraam.com

کمپیوټر پوهانو هم زموږ کارونه ستایلي. پر ۱۹۹۰ کال د پاکستان ساینس فاونډیشن او د ملګرو ملتو د یوې پروژې له خوا په پېښور کې د کمپیوټر او د هغه د پروګرامونو په نندارتون کې موږ ته لومړی جایزه راکړل شوه.

تاسو چې په پښتو ژبه د کمپیوټر د پروګرامونو را اړول پیل کړل، تر تاسو د مخه بهیر یا هغه کار چې په دې برخه کې شوی څنګه ارزوئ؟

ما له ۱۹۸۹ میلادي کال څخه، چې د ځانګړي کمپیوټر (یا پرسونل کمپیوټر) لسیزه ورته وایي را په دېخوا د کمپیوټر د پښتو کولو هلې ځلې پیل کړې او زما یقین دی چې نورو ډېرو پښتنو به ډېرې هلې ځلې کړې وي او ډېرو نورو ته سخته اړتیا ده، خو تر ما د مخه په خپرونو کې چې د کومو هېوادوالو یادونه شوې، هغه ډاکټر عبدالقادر ودان دی چې د ټول پښتون مجلې د ۱۹۹۰ کال په دویمه ګڼه کې ورسره مرکه شوې، د پښتو پر کمپیوټري کولو یې پیل کړی و، خو څه پیداوار یې بازار ته نه دي راویستي، ما ورته دوه درې ځله لیک استولی خو ځواب یې نه دی راکړی چې ده څه کړي دي. همدارنګه ګاما کمپنۍ په (اپریټینګ سیستم) پروګرامونه، برېښنالیک او ویبپاڼو یا (ایمېل او ویبپېج) پروګرامونه، جالیز یا ((نیټورک اینګ)) پروګرامونه پښتو شول.

خو لکه څنګه چې ما مخکې وویل موږ ته ډېر نور کار کول په کار دي، زه هیله کوم چې زما نور پښتانه ورونه به زموږ کارونه یو ځل

www.sikaraam.com

بیا له سره نه کوي او پر هغو به دعوه هم نه کوي او نوي پروګرامونه به جوړ کړي. اوس موږ په ای بي ایم کمپیوټر کې په وینډوز ۹۸ او ۲ زره کې پښتو په بشپړ ډول دننه کړې او چې کومې نیمګړتیاوې لري هغه وخت پر وخت سمو و زما هیله ده چې زما پښتانه هممسلکي به زموږ له کړي کار څخه کار واخلي او لاندې کارونه به ورباندې وکړي.

پښتو لوستل په کمپیوټر یانې دا چې کمپیوټر پښتو ولولي.

پښتو سکېن کول یا لیکل شوی متن له ټایپ کولو څخه پرته کمپیوټر ته ورل.

پښتو ویبپاڼې جوړول.

د ټولو پښتو پروګرامونو ترمنځ د لیکل شوي متن وړل او راوړل، یانې زموږ د پروګرامونو، ایملس، یونیورس، یونیورسل ورډ، یوني ټایپ، ګلوبل رایټر، انپېج او داسې نورو پروګرامونو ترمنځ د لیکل شوي متن وړل راوړل.

په جاوا کې پښتو لیکل

په یونېکس کې پښتو لیکل او لوستل.

همدارنګه موږ او بي بي سي میکنتاش ته هم یو څه کار کړی او نور کار ته ډېره اړتیا ده.

د خوشحالۍ زیری دادی چې زموږ د پروګرامونو په مرسته زموږ د کمپیوټر ژبې لکه ((ویژول بیسیک، او ((ویژول سي)) کې پښتو پروګرامونه په داسې اسانۍ جوړېدی شي لکه څنګه چې انګرېزي ته جوړېږي.

www.sikaraam.com

دا ستاسو يو شعار دی ((هېڅ شی بايد وړيا ورنه کړای شي، ځکه چې ارزښت يې کمېږي)) په تجارتي برخه کې خو ستا شعار سم دی، خو فرهنگي کار يو څه قرباني هم غواړي ما نا دا چې د ولس دهڅونې او ويښتيا لپاره بايد يو څه مالي او ما نيزه قرباني هم ورکړو، تاسو تر کومه بريده قربانۍ ته حاضر يئ؟

((هېڅ شی بايد وړيا ورنه کړای شي)) څخه زما مقصد دا نه دی چې موږ ټول عمر يوازې په گټې پسې وگرځو، بلکې مقصد مې دا دی چې موږ پر خپل ځان متکي شو، نه د نورو په مرستو، که زه خپل پروگرامونه وړيا ورکړم، نو زما په خيال زه به يې يوازې زرو پښتنو ته ورسوم او که زرو پښتنو زما پروگرامونه واخيستل نو زه به يې نورو يو مليون پښتنو ته د رسولو جوگه شم؟ د رحمان بابا څه خوندور شعر دی:

د دلبرو صدقې لره يې غواړم
هسې نه چې په دنيا پسې زهير يم

امريکا کې د ((املس)) پروگرام چې د پښتو ترڅنگ د ډېرې نورې نړيوالې ژبې په کې وې د ۱۹۹۰ کال په شاوخوا کې راوويست، چې د يوه ساده ليک ليکلو لپاره و، همدارنگه په دغو وختو کې د ((يوني ورسل ورډ)) پروگرام هم بلې امريکايي کمپنۍ راوويست، چې

www.sikaraam.com

املس ته ورته دی. دغه د ((ډاس)) زمانه وه، خو چې کله مایکروسافت ویندوز راغله او کمپیوټرونه تېز شول نو د ډاس په پروګرامونو د کمپیوټر د کارکوونکو مینه نه ماتېده، بیا دوه درې کاله وروسته ګاما کمپنۍ د یونیورس په نوم پروګرام رااوویست، چې په ویندوز ۳.۱ کې کار کوي، موږ دغه پروګرام ته هم د پښتو څو نوي لیکبڼې (فنټونه) ور جوړې کړې، همدارنګه په جرمني کې چا ورته یو څو پښتو لیکبڼې جوړې کړې دي، دغو پروګرامونو د پښتو لیکنو اړتیاوې نه شوې پوره کولای، نو موږ په دغه وخت کې ورډ پرفیکټ ۵.۱ پښتو ته واړاوه، چې څه ناڅه له ویندوز نه کم نه دی. او د هغه وخت غوښتنې یې پوره کړې. د یادونې وړ ده چې ځینو وړو کمپیوټرچیانو زموږ د پښتو ورډپرفیکټ او په جرمني کې جوړو شویو لیکبڼو په باب وخت پر وخت د ځان ښودنې لپاره ځینو خلکو ته ویلي چې دا پروګرام موږ پښتو کړی دی.

د ویندوز په راتلو سره ټولو کمپنیو منډه پیل کړه چې داسې پروګرامونه جوړ کړي چې ټوله ویندوز په یوه او بله ژبه کاروکړي، مایکروسافت خپله ویندوز ټولو اروپایي ژبو ته واړوله او بیا یې عربي هم رااوویستله او نورې هغه ژبې یې چې د بازار له مخې لږ ګټې وې په ویندوز کې ورګډې نه کړې.

د ډاس لپاره ډېر پروګرامونه جوړ شول چې د ژوند په هر اړخ کې یې مرسته کوله، خو کمپیوټر پر یو وخت یوازې یو پروګرام چلولای شو اوله یوه پروګرام څخه بل ته د کار شویو موادو وړل راوړل ډېر ګران کارو، نو ویندوز پر یوه وخت په ډېرو پروګرامونو کې کار

www.sikaraam.com

وکړای شو او د پروګرامونو ترمنځ دشوي کار وړل راوړل اسانه شول.
نو په دغه وخت کې ګاما کمپنۍ ((یوني ټایپ)) پروګرام راوویست، دوی هڅه کوله چې ټولې هغه ژبې چې د مایکروسافت کمپنۍ پروګرامونه یې نه لیکي د دوی یوني ټایپ یې په وینډوز کې ولیکي، چې اصلي متن به په یوني ټایپ کې ټایپېده او د وینډوز په بل پرګرام کې به اچول کېده، که څه هم د دوی هڅې د ځینو اروپایي ژبو لپاره بریالۍ وې، خو په پښتو کې یې ستر کړاو دا و چې یو لین به په یوه ځل لیکل کېده، سمونه، لوېېدل او کوچني کېدل به په کې نه کېدل. نو دا هغه وخت دی چې موږ ((د اسیا سافت پښتو سیسټم د وینډوز ۳،۱ او وینډوز ۹۵ لپاره)) راوویست. چې وینډوز ۹۵ او دهغې یو زیات شمېر پروګرامونه یې په بشپړ ډول پښتو کړل.
د کمپیوټر پروګرامونه هم پر ډولونو وېشل شوي، دمثال په ډول ((ورډ)) د لیکلو لپاره یو پروګرام دی او (ایکسل)) د شمېر یا حساب کتاب لپاره دی. زموږ د هلو ځلو په لړ کې بنسټیز یا ((ډیټابیز)) پروګرامونه؛ خپرېز یا ((ورډ پروسیسنګ)) پروګرامونه، یا چلېز. یون صیب! په نړۍ کې چې کومو ولسونو وده کړې هغه یې په دې نه ده کړې چې ګڼې یو لېوال او یا کوم بل... صیب په کې پیدا شوی، چا پروګرامونه جوړ کړي، وړیا یې ورکړي او چا ((هیله)) غونډې مجله د زړه په وینو لیکلې او بیا یې دهغې د چاپ لپاره لګښت او د نورو چارو په لټون پسې لالهانده شوی دی. که هر څوک هر چاته هر څومره شیان وړیا ورکړي بیا به هم هغه موږ نه شي. یو شعر دی:

www.sikaraam.com

نه په عمر مړېده شته نه په مال
نه په مینه ځوک مړېږي نه په سوال

پر مختللیو ولسونو ګډه ملګرتیا او راکړه ورکړه کړې، دغه راکړه ورکړه د دوه اړخیز درناوي سبب شوې، یو کار یو کړی یو بل کړی، هغه یې د سوداګریزو اصلو پر بنا سره شریک کړي او سترې سترې کمپنۍ ترې جوړې شوي چې نن سبا نړۍ چلوي. تاسو به هرومرو د ((سترې لوبې)) په باره کې لوستلي وي، نن سبا هغه پنځه سوه کمپنۍ نړۍ چلوي، چې پیداوار یې د نړۍ په هر هېواد کې خرڅېږي، د امریکا مشر کلنټن یوازې خبرې کوي، خو کار د امریکا کمپنۍ کوي، چې د خپلو ځانګړو ګټو لپاره د نړۍ په ګوټ ګوټ کې ډول ډول ستونزې راولاړوي.

نو مطلب دا که چېرې موږ خپله هره لاسته راوړنه چې په ډېره قربانۍ او زیار مو لاسته راوړې وي په وړیا ډول د یوه ځل لپاره ټولنې ته وړاندې کړو، نو که دغه اړتیا موږ ته بیا بیا راپېښه شي بیا به څه کوو؟ زه دا قضاوت لوستونکو ته پرېږدم چې موږ ته څه په کار دي. د ساري په توګه زما تل ستاسې او ځینو نورو لیکوالو سره همدا بحث وي چې یاره دا مجلې او کتابونه وړیا مه ورکوئ ځکه چې که وړیا ورکړای شي، کېدی شي بې قدره خلکو ته هم په لاس ورشي، نو هغوی یې په قدر نه پوهېږي، ځکه چې د زرو په قدر زرګر پوهېږي، خو که زرګر پیدا شي نو خدای پاک خپله ورته زر پیدا کوي.

www.sikaraam.com

که موږ سوکال او خوشحال ژوند او ښېرازه هېواد غواړو، نو ټول راز مو پرځان باندې په متکي کېدو کې پټ دی، نه په وړیا وېشلو او وړیا ترلاسه کولو کې!

خپله فکر وکړئ تر څو پورې به یو څو تنه قرباني ورکوي او تاسې ته به د کارونو لپاره پیسې رالېږي، فرض کړه که هغوی پیسې راونه لېږي نو دلته به د خپرونو بهیر سقوط شي، ښه داده چې موږ د ګټې او لګښت ترمنځ یو انډول وساتو، خیر دی هغه څوک چې اقتصاد یې ډېر کمزوری وي، هغو ته دې په ټیټ قیمت وړاندې شي خو د وړیا ورکړې مخالف یم. تر کومه ځایه چې د قربانۍ خبره ده، ښه داده چې موږ زیات زیار وباسو ټولنې ته په مناسبه بیه او ښه کیفیت د ټولنې د اړتیا وړ اسانتیاوې وړاندې کړو، همدا خپله یوه نسبي قرباني ده او که موږ خپل هر څه قرباني کړو، په راتلونکي کې به مو هر څه له لاسه ورکړي وي او هېڅ به نه لرو چې ټولنې ته یې وړاندې کړو. او بل دا چې موږ خو د خلکو مرستو ودان کړي یو. زما خو اوس له وړیا ورکولو او مرستو نه دومره کرکه ده چې دغه مرستې د هېواد د ورانۍ اصلي لامل بولم وګوره روسانو او امریکایانو له موږ سره مرسته کوله او د نورې نړۍ هېوادونه هم تل مرستې کوي او راروانې دي. دا چې ټول مرستې کوي پوښتنه داده چې زموږ هېوادوال ولې وژل کېږي او هېواد مو ولې ورانېږي.

www.sikaraam.com

له طالبانو سره خو دې هم څه ناڅه منډې ووهلې، په افغانستان کې ستاسو کار ترکومه بریده ګټور و او دی؟

لکه څنګه چې تاسو ټولو ته څرګنده ده چې زموږ ګران هېواد وران ویجاړ دی، هر څه وران شوي دي، موږ تل غواړو چې د هېواد په ابادۍ کې له خپلو نورو هېوادوالو سره اوږه پر اوږه خپله ونډه ولرو، کمپیوټر چې د هېواد په ابادۍ کې څه مرسته کولای شي له هغې مو چارواکي خبر کړي او تر خپله وسه مو هڅه کړې چې هغوی ته داسې مشوره ورکړو چې د هېواد په ګټه وي، اوس د هېواد په زیات شمېر ادارو کې زموږ پروګرامونه کارېږي.

کمپیوټر، برېښنالیک یا ایمېل او انټرنېټ زموږ له وران هېواد سره ډېره مرسته کولای شي، خو دا هله چې د کارولو لپاره یې کارکوونکي وروزل شي او هغوی ته دنده وروسپارل شي. پر ۱۹۹۷م کال موږ د مخابراتو وزارت ته یوه پروژه وړاندې کړه چې د هېواد لوی ښارونه د برېښنالیک د شبکې په واسطه له نړۍ سره وتړو، تر ځلور کلنو خبرو اترو وروسته د مخابراتو وزارت زموږ پروژه د وزیرانو شورا ته واستوله او په هغه شورا کې ځینو چارواکو هغه ناروا وګڼله همدا رنګه موږ غوښتل چې هېواد ته د انټرنېټ له لارې ټلیفون راولو په دغه کار کې هم موږ ته اجازه رانه کړای شوه.

دغه راز موږ په کابل کې خپل دفتر جوړ کړ، خو بیا به هم ډېر زیات کسان پېښور ته راتلل نور خو پرېږده کمپیوټرونه به یې په پېښور

www.sikaraam.com

کې زموږ له دفتر څخه اخیستل؛ بل دا چې په کابل کې له خپل دفتر سره زموږ د اړیکو ټینګولو ستونزې وې، همدارنګه چاروا کو زموږ پروژې ونه منلې، له همدې کبله موږ دغه دفتر ساتل غوره ونه ګڼل او بند مو کړ موږ په دغه چلند ډېر خپه یو. له هېوادوالو او چارواکو نه داهیله کوو چې په هېواد کې دننه کاروبار ته د ودې ورکولو لپاره له هغو شخصي ادارو سره چې په هېواد کې کار کوي همکاري وکړي.

سره له دې چې اکثره پښتانه ستاسو کار ته په درنه سترګه ګوري او په غیاب کې مو ډېره ستاینه کوي، خو ځینې کسان وایي: ((یاره لېوال صیب ټول شیان په خپل نامه پورې تړي، تر ده وړاندې هم ډېرو خلکو پروګرامونه جوړ کړي خو دومره شهرت خوښې نه دي)) تاسو په دې باب څه وایئ؟

لومړی خو دا چې د ځینو نورو په شان موږ هم څه ډېره غټه توره نه ده کړې، زه په ډېره خواشینۍ سره دا وایم زموږ کارونه چې زموږ ولس ته ستر برېښي، په دې هم زه خپه یم، ځکه ولې دوی ته دا واړه کاروه دومره ستر دي، خلک له ستورو سره خبرې کوي، موږ لا په ځمکه سره نه جوړېږو، یو بل نه شو زغملی، روا او ناروا مو لا نه دي پېژندلي.

www.sikaraam.com

ما د خپل ځان ستاینه نه ده کړې، خو یو څه به مې کړې وي چې خلک مې پېژني، په کتوه کې که څه نه وي په څمڅۍ کې څه نه راپورته کېږي! دومره ستونزمن کار چې زه کوم که نور ترې خبر شي نو بیا به پوه شي چې دا هر څه په وړیا ډول نه رامنځته کېږي، همدې مینې او زیات کار زه یو ځای او بل ځای ښه او بد یاد کړی یم. په حقیقت کې زما د شهرت وسیله زما خپل کار دی او بس، خوشال بابا څه ښه فرمایي:

عشقه ته تر اورنګزېب پاچا بهتر یې
چې خوشال دې مشهور کړ په عالم

تر ما دمخه چې چا څومره کار کړی هغه به د هغو په نامه پورې تړلی وي. څوک د چا کار نه هېرولای او نه غلا کولای شي. زه ټولو هغو کسانو ته چې تر ما یې دمخه کار کړی هم په درنه سترګه ګورم او اوس چې څوک کار کوي هغو ته هم په درنه سترګه ګورم او هیله لرم چې نور به ترما ډېر څه وکړي خو ما او نورو کې توپیر دادی: زه چې څه کوم هغه په ربښتینولۍ، مینه او بیا بیا هڅه کوم او کوم ملګري چې ګیله من دي دهغوی مثال د هغو زرکو دی چې سر په واورو ومنډي او وایي چې زه نړۍ نه وینم نو نړۍ ما هم نه ویني، له ګیلو نه څه نه جوړېږي، ما مخکې تاسو ته وویل چې نور د څه کار ترسره کولو په کار دي هغه باید وکړو.

او بله دا چې که دغو ګیله منو څه کړي وي او په هغو یې مونږ او ولس نه یو خبر کړي، نو زه دوی بخیلان بولم چې یوازې د ځان لپاره یې کار کړی دی خو زه د ځان لپاره نه، بلکې د ټولنې لپاره کار کوم.

www.sikaraam.com

يو بل انتقاد چې پر تاسو کېږي البته د پردې تر شا ((هغه دادی: ځينې کسان وايي چې لېوال صيب تجارتي اخلاق يا چلند د هغه پر فرهنګي هغو ډېر زورور ښکاري)) مانا دا چې لېوال له آره يو ګټيالی شخص دی نه فرهنګيالی، تاسو په دې باب څه وايئ؟

ځينې کسان منفي نظر لري، د هر څيز د منفي اړخونو څېړنه يې خوښه وي، له خبرې خبره پيدا کوي، ځينې کسان چې په اصطلاح د فرهنګپالنې لاپې شاپې وهي، را دې شي او خپل کړی کار دې له موږ سره د انصاف له مخې پرتله کړي. موږ لاپې نه وهو خو کار کوو، د فرهنګپالنې او ګټې خبره موږ په دې ډول ارزوو چې کار کول خپله د فرهنګپالنې په مانا دی، او بل دا چې موږ کوم کار کوو هغه ته د ټولنې اړتياوې، د اړتياوو د پوره کولو او د اسانتياوو په رامنځته کولو سره د مشکلاتو له منځه وړل غواړو.

موږ تخنيکپوهنه مجله خپروو؛ په کتابي او کمپيوټري ډول د پښتو زده کړې مواد برابروو، همدارنګه پښتو ته مو د چاپي چارو ډېرې اسانتياوې برابرې کړې او برابروو يې. زموږ پروګرامونو چې پښتو ته د چاپ او خپرونې کومې اسانتياوې اوس برابرې کړې او د نن اکثره معتبره پښتو خپرونې ترې ګټه اخلي ايا دا فرهنګپالنه او دفرهنګي بهير د ودې ګړندي کول نه دي؟ که ځينې خلک داسې فکر

www.sikaraam.com

کوي چې خپل ټول وسایل په ځو ورځو کې پر فرهنګ ولګوو نو بیا به فرهنګپال شم نه ګټیالی، نو دا خو ځکه امکان نه لري چې هر څه به همدلته سقوط شي. بیا هم زه قضاوت درنو لوستونکو ته پرېږدم.

دا نیوکې چې ما یې یادونه وکړه دا خو به غالباً تر تاسو نه وي رارسېدلې خو اوس دا راته ووایه چې د پښتنو او ناپښتنو له خوا د دومره زیاتو خدمتونو او هڅو له امله کله ستایل شوی هم یې او که نه؟

زه پر خپله مسلمانۍ، پښتو، پښتونولۍ او د خپلو خلکو پر کارنامو ویاړم چې تل یې دنړۍ تولـه برابره ساتلې ده، تاریخ لیکلي چې سکندر له یونان نه راپاڅېده، چنګېز له منګولیا راولاړ شو، انګرېز له لندنه راپاڅېده او بیا لنډ روس ته ګوره چې:

لا تراوسه یې ماغزه په قرار نه دي

چاچې ماسره وهلی سر په څنګ دی

دوی ټولو غوښتل چې د نړۍ انډول خراب کړي او پر کمزورو هېوادونو خېټه واچوي همدا زموږ باتوران وو چې مات یې کړل او د کش شوي ربړ په شان بېرته پر خپل خپل ځای کېناستل، نو یون صیب! ته دا وایه چې د چا به زړه نه غواړي چې د داسې یوې غیرتي او مېړنۍ ټولنې خواخوږی او خدمتګار نه وي. سره له دې چې زموږ هېوادوال له ډېرو ستونزو څخه ستړي او ستومانه دي، بیا هم زه له دوی څخه ډېر زیات خوښ یم، ماته یې ډېر څه راکړي او راکوي یې، ډېر مې ستایي او زه له ټولو څخه د زړه له کومې مننه کوم. زما یو

www.sikaraam.com

ارمان دی چې زه دوی ټول سو کاله او خوشحاله ووینم دوی چې خوشحاله وي نو موږ به خوشحاله یو موږ ته دهېواد پوهنتون، او داسې نورو غیردولتي ادارو او اشخاصو ډېر ستاینلیکونه رالېږلي چې د قدر وړ دي، د هېوادوالو ټولو خپرونو زموږ سره ډېره همکاي کړې او کوي یې چې د منني وړ دي.

د ناپېښتنو په حساب په غټو کمپنیو کې د مایکروسافټ کمپنۍ، د اډوب کمنپۍ، د ملګرو ملتو دمعیارونو اداري (ای اس او) یوني کوډ او داسې نورو ادارو زموږ کارونه ستایلي. همدارنګه په ګاونډیو هېوادو کې د پاکستان ساینس فاونډیشن موږ ته پر ۱۹۹۹ کال جایزه راکړه، پر انټرنټ ډېرو هېوادوالو او بهرنیانو زموږ ستاینه کړې چې د ایران ټایم ویبپاڼه هم په کې شامله ده.

زه خو چې کله تاسو ګورم هر وخت د کمپیوټر مخې ته ناست یې هغه د چا خبره ((نږدې دی چې په کمپیوټر کې ننوزې)) دا راته ووایه چې په شپه او ورځ کې څو ساعته کار کوې؟

زه د کال ټولې ورځې کار کوم له خوب نه پرته ټول ساعتونه د خپل کار، خپل ژوند او د هېواد د ډېرو ستونزو د حل په لټه کې یم. زما د بریالیتوب راز هم دا ډېر کار او زغم دی چې د ناپیلون دغه نکل یې ډېر ښه تمثیلوي: د ناپیلون د شان او شوکت په زمانه کې دده دماشومتوب د وخت یو ملګری چې پر ده باندې په ورکوټوالي کې زورور و په ډېره حیرانتیا له ده څخه پوښتنه وکړه چې زه خو تا پېژنم

www.sikaraam.com

چې نه زما په شان زورور او نه له ما نه هوښيار وې، خو نن دې نه پرېږدم چې دا راز راته ونه وايې چې څنګه ناپيلون شوې؟

وايي چې ناپيلون ورته ويل: پرېږده دا ستا د وسې کار نه دی! تر ډېر ټينګار نه وروسته ناپيلون وويل چې خوله پرانيزه، خپله ګوته يې د هغه په خوله کې ورکړه او هغه ته يې ويل چې خپله ګوته د ده په خوله کې کېږدي، بيا يې غږ وکړ چې په غاښ يې کړه، ناپيلون د ملګري او ملګري د هغه پر ګوتې باندې زور راوړ، خو له څو شېبو وروسته يې ملګري وويل، پرېږده، پرېږده! د ناپيلون ګوته يې پرېښوده، خو ناپيلون لا هغه شان ګوته نيولې وه او نور زور يې ورکاوه، کله چې هغه ډېرې چغې ووهلې نو يې پرېښود، ورته يې وويل چې پوه شوې؟ ويې نه!

ورته يې وويل چې زما ګوتې هم ستا د ګوتې په شان درد کاوه، خو تا څو شېبو درد ته غاړه کېښنبوده او زما ګوته دې پرېښوده، دغه زما د برياليتوب راز دی.

وايي:

بې زحمته راحت نه شته زما وروره
که راحت غواړې زحمت در لره بويه

دومره ذهني بوختيا دې روغتيا ته زيان نه رسوي؟

زما په اند روغتيا هله خرابېږي، چې کله انسان قناعت ونه کړي، د خدای پاک پر ورکړل شويو نعمتونو چې ژوند، روغه سته، شتمني او نور وسايل دي قناعت ونه کړي، نېستۍ، رنځورۍ او ربړو ته يې له صبر سره سره دهغو د ښه کولو په لار کې همت او غيرت ونه کړي،

www.sikaraam.com

نو بیا ناروغ خو پربېږده روغه سته هم ناروغه شي، او ل دا چې خدای پاک انسان د ښېګڼې او عباداتو لپاره پیدا کړی دی، نو هر څوک چې قانع او هڅاند وي هومره د هغه روغتیا هم ښه وي. زه چې کله کار ونه کړم نو بیا ورو ورو راته احساسېږي چې د لټۍ خواته روان یم او دردونو ته مې خیال شي.

څومره کسان دي تر او سه پوې روزلي او په راتلونکي کې د کوم روزنیز مرکز د جوړولو نیت لري او که نه؟ او که لري یې دا به څنګه او چېرته وي؟

زه خپله پر زده کړه، څېړنه او جوړونه دومره بوخت یم چې ځان د ښوولو جوګه نه بولم، که ژوند و او خدای پاک راسره مل و او د هېواد پوهنتونونو د کمپیوټر د زده کړې په څانګه کې څه ګامونه پورته کړل، او چارواکو راسره همکاري وکړه نو په هېواد کې به د کمپیوټر د پروګرامونو د جوړولو یوه داسې اداره جوړوم چې نه یوازې د هېواد کمپیوټري ستونزې حل کړي، بلکې له نورې نړۍ سره مرسته او کاروبار هم وکړو.

خو په بنسټیز ډول زه دې څلورو کارونو ته د سوداګریزې بڼې ورکولو کلک مخالف یم. لومړی مذهب، دویم مشرتوب او حکومت، دریېم زده کړه او څلورم روغتیاپالنه او رنځپوهنه. باید ټولنه او حکومت دغو څلورو مسلکوالو ته د ژوند ټولې اسانتیاوې برابرې کړي، چې دوی د خپلې خېټې او کورنۍ د خړوب لپاره د نورو ژوند ته خطر نه شي.

www.sikaraam.com

کـه څـه هـم مـوږ د روزنـې مرکـز نـه لـرو، خـو چـې څـوک هـم زمـوږ پروګرامونه زده کوي هغوی ته یې په خپـل دفتـر کې ورېـا ورښیو او تراوسه موږ پـه دغـه طریقـه پـه لسـګونو کسـان روزلي چې اوس پـه دولتي او غیردولتي ادارو کې کار کوي.

اوس پر کومو نوښتګرو هڅو بوخت یې یانې کوم نوي پروګرامونه دې ترلاس لاندې دي؟

اوس پر دې لګیا یم چې کمپیوټر څنګه کړه او سمه پښتو ولیکي، نـو د دې لپـاره پښـتو کمپیـوټري قـاموس جـوړول پـه کـار دي، دا قاموس اوس زموږ تر کار لاندې دی، د دغه قاموس د جوړونې طریقه داده چې موږ اوس ټول پښـتو قاموسونه چې تراوسه پـه پښـتو کې شته هغه کمپیوټر ته وراچوو او بیا هغه د پښتنو د شپږو غټو لهجو په پښـتو پوهـانو ګورو چې د هغـه کره پښـتو ټکي پـه صحیح املا کمپیوټري قاموس کې ځای پر ځای شي.

همدارنګه لاندې کارونو باندې کار کوم:

د کمپیوټر په واسطه پښتو لوستل، دلوست کمپیوتري پروګرام؛ پښـتو سـکېن کـول یـا لیکـل شـوي مـتن لـه ټایـپ کولـو څخـه پرتـه کمپیوټر ته ورل، پښـتو ویبـانې جوړول؛ د ټولـو پښـتو پروګرامونـو ترمنځ د لیکل شوي متن وړل او راوړل؛ په جاوا کې پښتو لیکل؛ پـه یونیکس کې پښتو لیکل او لوستل؛ همدارنګه د یودوه کتابونو پـر لیکلو او د کمپیوټري اصطلاحاتو پر ډیکشنرۍ اخته یم.

www.sikaraam.com

ځو ځله دې لیکوالو ته په ډېر ټینګار سره ویلي چې کمپیوټر زده کړي، دا د وخت غوښتنه ده، ستاسو په نظر که هر پښتون لیکوال کمپیوټر زده کړي، د لیکوال په کار کې به ځومره اسانتیاوې راشي او پښتو ژبې ته به یې ګټه ځومره وي؟

زما په خیال په دې یوه لسیزه کې کمپیوټر په خاص ډول پښتو کمپیوټر د پښتو اثارو چاپ ته سرعت ورکړ. پخوا به که یو اثر چاپېده نو مخکې تر مخکې به یوه خطاط ته سپارل کېده. میاشتې میاشتې به پرې اوښتې او تر ډېر شواخون وروسته به لوستونکو ته رسېده، خو اوس په اوونۍ کې د یو ځو تازه کتابونو او مجلو د چاپ شاهدان یو، نن سبا د کتابونو د چاپ بازار ګرم دی او د فرهنګي ارزښتونو ترڅنګ دغه کتابونه لیکوالو ته اقتصادي ارزښت هم لري، مانا دا چې په یوه ژبه کې ځومره ډېر اثار خپاره شي دومره لوستونکي هم پیدا کوي.

هرې ژبې چې ډېر لوستونکي پیدا کړل دا سې یې وبوله چې دغه ژبه د اوج خواته روانه ده. همدارنګه د ژبې پرمختیا د لیکوال لپاره اقتصادي پرمختیا ده، ښه لیکنه ښه اقتصادي ګټه هم لاسته راوړی شي، همدارنګه د لیکنو اقتصادي بازار چې ځومره ګرم وي هومره د لیکنو معنوي ځلا هم لوړېږي او دغه شان یو شهکار بل ته لار پرانیزي، یوه ژبه او د هغې ژبې ادب په همدې ډول افاقي حیثیت پیدا کوي.

www.sikaraam.com

که پښتو ژبه له دوو لسیزو مخکې وختونو سره پرتله کړو یو کیفي بدلون په کې راغلی دی، دا بدلون که له یوې خوا د لیکوالو په هنري او تخلیقي لوړتیا پورې تړو، له بله پلوه د کمپیوټر او چاپ له تخنیکي اسانتیاوو څخه هم انکار نه شو کولای، په عاجزۍ به درته ووایم چې د کمپیوټر په برخه کې همدا زموږ پښتو پروګرامونو او هلو ځلو دېر داسې کسان دي ته هڅولي چې کتابونه لیکل ورته اسان کار ښکاري او بل داسې کسان مو روزلي چې د پښتو لیکنو په کمپوزولو کې دېر ماهر دي. زموږ له کمپوزرانو څخه نن یو شمېر لیکوال دي چې د قلم زور یې د کمپیوټر په ملګرتیا ورته دېرې دروازې پرانیستي او نن سبا یو کس او یو کمپیوټر پوره یوه مجله چې پخوا په کې د لسګونو کسانو اړتیا وه په یوازې ځان راوباسي.

له تخنیکي او طباعتي پلوه اوس پښتو ژبه د نړۍ له نورو یادو ژبو سره سیالي کولای شي؟

په تخنیکي چارو کې اوس پښتو له انګرېزۍ سره خوا په خوا تللای شي، ځکه چې اوس په امریکا کې هم خلک د انګرېزي لیکنو لپاره دغه وینډوز ۹۵، وینډوز ۹۸، وینډوز ۲ زره او د وینډوز پروګرامونه کاروي او دلته هم کارېږي. همدارنګه په طباعت او طراحۍ کې ((کورلډرا)) په ټوله نړۍ کې کارول کېږي چې اوس پښتو هم د انګرېزي په څېر په کې کارېدی شي، زموږ پښتو شوي پروګرامونه نن سبا د دولتي او شخصي ادارو او عامو هېوادوالو هره کمپیوټري اړتیا پوره کوي او هغوی ترې کار اخیستلای شي.

www.sikaraam.com

لکه څنګه چې ماته معلومه ده تاسې بهر ته ډېر ځله تللي یاست او بیا هم تللای شئ او هم هلته پاتې کېدو امکانات درته ډېر زیات دي، ولې مو دا ځای غوره کړی دی؟

دلته زما د پاتې کېدو اصلي وجه دا ده چې د درېیمې نړۍ خلکو او په ځانګړې ډول زموږ له هېوادوالو سره دا مفکوره ده چې موږ د پرمختللو هېوادونو د اوسېدونکو په څېر کار نه شو کولای، دهغو په شان وسیلې زموږ سره نه شته، خو له کومې ورځې چې زه پر ښو او بدو پوهېدلی یم، د دوی له دغې مفکورې څخه خپه یم او په دې هڅه کې یم، هغه کارونه وکړم چې دوی یې ناشوني بولي. نو د کمپیوټر پروګرامونه پښتو ته اړول هم ددغې لړۍ یوه کړۍ ده. که موږ کار وکړو له هغو خلکو څخه موږ ډېر تکړه او غښتلي یو، په دې کې شک نه شته چې ډېر پرمختللي هېوادونه ښې زرخېزه ځمکې او ښه اقلیم لري چې دوی په خپله ماړه ساتي.

او د نورو اسانتیاوو د برابرولو لپاره هڅې کوي. زموږ هېواد هم یو ښه زراعتي هېواد دی، خو که موږ د نورو د ملامتولو پرځای متې راونغښتې او د جګړو، تربګنیو پرځای مو کار وکړ او د یو بل د پرځولو پرځای مو له یو بل سره مرسته وکړه، نو د نورې نړۍ په څېر که موږ کار وکړو له هغو خلکو څخه موږ ډېر تکړه او غښتلي یو، تر دوی به ډېر پرمختګ وکړو او ټول به خوشحاله او سوکاله شو.

www.sikaraam.com

تاسو د یو افغان کمپیوټر پوه په توګه د تخنیکي پرمختګونو له پلوه د پښتو ژبې او پښتنو راتلونکې څنګه ارزوئ؟

پښتو ژبه به هله د نړۍ له نورو ژبو سره سیالي کوي چې پښتانه سیالۍ ته چمتو او له دغو ستونزو څخه فارغ شي چې اوس زموږ په هېواد کې روانې دي. پښتو تر هغه پرمختګ نه شي کولای چې پښتانه مخکې شوي نه وي، پښتانه او پښتو باید یوشان پرمختګ وکړي، اوس ربړه داده چې ځینو پښتنو دومره پرمختګ وکړ چې له پښتو څخه ووتل او په ځینو خپرونو کې پښتو دومره پرمختګ وکړ چې پښتانه پرې نه پوهېږي.

خو بیا هم اوس پښتو کال پر کال د پرمختللو ژبو پړاو ته ځان نږدې کوي، خو پښتنو ته د پښتو لیکنو پر کیفیت ډېر ټینګار په کار دی، په پښتو کې علمي او مذهبي لیکنې ډېرول او ښه کول د وخت اړتیا ده، مطلب دا چې پښتو د حکومت، سوداګرۍ او د علم ژبه کول په کار دي. پښتو اوس یوازې زموږ د پښتو ادب غیرتمندو په خپلو ښښانه خواریو راټینګه کړې ده، نورو تخنیکي او علمي کارونو په کې چنداني پرمختګ نه دی کړی.

د پښتو ژبې د پرمختګ لپاره د تخنیکي چارو د ماهرینو او لیکوالو ګډو هڅو او هلو ځلو ته اړتیا شته او که نه؟

www.sikaraam.com

وايي چې (کوم کار په سلا وي هغه بې بلا وي)، د ژوند په هر يو ډګر کې ګډ کار ته اړتيا شته، په ګډه کار کولو کې برکت وي، په ګډ کار کې زده کړه هم کېږي، وخت هم نه ضايع کېږي او سرچينې هم نه خرابېږي. زه خو چې هر وړوکی او لوی کار کوم، په هغه کې لومړی له هغه چا څخه مشوره اخلم چې په هغه کې ډېره ښه پوهه لري او بيا له هغو کسانو سره خپله مفکوره شريکوم چې څه پروګرام ورته جوړوم يا څه کار ورته کوم.

د مثال په ډول کمپيوټر ته د پښتو تورو اچولو نه مخکې ما له هر پښتو پوه او ليکوال سره مشوره کړې. همدارنګه اوس موږ د ماشومانو لپاره د پښتو زده کړې يو پروګرام جوړوو چې پر يو يو ټکي يې ما له پوهانو څخه مشوره اخيستې او بيا مې کار کړی چې يو پړاو يې جوړ شي پر خپلو ماشومانو يې په بشپړ ډول څو څو ځله ازمويم.

خدای پاک دې هغه ورځ راولي چې زموږ چارواکي هم دغه چلند خپل کړي او کله چې يو کار کوي، په هغه کې د خپل ولس له پوهانو او بيا خپله له ولس څخه مشوره وغواړي او هر کار په خپل سر و نه کړي، که نه نو د دوی وړه تېروتنه به د مليونونو وګړو ژوند ته ګواښ وي، او دوی به خپله هم په کې راګير وي.

هيله لرم يوه لويه او کوچنۍ هيله دې هم بيان کړې؟

زما هيله او غوښتنه له خپلو هېوادوالو او د درېيمې نړۍ له خلکو نه دا ده چې دا مفکوره له خپلو مغزو نه وباسي چې موږ له

www.sikaraam.com

چانه کم یو او د بل چا په شان کارونه نه شو کولای، زه وینم چې دوی له نورو څخه ډېر تکړه دي خو که لږ زیار وباسي، نو ډېر بری به ترلاسه کړي، زه دوی ته دا هم په ډاګه وایم چې استعمار ګر له بېلابېلو لارو هڅه کوي چې تاسې داسې وپوهوي چې ګواکې تاسې څه نه شئ کولای!

له خپلو سیاسي ورونو څخه په ځانګړي ډول د خدای(ج) لپاره هیله کوم چې کله قدرت ته ورسېږي، له ټولو اکي، څخه دې لاس واخلي، نن سبا په نړۍ کې هر یو مسلک ډېر زیات اختصاصي شوی او هر سړی هر څه نه شي کولای، پر خپلو خلکو دې اعتماد وکړي، څه دې خپله وکړي او څه دې نورو ته پرېږدي او چې کوم کار خپله نه شي کولی هغه دې ضرور نورو ته پرېږدي. دولتي انحصارات دې پایته ورسوي، خپلو خلکو ته دې پر بهرنیو کمپنیو ترجیح ورکړي، حکومت او سیاست دې یوازې لارښوونې، څارنې یا کنټرول او ساتنې ته متوجه کړي.

د صنعت، سوداګرۍ، تجارت او نورو اسانتیاوو برابرول دې دې خلکو ته پرېږدي او د حکومت د چلښت لپاره دې مالیه زیاته کړي، حکومت دې خپله تجارت نه کوي، څوک یې چې ښه او بد مخالفت کوي، هغه دې نه ځوروي، هر مخالف دښمن نه وي، نو هله به دوی او نورو هېوادوالو ته په هېواد کې د سولییز ژوند لار برابره شي. خدای دې هغه ورځ راولي چې ټول هېوادوال د ورونو په شان یو له بل سره ((تېر په هېر)) معامله کړي او په راتلونکي کې ټول د نېکو کارونو ژمنه وکړي، زما هیله همدا ده.

www.sikaraam.com

د پښتو ژبې د غوړېدو په تحریک کې باید منفي او افراطي ذهنیتونه ځای ونه لري

ښاغلی عبدالوکیل شینواری د هېواد یو ځوان، تکړه او پیاوړی لیکوال

دی. په لنډه کیسه او نورو ټولنیزو، سیاسي، پوهنیزو او تحلیلي لیکنو کې لوی لاس لري، تراوسه یې په ګڼو خپرونو کې یو شمېر په زړه پورې لنډې کیسې او نورې پوهنیزې او څېړنیزې لیکنې خپرې شوې دي. سربېره پر دې یې یو شمېر فرهنګي خدمتونه هم ترسره کړي دي، دا مرکه یې د هیلې مجلې د ۱۳۷۹ ل کال په څلورمه ګڼه کې شوې ده، چې ستاسو پام ورته را اړوو:

خپل ځان او د خپل فرهنګي ژوند څومره والی او څرنګوالی راته په لنډه توګه را وپېژنئ؟

www.sikaraam.com

له ډېر خام عمر نه مې له ادب سره په زړه کې د مينې ګلان راټوکېدلي او لکه د هېواد د ډېرو نورو ليکوالو په څېر زما ادبي خوځون هم پر شعر پيل شوی دی. په څلورم ټولګي کې وم چې شعر مې وليکه دا چې څنګه شعر و ، ښه مې په ياد کې نه دي پاتې خو ډېره کليوالي بڼه يې درلوده، دويم شعر مې پسرلی نومېده، پر دغه وخت په شپږم ټولګي کې وم. خدای بښلي سيد محمد طاهر بينا ډېرې کمونې او سمونې په کې راوستې. دا زما لومړنی شعر و چې په ننګرهار ورځپاڼه کې خپور شو. وروسته مې د شعرونو ترڅنګ د ادبي ټوټو پر کښلو هم لاس پورې کړ، چې زياتې يې په ننګرهار ورځپاڼه او مجله کې خپرې شوې دي، پر ۱۳۵۷ل کال کې مې لومړنی لنډ داستان د: ((هغه ورځ و)) تر سرليک لاندې وکښه چې سملاسي په انيس ورځپاڼه کې خپور شو. که رښتيا ووايم داستان ته نه پاتې کېده، خو دا چې د وخت حاکمې سلطې پر مزاج برابر و او څه به زما د هڅونې موخه هم په کې مله وه راته خپور يې کړ.

د شعرونو ، ادبي ټوټو او داستانونو ترڅنګ مې وروسته د ډرامو ليکلو ته مخه شوه، که رښتيا راباندې وايې، زما له ډرامې او تمثيل نړۍ سره لېونۍ مينه وه، لا ډېر کوچنی وم، چې د راډيو افغانستان پرله پسې راډيويي ډرامې مې يوه هم نه قضا کوله او له اورېدو نه مې ډېر خوند اخيسته. پر ۱۳۵۸ل کال مې د لومړي ځل لپاره راډيويي پرله پسې ډرامه ((د غېچ اور)) وليکه، پر دغه وخت په لسم ټولګي کې پر زده کړو بوخت وم. دا ډرامه ډېر ژر له دغې راډيو څخه خپره شوه، تر دې وروسته مې پر بل کال بل نکل ((هغه څنګه لېونی شو)) هم خپور شو. د ښوونځي د زده کړو په بهير کې مې د ښوونځي زده

www.sikaraam.com

کوونکو ته ځینې سټېج ډرامې لیکلې، په خپله مې هم د لوبغاړي په توګه په کې برخه اخیستې.

د ډرامو تر لیکلو وروسته وروو، وروو له شعره لرې کېدم او داسې یو وخت راورسېد چې ما نوره له شعر لیکلو سره بېخي مخه ښه وکړه، ما نه یوازې د ډرامو پر لیکلو ګوتې پورې کړې، بلکې د ډرامې په باب مې لیکل او لوستل هم پیل کړل.

پر ۱۳۶۲ل کال د پنځو کلونو لپاره د لوړو زده کړو په موخه (پېلا روسیې) جمهوریت ته لاړم، په دغه موده کې ما هېڅ ونه لیکل خو کله چې راوګرځېدم بېرته مې ادبي هستونې وکړې، تر دې وروسته مې د لیکنې تر څنګ ژباړه هم پیل کړه، خو له بده مرغه زما د ژباړې تر ادبي برخې نورې متفرقې ژباړې درنې دي او زه پر دې کار ډېر پښېمانه یم.

په دغو کلونو کې مې سینما ته هم مخه شوه او څه لیکنې مې د سینما د هنر په هکله هم ولیکلې، سره له دې چې ما د سینما او ډرامې له هنر سره خورا کمه بلدتیا لرله او په دې برخه کې مې هېڅ ډول زده کړه نه وه کړې، خو دا چې د پښتني هنر دا برخه خورا ډېره کمزورې وه، د یو رسالت له مخې مې دا کار وکړ، په دغو کلونو کې مې یوه نیمه تمثیلي ډرامه هم ولیکله چې د راډیو تلویزیون له لارې خپرې شوې دي.

پر ۱۳۷۱ل کال مې یوې ډرامې (څوکۍ) د افغانستان د هنرمندانو د اتحادیې له خوا نقدي جایزه واخیسته.

www.sikaraam.com

کله چې په افغانستان کې وم، د ادبي هستونو زیاته برخه مې ژباړې او د ډرامې په باب لیکنو جوړوله، خو پر ۱۹۹۳م کال کله چې پېښور ته راکډه شوم ټوله مخه مې لنډو کیسو ته شوه، خو بیا مې هم ډېرې کیسې ونه لیکلې، خو هغه څه چې مې ولیکل، زما له پخوانیو کیسو سره یې ډېر توپیر درلود، دا چې دا کیسې مې د کیسو پر معیار سره برابرې دي که نه؟ پرې نه غږېږم، خو یوه خبره چې باید ویې کړم په دې لار کې ماته ډېر نږدې دوستان ګران هېوادمل صاحب، کاروان صاحب، اسدجان غضنفر، نثار، سالک، عابد... او نور زما ډېر هڅوونکي دي، د دوی ډاډ زما د کیسه لیکنې په روزنه او هڅونه کې لوی ځای لري.

له بده مرغه چې زه د خپل تخلیق او ژباړې هېڅ جونګ نه لرم او دا هر څه خواره واره دي، خدای تعالی(ج) دې بری راکړي، چې که نور نه وي د خپلو کیسو یو جونګ خو په خیر خپور کړم.

د چاپېریال بدلون د یو لیکوال پر هنري زېږونو څه اغېز لري او تاسې خپل مثال هم وړاندې کړئ؟

څرګنده خبره ده چې د چاپېریال بدلون د یوه لیکوال پر هنري زېږونو خورا اغېزناک دی. په نوي چاپېریال کې لیکوال نوی انسان، د هغه غوښتنې، هیلې او ... وینې او له نورو اقتصادي، ټولنیزو او کلتوري اړیکو سره اشنا کېږي او طبیعي ده چې په نوي چاپېریال کې به د هغه تخلیق ارو مرو له دغو مناسباتو نه اغېزمن وي، خو یوه خبره چې روښانه او د لیکوال د بري رمز دی، په نوي چاپېریال کې د هغه د خپل وطن د انساني ارمانونو انځور دی. زما په اند که موږ یا

www.sikaraam.com

د بل هېواد ليکوال وغواړي په دې چاپېريال کې د پردي انسان په انځورونه يې د خپلې ټولنې انسان هېر کړي، اثر به يې ډېر بې خونده پنځولی وي نن د نړۍ ډېر شاهکارونه شته چې ليکوالو يې په پردېسۍ کې ليکلي دي، خو کيسې يې د خپل وطن او خپلو انسانانو دي.

له ښه مرغه زموږ ځينې پردېس ليکوال په دغه برخه کې ډېر بريالي دي ښه بېلګه يې د شپون صاحب ګټيالی نومې ناول دی. پردېسۍ زما پر هستونو هم خپل اغېز ښندلی درې ځلور کيسې مې د پردېسۍ د چاپېريال کيسې دي. له بده مرغه د پردېسۍ په دغه ټوله موده کې مې يوازې همدومره وليکلای شول.

تاسو خو د نړۍ په يو شمېر هېوادونو کې وګرځېدلئ، په ټوليز ډول د نړۍ په ادبي بهير کې کوم مسايل زيات مطرح دي؟

سره له دې چې اوسنۍ صنعتي نړۍ د خپل پرمختګ لوړو پوړيو ته رسېدلې او دغه پرمختګ د هرې ورځې په تېرېدو سره چټکېږي، خو دغو پرمختګونو ډېرې ستونزې هم رامنځته کړي، د چاپېريال ککړتيا، د ذرويي وسلو مسابقې، ماشيني ژوند، کلتوري انحطاط او نوره... دغه نړۍ له جدي ګواښ سره مخامخ کړې ده. د صنعتي نړۍ د ننني‌و آثارو ګڼ موضوعات همدغه ستونزې جوړوي. نننی صنعتي پرمختګونه نه يوازې د آثارو پر مضمون خورا اغېزناک دي، بلکې تر ډېره يې د آثارو کلاسيکو بڼو ته هم بدلون ورکړی دی.

www.sikaraam.com

ځینې وخت ځینې ادبي پنځونې د خوشحالۍ او غم د اوج له کبله را ټوکېږي تاسو دا مسئله څنګه ارزوئ؟

خوښي او غم، عواطف او احساسات زېږوي، چې د یوه هنري اثر د هستونې د خوځون اصلي محرک دی او د هرې خوشحالۍ او غم تر شا بیا ځانګړې پېښې او شېبې پټې وي. د نړۍ زیات ادبي شاهکارونه د ځانګړو تاریخي پېښو محصول دي، ښه بېلګه یې د الکسي تولستوي ((سوله او جګړه)) ده چې له ناپلیون سره د روسانو د (۱۸۱۲-۱۸۱۴) کلونو د جګړې نادودې بیانوي او یا هم د ارنسټ همینګوی (له ټوپک سره مخه ښه) چې د لومړۍ نړیوالې جګړې د بدمرغیو انځور کاږي.

زموږ ډېر آثار هم زموږ د کورنۍ جګړې د بدمرغیو انځورونه دي، خو خدای تعالی(ج) دې وکړي چې زموږ لیکوال زموږ د کړېدلي ولس د خوښۍ او هوساینې د شېبو انځورونه هم په خپلو تخلیقاتو کې وکاږي.

موږ بهر ته ستاسو تر تګ وړاندې ستاسو یو شمېر لنډې کیسې لوستې دي، خو اوس دې د لنډو کیسو څرک نه لیدل کېږي، علت یې څه دی؟

تاسو پوهېږئ، بهر ته تګ دومره اسانه خبره نه ده، زه چې کله کډوال شوم، پوره یو کال د یو ګونګ او نامعلوم برخلیک په لومو

www.sikaraam.com

کې ښکېل وم او که رښتیا درته ووایم، نه یوازې دا چې لیکلو ته مې تابیا نه جوړېدله، بلکې د لوستلو پر وخت به هم تل په ډېرو نورو چرتونو کې لاهو وم، وروسته کله چې مې برخلیک معلوم او دعا مې قبوله شوه او د سیاسي کډوال په توګه ومنل شوم په دغه هېواد کې چې اوسېږم پوره ډېر وخت مې د کار روزګار لټون ونیوه بیا راباندې د کارونو او بوختیاوو بوج شو.

بل علت یې د فرهنګي دوستانو لرېوالی هم و، زه چې په کې استوګن یم دا هېواد د جرمني، انګلستان، امریکا، کاناډا، روسیې، هالېنډ او نورو په څېر له لیکوالو او فرهنګي کړیو نه ډک نه دی، چې سړی اړ او وهڅول شي او زه ځینې ملامتیاوې پر خپل ځان هم اچوم. که رښتیا راباندې وایې موږ ټولو لیکوالو او فرهنګیانو هومره چې مو په خپل وطن کې په خوند او مزې لیکنې کولې، دلته یې نه شو کولای.

زموږ ځینې لیکوال وایي: هغه افغان لیکوال چې په بهر کې اوسي، طبعاً یې یوه بهرنۍ ژبه زده ده، که چېرې د دوی لپاره زیات وخت د څېړنیز او تخلیقي کار امکانات نه وي، نو ښه لاره داده چې دوی د ژباړې له لارې فرهنګي خدمت وکړي، ستاسو هم بهرنۍ ژبې زده دي، نو بیا ولې ژباړې نه کوئ؟

www.sikaraam.com

دا ښه خبره ده، ډېرو لیکوالو تر ډېره حده دا کار کړی دی، دا چې زه ولې تر نورو ډېر وروسته پاتې یم، دوه علته لري، یو دا چې له دغې ژبې سره هومره اشنا نه یم چې ښه ژباړه پرې وکړم او بله دا چې دغه هېواد لکه د دې سیمې د نورو هېوادونو په څېر دومره وتلي لیکوال او آثار نه لري.

په بهر کې د مېشتو افغان فرهنګیانو د فرهنګي کار د سمون او خوځون لپاره څه وړاندیزونه لرئ؟

له بده مرغه په بهر کې د افغانانو د سیاسي اتحادیو او جریانونو په څېر د هغوی فرهنګي ټولنې هم ډېرې متفرقې دي او د کار او فعالیت ډېره برخه یې له یوه بل سره دښمني جوړوي، چې دا یوه لویه بدمرغي ده، زما له نظره به ښه وي، که دغه فرهنګي حلقې په یوه واحد مرکز کې راټولې وي زه د دغو ټولنو د ډېروالي مخالف نه یم خو دوی باید د خپلو ځانګړو غوښتنو ترڅنګ یو واحد هدف تعقیب کړي.

زما په اند به ډېر ښه وي، که په اروپا او امریکا کې بېلابېلې لویې فرهنګي ټولنې جوړې شي او بیا د دغو ټولنو د کار اساسي مرکز زموږ هېواد یا پېښور ښار وټاکل شي او دلته پر یوه معین، هدفمند او پراخ فرهنګي کار پیل وشي دا کار څه ستونزې لري خو ناشونی نه دی.

اوس، اوس بهر ته د افغانانو د تګ لړۍ په ډېر شدت سره روانه ده، که دا لړۍ همداسې روانه وي نو په

www.sikaraam.com

هېواد کې به پر څه پوه خلک پاتې نه شي، دا کار څه ډول ارزوئ؟

دا زموږ د وطن د کورنۍ جګړې په څېر یوه تراژیدي او یوه لویه بدمرغي ده که دا لړۍ په همدغه قوت روانه وي، ددې پایلې خورا ډېرې خرابې وینم. دا سمه ده، هلته د ژوند شرایط خورا ښه دي، خو هلته هم زموږ پر وګړو د بې شمېره غمونو پېټي پرېوزي د نورو ترلاس لاندې هر ډول کارونه، ماشیني ژوند، پردېسي، حقارت... او ډېر داسې نور چې په رښتیا سړی ډېر ځوروي. تر هر څه زیات زموږ د کوچنیانو د ملي هویت او غرور روزنې مسئله د اندېښنې وړ ده، اوس خو ډېرو کورنیو ته دا ساده برېښي، خو ډېر ژر به یې سرونه له دې کبله څرېکې پیل کړي او د ډېرې زیاتې خواشینۍ ځای دی، چې په بهر کې مېشت افغانان د دغې ستونزې د حل په هکله ډېر کم په خپلو منځو کې د یو عملي مېکانیزم په باب غږېدلي دي.

په هېواد کې د لنډې کیسې د څرنګوالي په باب څه نظر لرئ؟

هسې چې د لنډې کیسې عمر د ادبیاتو په تاریخ کې کم دی، زموږ د لیکوالو تجربې هم ډېرې اوسنۍ دي. سره له دې چې پر پښتو لنډې کیسې له پیله پوره شپږ اوه لسیزې تېرېږي خو ایله وروستنۍ دوه، درې لسیزې د لنډو کیسو ډګر لږ تود کړی دی، په دغه موده کې تر ډېره حده پر معیارونو برابرې کیسې کښل شوي، خو له بده مرغه زموږ

www.sikaraam.com

کیسه زمونږ د شعر په څېر لا نه ده پخه شوې او لا هم زمونږ کیسه لیکونکو ته په دې ډګر کې ډېر مزلونه پاتې دي.

لکه څنګه چې ماته معلومه ده، په جرمني کې د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې پتېیلې چې هر کال په څېړنیز، ادبي او پوهنیز ډګر کې افغان لیکوالو ته جایزې او ستاینلیکونه ورکړي، د دې کار مالي لګښت تاسو پر غاړه اخیستی، د دې کار اصلي موخه مو څه ده؟ ایا نور کسان هم باید په دې لړۍ کې شامل شي که نه؟

د دې کار موخې دوه دي: یو دا چې نور مې د داسې ورته ګامونو اوچتولو ته هڅولي وي او بل مې خپل فرهنګیان د ښو او نایابو اثارو کښلو ته هڅولي وي.

په اوسنیو وختونو کې د هېواد لپاره په کم کیفیت ډېرې خپرونې ښې دي او که په ښه کیفیت کمې خپرونې؟

زما په اند په اوسنیو وختونو کې په ښه کیفیت کمې خپرونې ښې دي، اوس خو که رښتیا ووایو، د خپرونو ډېرو شمېرو د خپرونو ارزښت ډېر کم کړی. بې کیفیته خپرونې نه یوازې دا چې د وخت او

www.sikaraam.com

پیسو بې ځایه لګښت دی، بلکې تر ډېره حده زموږ په چاپېریال کې د لوستلو خوند هم له منځه وړي.

بهر ته تګ او هلته استوګنه یا ژوند کول مو په هېواد کې له استوګنې سره څه ډول پرتله کوئ؟ مانا دا چې څه دې له لاسه ورکړي او څه دې ترلاسه کړي دي؟

په بهرني ژوند کې خو مې ارومرو څه ګټه کړې: یوه مې بهرنۍ ژبه زده کړه، له نوي اقتصادي او کلتوري مناسباتو سره بلد شوم، اقتصادي برلاسی مې ترلاسه کړ، ... خو ډېر څه مې له لاسه هم ورکړي، پردېسي، ددې هېواد د ځینو وګړو کرکجن تو پیري نژادي چلند، د خپلو خلکو، کور، وطن، خپلوانو او دوستانو ځنې لرېوالی... هغه څه دي چې سړی خورا ځوروي، تر ټولو غټه خبره د هغه اشتیاق او مینې مړینه ده چې د هغو له مخې مې پر له پسې لیکنې کولې.

د خپل شخصي او فرهنګي ژوند کومه خوږه او ترخه خاطره که راته ووایې؟

له شخصي ژونده به یې راواخلم دا زما د پردېسۍ یوه خاطره ده: کله چې په هنګري کې وم او سلواک ته مې د تېښتې لار لټوله، د ژمي میاشت وه، موږ باید په یوه لویه ویاله پورې وتي وای او په سلواک کې مو ځان د دغه هېواد مرکز پراستلاو ته ور رسولی وای، خو دا راته ډېره سخته وه، ځکه نه خو مې لامبو زده وه او نه مې هم سلواک لیدلی و.

www.sikaraam.com

دري حملو ګوابښ راته کاوه: د ژمي سختو سړو ، په وياله کې ډوبېدل او په لار کې ورکېدل، خو پر دغو ټولو مې سترګې پټې کړې، ځان مې اوبو ته وا چاوه، نېغ راپورې وتم او په ډېر ښه شان خپل منزل ته راورسېدم. دويمه فرهنګي خاطره مې دا ((زنګونه، اټکلونه)) لنډ داستان دی.

ستاسو په نظر پښتو ژبې ته او سنی فرهنګي کار د هيلو وړ دی که د نهيليو؟

زما له نظره پښتو ژبې ته اوسنی کار ښه دی، خو دا کار بايد لږ څه سيستيماتيکه بڼه ونيسي، لا د پښتو ژبې عملي رسمي کولو او عامولو ته ډېره لار پاتې ده.

يو شی چې زه يې ډېر مخالف يم، هغه دا دی چې پښتو ژبې د غوړېدو په تحريک کې بايد منفي او افراطي ذهنيتونه ځای ونه لري.

www.sikaraam.com

په غرونو کې ښېنتر وي او په کلي کې چنار
پــه زړه کې مګر څانګې څانګې وغزېږي یار

د چنارونو او ښېنترو شاعر

پیرمحمد کاروان د هېواد پیاوړی او نومیالی شاعر دی، د عمــر د ځــوانۍ پــه شــېبو کې یې د شعر دمینې خوږې وږمې پر ټول هېــواد خورې ورې شــوې. مینــه، عاطفــه، لــوړ انســاني ارزښــتونه، هېــواد پالنــه او رنګینــه ښــکلا د ده پــه شــعر کــې پــه څپــو دي. کــاروان تراوســه

پورې ((له ماښامه تر ماښامه)) او ((چنار خبرې کوي)) پــه نومونو د شعرونو دوه ټولګې او ((له نرګسه تر نرګسه)) د لنډو کیسو یوه ټولګه خپرې کړې دي. زموږ د وخت د یــوه افغــان کــره کتــونکي او لیکــوال پــه وینــا کــه پښــتانه

www.sikaraam.com

یو ویشتمې پېړۍ ته له شلمې پېړۍ نه کومه ډالۍ لري، نو یوه به پکې ((چنار خبرې کوي))، د کاروان ښکلې شعري ټولګه وي. د هیلې مجلې د ۱۳۷۸ل کال په دربیمه ګڼه کې د کاروان صاحب دا مرکه چاپ شوې، چې تاسې یې لوستلو ته رابولو:

له څه وخت راهیسې دې شاعري پیل کړې ده؟

که له شاعرۍ نه دې مطلب د شعر په نامه د کتابونو خپرول، په غونډو کې شعر اورول، په مجلو، راډیو او ورځپاڼو کې د شعر په نامه د یو څه خپرول وي، نو زیات و کم پنځلس شپاړس کاله به کېږي.

ستا د شاعرۍ اساسي لاملونه څه دي او هم په عام ډول ولې یو سړی شاعرۍ ته مخه کوي؟

سل په سلو کې په خدای که به پوهېږم چې زما د شاعرۍ اساسي لاملونه به څه وي؟ هو دومره مې اورېدلي دي چې شاعري د خدای ورکړه ده. هغه د خوشال بابا خبره چې:

شیخ دې لمونځ روژه کړي زه به ډکې پیالې اخلم
هر سړی پیدا دی خپل خپل کار لره کنه

که موږ یو ګل په پام کې ونیسو چې څنګه وده کوي؟ څنګه راوټوکېږي، څانګې، څانګې وغځېږي، غوټۍ یې وسپړېږي او ګل

www.sikaraam.com

ګل شي؟ د دې عملیې لپاره تر ټولو د مخه د ګل تخم باید وي. بیا په خپل وار سره مناسبه ځمکه، په مناسبه اندازه اوبه، شبنم، لمر، د ګل پالنه او څارنه او نور طبیعي عوامل په کار دي.

شاعري هم داسې درواخله، تر ټولو د مخه د شاعرۍ فطري تومنې لپاره شاعرانه جذبه، تخیل، شاعرانه فکر، سندریزه ژبه، شاعرانه پېښې، شاعرانه اتوموسفیر، هنري منطق او ریاضیت دا ټول په کار دي. شاعري په غم او ښادۍ کې زما ډېره خوږه ملګرې ده. شاعري د محرومیتونو پر وړاندې یو ښکلی تسلیت دی. له بل هر څه نه مې زیات له شاعرۍ سره زړه تړلی دی. لکه سیوری یوه بل پسې روان یو. کله دا مخکې زه ورپسې، کله زه مخکې دا راپسې. که د خپل ژوند شېبې د شاتو مچۍ وبولم، نو شاعري مې ملکه ده. زه فکر کوم چې د انسان په فطرت کې یوه داسې پټه غوټه ده چې هنرمندان یې په خپلو هنرونو کې پرانیزي. یا لږ تر لږه د پرانیستو ریاضت یې جاري ساتي او تسلي پرې کوي. د نورو کارونو مینه وال یې په هغو کارونو کې د پرانیستو هڅه کوي چې له نور هر څه نه زیات یې زړونه ورسره تړلي دي.

هو، پاتې شوه ستا د همدې سوال بله برخه چې ویلې دې وو: ((په عام ډول ولې یو سړی شاعرۍ ته مخه کوي؟))

یون صیب که ګستاخي نه کېږي، زه ستا سوال داسې اړوم، چې په خاص ډول ولې یو سړی شاعرۍ طرف ته مخه کوي؟ یا شعر ولې د شاعر په زړه اخته شي؟ فکر کوم د دې برخې ځواب هم په پورتنیو خبرو کې شوی دی.

www.sikaraam.com

شاعري د نورمال فکر زېږنده ده که د ټکان خوړلي؟

د دواړو، د نورمال فکر شاعري نورماله شاعري ده او د ټکان خوړلي فکر ټکان خوړلې. هو، یوه خبره شته هغه دا چې ټکان باید روښانه شي چې ښکلی ټکان یې خوړلی دی او که بدرنګ، که فکر ښکلی ټکان خوړلی و، نو طبعاً انعکاس به یې ښکلی وي او که بدرنګ ټکان یې خوړلی و، نو هسې په اوتو بوتو به سر وي.

که یو مهین جام راوغورځي، نو یو مترنمه شرنګ به شي او که د خامو خاورو لوښی راوغورځي د ماتېدو اواز به یې نامترنم وي.

د بې فکره هنري شعر او د فکري بې هنره یا بې تخیله شعر (نظم) په باب ستاسې نظر څه دی؟ کوم یو ستاسې د تائید وړ دی او که نه د دواړو ترمنځ د فکري هنري شعر تائید کوئ؟

په شعر او بل هر هنر کې اساسي ټکی ښکلا ده. په شعر کې چې هر څه راځي، باید شعر شي او باید ښکلا شي، که فکر وي، که تخیل وي، که ارمان وي او که پیغام وي. دا ټول باید سره غاړه غړۍ شي او یوه ګډه مناسبه شعري ښکلا راوپنځوي.

هغه شاعر یا د شعر په نامه لیکنه چې هنر او تخیل ونه لري نه ورته شعر وایم او نه هم د شعر کیفیت او خوند ترې اخیستی شم. هو که یو شعر فکر هم نه لري او نورې ښکلاوې ولري خوښېږي مې او قبول مې دی. که بیا یو شعر د تخیل، جذبې، شاعرانه او سندریز انځورونو ترڅنګ فکر او پیغام هم ولري، بیا خو نو نور علی نور، بس پر

www.sikaraam.com

شیدو باندې چې هر څومره غوړي تویوې خوند یې زیاتېږي او له نعمت نه نعمت الله جوړېږي. په شعر کې تخیل جذبه او نورې هنري ښکلاوې داسې دي لکه د یوه ګل رنګ او وږمې او که بیا له همدې ګل نه ګل قند او د روغتیا درمان هم جوړېدی شول دا یې د فکر او پیغام برخه ده چې د ګل ارزښت یې نور هم زیات کړی دی. په شعر کې هم د نورو ښکلاوو ترڅنګ پیغام او فکر ښکلا ییز ذوق هغه وخت د منلو وړ دي چې د شعر پر مناسبه ښکلا باندې بې ځایه بار نه شي. فکر او پیغام باید په شعر کې داسې حل شي لکه په ګل کې د رنګ او خوشبو ترڅنګ د ګل قند او درمان جوړېدلو تومنه، یا لکه په خوړو کې مالګه.

کینه د شعر په ټوکولو کې زیات رول لري که عاطفه او که دواړه؟

د شعر او بل هر هنر په تار وپود کې مینه، ښکلا او عاطفه غځېدلې په نظر راځي. دا چې انسان مینه کوي مانا دا چې کرکه هم کوي. که یو څوک له یوه څه سره مینه ولري د هغه څه (معشوق) له دښمن سره به خامخا کرکه لري. خو اصله خبره داده چې په هنري پنځونو کې کرکه هم باید په ښایست بدله شي او عاطفي ترڅنګه یو مناسب رنګ ځان ته غوره کړي. داسې نه شي لکه شال او شړۍ دې چې سره پیوند کړي وي. ځکه خو ویلای شم چې عاطفه او کرکه پر خپل خپل ځای په هنري پنځونو کې ځانګړی ارزښت لري. هنرمند تل له ښکلا سره مینه کوي او له بدرنګیو کرکه. خو مقصد دادی چې د مینې او کرکې له کش مکش نه چې کوم عمل منځته راځي هغه باید

www.sikaraam.com

جوړوونکی وي. یو شاعر په خپل شعر کې د یوې شل کلنې افغانې نجلۍ داسې انځور راوړی چې پر ټنډه یې شل مېخونه ټک وهل شوي دي. که دلته د شاعر عاطفه راپارېدلې نو د هغو لاسونو پر وړاندې یې کرکه هم راپارېدلې ده چې د نجلۍ پر تندي یې مېخونه ټک وهلي دي.

د شاعر او د هغه د شعر ترمنځ روحي او اخلاقي اړیکې څنګه ارزوئ؟

ترډېره ځایه شعر او هنر د انسان د باطني او ظاهري کیفیاتو انځورول دي، تر یوه ځایه روحي کیفیت او اخلاق د شاعر پر شعر سیوری کوي، خو په شعر او هنر کې ښایست باید د سوي لاس په څېر وساتل شي. هغه د چا خبره چې د ښو غوښو ښه ښوروا وي. همداسې د ښکلیو رواني او اخلاقي کیفیاتو او ښکلي ضمیر انعکاس به په شعر کې هم ښکلی راځي. که دلته د اخلاقو په باب وغږېږو خبرې به ډېرې شي. همدومره وایم چې په بشري ټولنو کې اخلاقي معیارونه هم یو له بله سره توپیر لري. زه خو وایم چې شعر د ښایست د اظهار لپاره یوه صادقانه او صمیمانه غږ دی، چې په ښکلیو اروااو او ښکلیو زړونو کې سندریزه وده مومي.

داهم وایم چې که شاعر فنافي الشعر شي نو هنر به یې د نورو نیمګړتیاوو پرده پوښ شي او یا به لږ تر لږه له ډېرو بدیو واوړي. دا ځکه چې ښکلا او نېکي ډېر سره لرې نه دي.

www.sikaraam.com

کوم شاعر د چاپېريال د ښکلا په انځورونه کولای شي؟

دا پوښتنه په کلي ډول دوه ځوابونه لرلای شي:

۱- هغه شاعر چې شاعرانه نبوغ ولري.

۲- چې د ښکلا خوند يې څکلی او ښکلا يې لمس کړې دي.

ايا شاعر بايد ټول عمر مين وي؟

هو کې يون صيب، بختور به وي چې ټول عمر مين وي. خو مينه هم کله دا سې شي چې هر څو مره ورپسې ګرځې، په لاس به نه درځي، کله بيا د ښکار غوندې پر سر يې ورپېښه شي. هغه د خوشال بابا خبره ده چې وايي:

خدايه ته په زړه کې اچوې دا مينې
چې په ښکار دې مبتلا کړم ته مې وينې

تاسې پوهېږئ چې شاعر يو عاطفي موجود دی او کله چې د ښکلا تر اغېزو لاندې راځي، نو د شعر غېږې ته پناه وړي او خپل ځان تسکينوي. که يو شاعر د عواطفو د توپاني حالت په پايله کې د شعر له غېږې پرته ناوړه څښاک او څکاک ته پناه يوسي، نو دا به د ده پر شعر ناوړه اغېز ونه کړي؟ له هغه سره

www.sikaraam.com

به یې واتېن زیات نه کړي او د خپل شعر د بې باورۍ په مانا به یې نه وي؟

د ماشوم لپاره مهربانه غېږه د مور غېږه ده او د شاعر لپاره ښکلې او مهربانه غېږه د شعر غېږه ده. بختور دی هغه شاعر چې تل یې د شعر په غېږ کې سر ایښی دی. د کندهاریانو په اصطلاح د مور شیدې دې یې شي. اوس به راشو دې نورو غېږو ته ستاسو په اصطلاح د ناوړه څښاک او څکاک غېږو ته. په دې هکله دومره ویلای شم چې ښه شعر له تصنع نه پاک وي. د څښاک او څکاک په غېږ کې د تصنع خوا ته لاره غځېدلې ده. دا غېږې دومره ډېر طبیعي سکون نه لري. ددې غېږو خوبونه مصنوعي دي. په طبیعي خوبونو کې الهامي خوبونه هم لیدلی شو. بیا هم زه قاطع حکم نه شم کولای چې هر ناروړدی به له روږدې ښه هنر وپنځوي. په یوه کتاب کې مې لوستي وو: ((چېرته چې ښه شعر شته شرابو ته حاجت نه شته.))
او یا که بیا څوک دې لنډۍ د څښاک خوا ته څکولي وي چې وایي:

ما د چلم نری لوګی کړې
چې د جانان له لړمانه راتاوه شمه

نو زموږ توصیه ورته داده چې د شعر په غېږ کې دې سرونه کېږدي او لاهوتي للو ته دې غوږ غوږ شي.

د شعر د انځورونو په باب ستاسې نظر څه دی؟ عیني انځورونه زیات وکارول شي که ذهني؟ ځینې

www.sikaraam.com

وايي چې عيني انځورونه د چاپېريال عکاسي کوي. لوستونکي او اورېدونکي ترې ژر خوند اخيستلای شي، خو ځينې نور فکر کوي چې له عيني انځورونو نه ژر خوند اخيستل کېږي او مانا يې ترلاسه کېږي. په شعر کې د ذهني انځورونو کارونه ضرور ده ځکه چې د لوستونکي د ذهني ځواک د ودې او په کار اچولو سبب کېږي او تر يوې تحليلي عمليې وروسته لوستونکی د خوند او مانا حد ته رسېږي. نو ددې لپاره چې شاعر د لوستونکي ذهني ځواک په کار اچولی وي، بايد ذهني انځورونو ته زياته پاملرنه وشي. تاسې د دواړو په هکله خپل نظر څرګند کړئ؟

د شعر انځورونه بايد ښکلي روښانه او طبيعي وي. که ځای ځای پېچلي هم وي، بايد شاعرانه ښکلا او هنري منطق ولري. که په شعر کې عيني انځورونه راغلي وي او که ذهني شعريت به يې په دې کې وي چې د ذوق خاوند ترې ښکلا ييز کيفيت واخيستلای شي. که د انځورونو لاره په مارپېچي ډول تاوه راتاوه هم وي، خو بايد سهي او سلامته دنګې ښکلا ته ورسېږي. دا لاره که ډېره ګرانه او مشکله هم

www.sikaraam.com

وي، خو ښکلې باید وي. روښانه باید وي او د تصنع له غبار نه لرې باید وي.

یون صیب! تاسې لیکلي دي چې له عیني انځورونو ژر خوند اخیستل کېږي او له ذهني په ځنډ سره خوند اخیستل کېږي. زه خو وایم چې که چېرې انځورونه شاعرانه، مناسب او طبیعي وکارول شي که ذهني وي که عیني خوند به ترې ژر واخیستل شي. شعر باید له اورېدلو او لوستلو سره جوخت هم خوند او ښکلا ییز کیفیت ولري او له پای ته رسېدو سره یې د یوه بل خوند پیدا کول هم کمال دی. د شعر هره مسره او بند د یوه ټال د ټالی په څېر باید وي، چې له هرې ټالی نه سملاسي خوند واخلو. ښه شعر خو د ډول او اتڼ په څېر سملاسي هنګامه جوړوي، نه داسې چې ((اتڼ سوړ شو او موزی اوس تود شو.)) زما مطلب دادی چې په شعر کې هر ډول انځورونه وي، باید شاعرانه وي، شاعر چې په هره لار ځي، باید د ښکلا مکې ته ځان ورسوي، خو شته ډېر داسې ښاغلي چې د مکې په نیت راوتي وي، لاره ترې نه ورکه شي او ترکستان ته ورسېږي.

په اوسني وخت کې پښتو شاعري او په ټولیز ډول ادبي بهیر ته هیله من یې که نهیلی؟

نهیلي ګناه ده. خدای شته ډېر هیله من یم، دا زړه مې داسې راته وایي چې د ډېرې سترې ښکلا د پنځونې وخت رارسېدلی دی.

(له نرګسه تر نرګسه) په نوم ستا د لنډو کیسو یوه ټولګه خپره شوې ده. د لوستونکو د ارزونې له مخې

www.sikaraam.com

د لنډو کیسو په انډول ستاسې شاعري لوړه ارزول شوې، تاسې دا خبره څنګه ارزوئ؟

له لوستونکیو نه دنیا دنیا مننه چې زما شعر او نثر یې دواړه لوستي. نه پوهېږم چې کومې لېونۍ مینې له شعر او نثر نه معشوقه راته جوړه کړې ده. معشوقه یوه ده، خو خبره په لباس کې ده. دا چې دا معشوقه د شعر په رنګینو جامو کې ښه ښکاري خدای دې وکړي چې د نثر په ساده جامو کې یې هم ښه وښکاروم.

ستاسې په نثري لیکنو ان په ځینو سریزو او کره کتنو کې د لیکنې ژبه هنري او له تخیله ډکه برېښي، په پوهنیزو او تحلیلي لیکنو کې دې ډول ژبې ته اړتیا شته؟

ما تل پر شعر او نورو هنري مسایلو یو څه لیکنې کړې دي. پر شعر باندې لیکنې باید د شعر سکنۍ خوېندې وي. خربوزه خربوزې ته ګوري رنګ اخلي. لیکوال باید له موضوع سره برابره ژبه او لهجه وکاروي، که د علمي او تخنیکي مسایلو په هکله لیکنه وي، نو ژبه باید ساده او علمي وي. که د هنري مسایلو په هکله لیکنه وي نو ژبه باید یو څه هنري وي. د غلبېل سیوری سوری سوری وي. د شعر او هنر په هکله خبرې هم باید شعر او هنر ته ورته وي.

زموږ په ټولنه کې ولې د نثر په انډول شعر (نظم) ته زیاته پاملرنه کېږي؟

www.sikaraam.com

پښتو د څپو او سېلابونو ژبه ده او په اسانۍ سره د موسيقۍ او ترنم زړي په کې زرغونېدی شي. ډېر ښه مثال يې پښتو ټپه ده. د پښتو متلونه هم تر ډېره حده موزون دي. د اتڼ ناري، د ماشوم للو للو، د کيسو او نکلونو غاړې، حتی ځينې کيسې (چيستانونه) موزنې راغلي دي. مور چې ماشومان وو، نو موزونې کيسې به مو يو بل ته اورولې او د مقابل طرف له بې ځوابۍ به مو خوند اخيست. د سېلاب لپاره يو يو موزونه کيسې وه چې له غورځنګه ډک وزن لري:

((له بره بابا راغی بابا تل وهي ډولونه)).

همداسې ويرنې او حماسې در واخله. يانې ټول د کار شيان په پښتو کې موزون راغلي دي. ځکه خو شعر ته تر نثر زياته پاملرنه شوې ده. که د پښتو فوکلوريکو افسانو او نکلونو ته پام وکړو په منځ منځ کې يې موزونې ناري ويل کېږي. دا ناري په هره برخه کې ډېرې ښکلې راغلي دي.

تراوسه پورې (وزن) د شعري فورمونو ان ازاد شعري فورم يو اساسي توکی ګڼل کېږي، تاسې د منثور شعر او ددې نومونې په باب څه نظر لرئ؟

په دې هکله به درته لنډې خبرې وکړم:

منثور شعر هغه معشوقه ده چې خپل مطلب په خبرو کې بيانوي. موزون شعر هغه معشوقه ده چې خپل مطلب په سندره کې بيانوي او له ښکلي سُر او تال سره مهينه نڅا هم کوي. په شعر کې وزن د نورو

www.sikaraam.com

ښکلاوو ترځنګ یوه ښکلا ده. که شعر یو باز وبولو نو ښځکې یې نورې شعري ښکلاوې دي. همدارنګه وزن هم ددې باز یوه ښځکه ده. که د باز یوه ښځکه هم ماته وي خریدار ورته ګوته نیسي. زه په خپل وار منثور شعر ته هم شعر وایم خو چې له ځینو شعري ښکلاوو څخه برخمن وي.

ځینې په دې نظر دي چې شاعر باید په شاعرۍ کې یو سپېڅلی معشوق ولري چې له هغه سره مینه ولري، ستاسې معشوق څه شی دی؟

شاعر او بل هر هنرمند باید له خپل هنر سره د عبادت تر سرحده مینه ولري. بې له مینې یو هنر هم هنر کېدی نه شي. له شعر او هنر سره دومره زړه تړل په کار دي لکه یو ژوندی یې چې د ژوند کولو له ارمان سره لري. هر ارمان چې ترسره شي ډېر عادي ښکاري. خو شعر او هنر هغه ښکلي ارمانونه دي چې له ترسره کېدو سره سره ښکلي پاتې کېږي. دوی هېڅکله د نورو ارمانونو په څېر د عادي کېدو درجې ته نه راټیټېږي. زما په نظر شعر د هغې سترې ښکلا د یو څو تصویرونو د حضور هنداره ده. په شعر کې د یوې نه پیداکېدونکې ورکې د پښو خوږه ښکالو اورېدل کېږي. ستاسې د پوښتنې د دویمې برخې په باره کې باید ووایم چې: زما ایډیال او معشوقه یوه ښکلې او ورکه شاعره ده چې زه یې تل په لټه کې یم، خو په انساني څېرو کې مې لا نه ده لیدلې. یا د شمس تبریزي په قول: د هغې همزولې ښاپېرۍ په لټه چې له شاعرانو سره له ازله همزولې راځي.

www.sikaraam.com

تر (چنار خبرې کوي) وروسته دې نوې پنځونې څومره دي؟

يون صيب! که په څومره والي يې وو ايم ډېرې دي، خو خبره داده چې په ډېرو لږو مې زړه او به څنبلای شي. که د غزلونو په هکله وو ايم زه فکر کوم، ډېر لږ غزل به مې داسې وي چې د چنار خبرې کوي د غزلونو سيال يې وبولم. هو يو څو اوږدې منظومې مې ليکلې دي چې يو وړوکی کتابګی ترې برابرېږي. خدای شته ډېر ورته زړه نا زړه يم او وېرېږم چې هسې نه له (چنار خبرې کوي) نه ډېرې رالوېدلې نه وي. ځينې دوستان يې د خپرولو ډاډ راکوي. په هر صورت که خير و ان شاء الله په دې وختونو کې به يې خپرې کړم.

که تر چاپ وروسته پرې ډاډمن نه شوم، نو اضطراب خو رانه چا وړی نه دی. ګوندې دا اضطراب مې په راتلونکو پنځونو کې برکت او ښايست واچوي.

کله چې يو شاعر يا هنرمند اوج ته ورسېږي. نو بېرته د نزول خواته روان شي. ستاسې په نظر ستاسې شاعري اوس اوج ته رسېدلې، يانې تاسې خپل زړه او اند تش کړی او که نه دواړه د خوځون په حال کې دي او له ناويلو خبرو ډک دي؟

شعر او نور انساني هنرونه هېڅکله هم اوج ته نه شي رسېدی. دا منم چې شاعران او هنرمندان په خپلو هنرونو کې تل په يوه حال نه

www.sikaraam.com

وي. ټيټ و پاس په کې خامخا راځي. ځينې د ځوانۍ په شپېو کې ښه شعر تخليق کړي خو وروسته ترې خرابه شي. ځينې په اول سر کې ښه نه وي ورو ورو پسې ښه شي. ځينې په اول کې هم ښه وي او تر پايه ښه پاتې شي. ځينې نه په اول کې ښه وي نه په منځ کې او نه په پای کې. کله کله شاعرانه پېښې او شاعرانه اتومو سفير هم پر شاعر اغېز کوي، د نويو او ښکليو پنځونو دروازې ورته پرانيزي. په نړۍ کې د داسې شاعرانو او هنرمندانو مثالونه شته چې تر شپږويشت کلنۍ، شپږ دېرش کلنۍ او څلوېښت کلنۍ يې ژوند کړی او شهکارونه يې پنځولي دي. ځينې بيا شته چې د ژوند په وروستۍ برخه کې يې شهکارونه پنځولي دي. د مولوي جلال الدين بلخي په هکله ويل کېږي چې دی عادي ملا او تر اته دېرش کلنۍ پورې يې طالبانو ته درس ورکاوه، ناڅاپه شمس تبريزي ورباندې پېښ شو او د مولانا په زړه کې يې د مستانه شعر سوز و ګداز واچاوه. نن مولانا په نړۍ کې له لويو شاعرانو څخه يو دی.

د خپل ځان په هکله يوه خبره په ډېرې عاجزۍ خو په دعوې سره کوم هغه دا چې د ښو شعرونو د لوستلو يو لېونی مينه وال يم. پاتې شو خپل شعر مې، له خپلو ويل شويو شعرونو نه په خدای که دومره ډېر راضي يم. په زړه کې مې ډېر نا ويل شوي شعرونه ګرځي. که د لوی خدای رضا وه او دا نا ويل شوي شعرونه يې راباندې ولورول نو ايله به مې روح په ارام شي.

په ادبي نړۍ کې دې کومه خوږه يا ترخه خاطره په زړه ده؟

www.sikaraam.com

يون صيب ! په ادبي نړۍ کې مې زښتې زياتې خوږې او ترخې خاطرې په ياد دي. پر ګلپاڼو شبنم څومره ښکلی ښکاري؟ له ښکليو سره موسکا څومره ښکلې ښکاري. همداسې خاطرات دي چې د شاعر او هنرمند زړه ته يوه دنيا ښکلا راوړي. د شاعر او هنرمند خاطرات د ده په راتلونکو هنري پنځونو کې غځېږي او را ژوندۍ کېږي. که پر خپلو خاطراتو ليکنه وکړم، کېدی شي خبره له کتاب نه هم پسې واوړي. دلته به صرف دوه وړې خاطرې سره غوټه کړم، چې کېدی شي هم ترخه ولري او هم خواږه:

څو کاله وړاندې مې يو چاته زښت زيات عقيدت درلود يو وخت د همدې عقيدت وړ بنيادم زما زړه مات کړ. ډېره موده ډېر وکړېدم. ومې نه کړای شول چې همدغه درد په شعر کې راونغاړم، څه موده وروسته مې کلی را په ياد شو ماشومتوب مې را په ياد شو او د کلي د ګودر په خوا کې هغه چنار رایاد شو، چې موږ به يې تر څانګو لاندې پر توره تختې الف و ب لوستل. زما په زړه کې يوه نغمه په غږېدو غوندې وه په دې وخت کې مې د ((چنار خبرې کوي)) منظومه وليکله.

څو ورځې وروسته په اردو ساينس بورډ کې د افغان ادبي بهير لومړنۍ غونډه وه، غونډه او مشاعره روانه وه، له ما سره چنار خبرې کوي شعر و. خدای شته زه چې هر نوی شعر اوروم وېرېږم، ځکه په پښتو کې به ازاد شعرونه ډېر لږ داسې وي چې له پښتو غزل سره سيالي وکړي. باور وکړئ له پسرلي صيب نه لا ډېر وېرېدم ځکه چې د پسرلي صيب ذوق ډېر لوړ دی او د شعر ښکلاييز کيفيت ته ډېر ژر

www.sikaraam.com

رسېږي، خو په هر صورت کله چې زما د شعر وار راغی نو ((چنار خبرې کوي)) مې په ډار ډار ولوست.

مشاعره پای ته ورسېده پسرلی صیب سټېج ته ولاړ او ویې ویل چې تاسې کینئ زه یو څو خبرې کوم. موږ ټول غوږ غوږ شو، پسرلي صیب خپلې خبرې داسې پیل کړې:

((زه نه سلطان محمود غزنوي یم او نه کوم بل پاچا، ګنې کاروان به مې د ده د شعر له وجې په طلاوو نمانځلی وای خو زه کاروان ته یو قلم ډالۍ کوم، پسرلي صیب ما ته په ډېره مینه قلم راکړ. د پسرلي صیب د مینې او لورینې هغه کیفیت مې اوس هم په زړه کې پټ ساتلی دی او کله کله ځان رایادوي.

د هېواد لپاره دې په تخیل کې کومې هیلې روزلې دي؟

د یوه داسې صوفیانه نظام په تمه یمه چې هر دویم تن یې منصور وي او دار هېڅ نه لري.

www.sikaraam.com

عبدالباري جهاني له ((ورکې مېنې)) تر ((شيش محله))

عبدالباري جهاني د هېواد نوماند، غښتلی او پياوړی شاعر دی.

د جهاني شعر له دوو لسيزو راهيسې زموږ د خلکو په

زړونو او ذهنونو کې لکه د يوې خوږې ورېمې په څېر چلېږي او هغو ته ښکلا، ارام او تودوخه ښيي.

دده په شعر کې، مستي، مايوسي، بغاوت، درد، سوز، اوښکې، مې، بزم او رزم، اهونه او ګلونه ټول ځلېدلي او ځلېږي. ((ورکه مېنه)) د جهاني د شعرونو لومړنۍ چاپي ټولګه ده، ((پايکوب)) يې د شعرونو دويم چاپي

www.sikaraam.com

غونډ دی او ((شیش محل)) یې د شعرونو او سنی شعري غونډ دی چې د چاپېدو په درشل کې دی.

دا چې شاعر به په خپله ((ورکه مېنه)) کې ارام، سوزمن او ډاډمن ښکاري او که په ((شیش محل) کې او یا دا چې د کومې شعري جونګړې شعرونو به یې د خپل سوي لوي هېواد د اوښکو او او سېليو ښکلې انځور ګري کړې وي دا به د ((شیش محل)) تر چاپ او پرتلنې وروسته څرګندېږي، خو د شاعر هغې ګړنۍ مرکې ته چې ما (یون) ورسره (د طالبانو د واکمنۍ پرمهال) په پېښور کې کړې وه او پورتنی عبارت هم پر همغه وخت لیکل شوی و، ستاسې پام را اړوو. دا یوه ګړنۍ مرکه ده چې له راډیو کسټ څخه د کاغذ پر مخ پلې شوې ده او همغه مهال د هیلې مجلې د ۱۳۷۷ل کال په لومړۍ ګڼه کې خپره شوې ده.

تر هر څه لومړی که د خپل شعري ژوند د پیل په اړه خبرې وکړې خوښ به شو؟

www.sikaraam.com

د شعر د پیل په باب باید ووایم چې چندان د پیل وخت یې ځکه راته معلوم نه دی چې له ډېر کوچنیوالي مې پر شعر لیکلو پیل کړی دی، تقریباً له اووم ټولګي څخه مې شعر پیل کړ، دا چې شعري کیفیت یې څنګه و او اوس د شعري ارزښتونو له مخې ورته شعر ویلی شو او که نه؟ دا نو ښه خبره ده. څرنګه چې هېڅ مشوق مې په کور او چاپېریال کې نه درلود، نو څوک راڅخه خبر هم نه شول، چې زه لا شعر لیکم، نو په شعر ویلو مې پیل وکړ، تقریباً یوه کتابچه مې له شعرونو ډکه کړه، هغه بیا راڅخه پاتې شول، اوس مې په لاس کې نه شته. په پوهنځي کې مې د ملګرو په زیاته هڅونه بیا د شعر نړۍ ته مخه کړه، شعرونه مې لیکل، خو جمع کول مې نه، لنډه دا چې هغه وخت چې زه متوجه شوی یم او یا متوجه کړای شوی یم چې شعر لیکلی شم او شعر کې مې یو څه شته نو هغه مې د پوهنځي دوران دی. تر دې وروسته باید دا حقیقت ووایم چې زما د شعر په تشویق، روزنه، هڅونه او پالنه کې په سلو کې پنځوس زما خپل فطري استعداد او زما کورنۍ رول درلود، نو په سلو کې پنځوس اغېز د محمد صدیق روهي و، زه هغه شاعرۍ ته تشویق کړی یم، سیمینارونو او غونډو ته یې بللی یم. هغه زه په دې وپوهولم چې زه شعر لیکلی شم او د شعر استعداد لرم.

د یو شخص شاعر کېدل یا د فردي او یا هم د ټولنیز درد زېږنده ګڼل کېږي، ستاسې د شاعرۍ علت څه دی؟

www.sikaraam.com

ما له کوچنيوالي څخه له موسيقۍ سره مينه لرله. زما د شاعرۍ يو اساسي علت په کوچنيوالي کې همدا موسيقي وه. زه له موسيقۍ سره سخته مينه لرم او اوس هم دا مينه لرم، په کندهار کې دا سې دود و چې چا به کوم غزل يا شعر ليکلی و، هغه به يې پټ په کتابچه کې ځان سره ليکلی و، بل چاته به يې نه ورکاوه، که ورکاوه يې هم نو غلط نقل، دغه بيتونه چې د کندهار شاعران يې ليکي، زه هم کولای شم سره پيوند کړم، نو ما به د هغو پر طرز باندې شعر جوړ کړ او بيا به مې خپله وايه او يا به مې د کوڅو هلکانو ته ورکول، هغو به ځان سره په ترنم کې ويل، خو که شعر د شعر په مانا او يا هم د يوې اجتماع لپاره وقف شوی وي او يا شعر د خلکو لپاره وي چې زه خپله هم ځان همدا سې يو ژمن شاعر بولم او خلک بايد زما په شعر پوه شي، نو هغه وخت د پوهنتون وخت دی. خيانت، رشوت، ظلم، فساد، شاته پاتې والی، مفاهيم په مظاهرو، جريدو، مجلسونو، مجلو او هر ځای کې يادېدل، نو طبيعي خبره ده چې شعرونه هم دغه مسير ته سوق شوي دي. نو زما شعر هم له دغه مسير څخه مستثنی کېدی نه شوای، نو ما هم په دغه ترڅ کې شعرونه ويل او د هغه وخت استبداد ته به مې ګوته نيوله، نو انګېزه به يې د هغه وخت ټولنيزې نيمګړتياوې وي. وروسته خو بيا تاسې ته معلومه ده چې زما شعر د وخت په بېلابېلو پړاوونو کې بېلابېل رنګونه اخيستي دي. هر وخت چې زه شعرونه ليکم نو ملګرو ته وايم چې له ما نه مه خپه کېږئ، زما شعرونه د پردېسۍ رنګ لري او که اوس د پردېسۍ رنګ ونه لري نو د څه شي رنګ به ولري؟

www.sikaraam.com

هغه ما یا تشویقوي او یا د شعر په اصطلاح اغېزمنوي، نو هر وخت که زما د شعر چینه وچېدله یو علت به یې دا وي چې زه د شعر لپاره هېڅ ډول چاپېریال نه لرم.

د شعر د انځورونو په باب ستاسې نظر څه دی؟ په شعر کې باید کوم ډول انځورونه زیات وي، عیني، ذهني؟ که ددې دواړو انډول وي؟

زما په نظر دې که د انډول خبره چندان مطرح کېدی نه شي، فکر کوم دا د شاعر خپل خیال دی، کله کله شاعر په خپل خیال کې دومره ډوب شي چې د واقعیتونو له پولو ووځي، د تخیل دنیا ته ځي او هغه دنیا بیا د ده په الفاظو او ترکیباتو پورې اړه لري. کله کله داسې الفاظ او ترکیبونه استعمال کړي چې هغه د تخیل نړۍ دومره درته رانږدې کړي چې دده خپله فکر نه وي چې دومره به یې ښه مجسمه کړی شم. نو په خپله ځینې مجسمه شي او کله کله شاعر بیا په خپله دا تصمیم نیولی وي چې یوه منظره، یوه تابلو، د یو غریب سړي کور، استبداد او یا هر شی چې وي، هغه ته د واقعیت جامه واغوندي، تصویر او انځور یې کړي. زه په دې مسئله کې شاعر مختار بولم، یوازنی شی چې زه فکر کوم کله کله د انځور مخه نیسي هغه د غزل چوکاټ دی، د غزل په چوکاټ کې زیاتره ښکلي ترکیبونه او احساسات ښه رسېدلی شي، نسبت دې ته چې انځور دې ورسېږي، انځور د خپل ځان لپاره لږ شان پراخه چوکاټ ته ضرورت لري، چې هغه ازاد نظمونه او یا د اوس په اصطلاح چې دا زما لپاره

www.sikaraam.com

نوې ده او (پېيلي نظمونه) ورته وايي، هغه د انځور د ترسیم لپاره ډېره زمينه لري.

ځينې کسان يا شاعران د هنري او ژور تخيلي شعر په نامه تکلفي او تصنعي نظمونه وړاندې کوي او ان کېدى شي لوستونکي هم ذهناً تېر باسي، په دې باب ستاسې نظر څه دى؟

په دې باب زه وايم چې کله شاعر شعر ليکي بايد خپل لوستونکي په پام کې ونيسي، چې دغه شعر چاته ليکم؟ که ماته څوک دغسې يو شعر وړاندې کړي، زه پرې پوهېږم او که نه؟ زه سره له دې چې زه ځان شاعر نه بولم، خو زه چې څه ليکم، زما تعهد له خلکو سره دادى چې زما پر ژبه بايد خلک پوه شي، البته سل په سلو کې د خلکو پوهېدل امکان نه لري، شعر څوک دومره راکښته کولی نه شي چې پر هغه باندې ټول بېسواده خلک پوه شي، شعر د يو ډول خلکو لپاره ويل کېږي چې شعر وربانديې درک کړي، نو که چېرې داسې شعرونه وليکل شي چې دا ډول خلک دې هم پرې پوه نه شي، نو زه خو شاعر ته فرمايش ورکولاى نه شم چې دغه راز شعرونه وليکي، خو زه خپله ورسره يو څه مخالف يم.

د پښتو او سني شعر په باب هيله من ښکارې که نهيلى؟

www.sikaraam.com

نه یوازې دا چې هیله من یم، بلکې زما تر توقع ښېخې لوړ دی، خصوصاً د ځوانو شاعرانو شعرونه زما تر توقع ډېر لوړ دي. باور وکړئ چې ماته لږ رخه هم راشي، چې بیا وګورم اکثره ځوان شاعران زما د زامنو په سن دي، ماته داسې ښکاري لکه زما زامنو چې شعر ویلی وي او یا لکه ما چې په خپله ویلی وي. پښتو زه خپل مال بولم، د پرمختګ په باب یې که له ما څخه څوک پوښتنه وکړي نو زه وایم چې د پښتو شعر او نثر هېڅوخت د نن ورځې په شان پرمختګ نه و کړی، زه پوهېږم چې په دې حالت هم دا شعرونه نه پاتې کېږي، په ډېر سرعت باندې دغه حالت ته راغلي او دغه حالت چې زه ګورم نو په هره برخه کې یې متوازن پرمختګ او وده کړې ده، نو زه په سلو کې زر هیله من یم.

ستاسې: ((دا د مستو پسرلی دی)) خصوصاً ((زموږ کښتی یې ډوبوله خپل دریاب یې توپاني شو)) شعر ډېر عام مقبولیت او منښت پیدا کړی دی، ستاسې په شعرونو کې نور داسې شعرونه ستاسې په نظر کوم دي چې دې پوړۍ ته رسېدلي وي؟

زه د دې شعر په مقبولیت نه یم خبر، دا مې ستاسې له خولې واورېده، کېدی شي دا د لوستونکو او اورېدونکو ځاني نظر وي، چې زما د دغه شعر په باب یې لري، تاسې ته مې مخکې هم وویل

www.sikaraam.com

کله چې زه شعر لیکم، نو ورته ژاړم، نو ما یو شعر لیکلی دی ((ځوانه دا څوک یې چې ګولۍ اوروې، - د خپل نیکه او د ابا پر کلي)) فکر کوم دا شعر هم ډېرو خلکو اورېدلی او هلته په امریکا کې یې ډېر خلک خوښوي او د کندهار خلک معمولاً ((زما کندهاره د زمرو وطنه!)) دا هغه وخت ویل شوی دی چې روسان کندهار ته راغلل او کندهار کې قیام شروع شو، څلور پینځه ورځې وروسته دا شعر لیکلی شوی دی، د کندهار خلک دغه شعر ډېر خوښوي، دغه دوه شعرونه زه یادولی شم.

له خپل اصلي چاپېریال څخه د شاعر لرې کېدل د هغه پر شعري ژوند څه اغېز لري؟

د بل چا پر ژوند څه نه شم ویلی خو زما پر شعري ژوند یې پوره اندازه اغېز کړی، زما شعر یې د مایوسۍ خواته کش کړی دی، زه ځینو شاعرانو لکه په دې پېښور کې ځینو شاعرانو ته حیران یم، ځکه چې دوی په شعر کې ډېره ښه مستي لري، په اصطلاح نغمې یې ناخي، بیتونه یې ناخي، خو زما په شعر کې له کلو کلو راهیسې مستي نه شته، نڅا پکې نه شته، زما هر شعر چې در واخلې، غزل وي که ازاد، ما په دې نیت نه دی لیکلی چې هغه دې د پردېسۍ رنګ ولري، مګر زه چې هر څو مره ځان ترې ګوښه کوم، نه کېږي یو بیت یا نیم غزل یا به ټول شعر خامخا دغسې وي چې هغه دې د پردېسۍ رنګ لري. له خپل محیط لرې کېدلو زما پر شعر دغه تاثیر کړی چې د مایوسۍ خواته یې کش کړی دی. زه کله کله ببرېږم چې هغه ستاسې په اصطلاح د شعر چینه مې وچه نه شي.

www.sikaraam.com

تاسې نړیواله شاعري مطالعه کوئ، په دې باب په ټولیزه ډول څه فکر کوئ چې کوم مسایل په کې زیات مطرح دي او کوم لور ته روانه ده؟

تاسې خپله د یو شاعر او محقق په توګه دې ته اشاره وکړه چې د شاعر شعر له خپل چاپېریال څخه متاثر وي، د نورې نړۍ خصوصاً د امریکا یا د غرب ادبیات چې موږ ته رارسېږي او لولو یې، د هغو شاعري هم له خپل محیط څخه متاثره ده، هغه انعکاسات چې تاسې یې په پښتو شعر کې وینئ دا تمه مه کوئ چې هغه دې د غرب په ادبیاتو کې ووینئ، البته د غرب ادبیات ځانته خپله خوږلني او شریني لري، خپل ترسیمونه او انځورونه لري او شرقي ادبیات ځانته جلا رنګ لري او دا رنګ یې له ډېره وخت څخه جلا و. که پښتو ادبیات په پام کې ونیسو، نو د پښتو اوسني ادبیات د داسې خاصو شرایطو محصول دي چې هغه د هېچا له شرایطو سره د مقایسې وړ نه دي. د غرب شرایط او د پښتو شرایط بېخي سره بېل دي، نو شعر یې هم سره بېل دی.

په پښتو شاعرۍ کې ستاسې په نظر داسې شعرونه شته چې هغه د نړۍ په نورو ژبو واړول شي او هغوی ترې خوند واخلي؟

غربیان له شرقي شاعرۍ سره هېڅ وخت نابلده نه وو، له فارسي شاعرۍ سره بلد دي، هلته یې پر دې شاعرۍ ډاکټرۍ اخیستې دي،

www.sikaraam.com

دغه راز له پښتو ادبياتو سره، د خوشال، رحمان بابا، هجري، کاظم خان شيدا، له شاعرۍ او ادبياتو سره خلک ښځي ډېر بلد وو، پر هغوی يې ډاکټرۍ اخيستي، خصوصاً په روسيه او انګلستان کې د پښتو ادبياتو په باب ډېرې څېړنې شوې دي او اوس هم خلک ورسره بلد دي، خو که چېرې له ما څخه د پښتو د اوسنۍ شاعرۍ په باب پوښتنه کوې، نو زموږ شاعرۍ په هېڅ صورت شاته پاتې نه ده او که چېرې ترجمه شي، نو زه پر دې يقين لرم چې هلته به هم خلک ترې ښه خوند واخلي او هم به سبا ورځ پرې ماسترۍ واخلي.

زيات تخنيکي او ان فزيکي کار د شاعر پر شعري زېږېدنې څه اغېز لري؟

د بل چا د ژوند په باب څه نه شم ويلی، خو زه يې ډېر متاثر کړی يم، ډېر يې له کاره ويستلی او ستړی کړی يم، ځکه چې له سهاره تر ماښامه يا ژباړه کوم يا ميک ته ناست يم، چې دا دواړه زما کارونه نه وو، په افغانستان کې زما ډېر ښه او خوږ محيط پښتو ټولنه او د علومو اکاډمۍ وه. ما د ژوند خوږې ورځې هلته تېرې کړي، ځکه چې امضا به مې وکړه، نو بيا به مې هغه کار کاوه چې زما زړه غوښته او پر هغه به حکومت ماته معاش راکاوه. ما به کله کله ملګرو سره ټوکې کولې چې دا څومره عادل حکومت دی چې موږ خپل کتاب لولو او دوی موږ ته پيسې راکوي. هغه کار چې د سړي له مسلک سره جوړ وي نو بيا لويه نېکمرغي ده، خو اوس مې په اوونۍ کې پينځه ورځې ټولې په ډېر غير مسلکي کار باندې چې زه ورسره هېڅ ډول علاقه نه لرم، مصرفېږي او دا يوازې د ډوډۍ د برابرولو لپاره

www.sikaraam.com

دي. یوازې په کور کې شعر لیکم او تاریخ مطالعه کوم چې هغه بیا زما له کار سره اړیکې نه لري. زه فکر کوم ورځینی چارې سړی ډېر متاثر کوي.

سره له دې چې تاسې په نسبتاً خوشاله او سوکاله ټولنه کې اوسېږئ او ظاهري صورت مو هم ګلاب رنګه معلومېږي، خو پر شعرونو مو یو ډول نهیلۍ سیوری کوي، دا له مهاجرت پرته کوم بل علت هم لري؟

له مهاجرت پرته بل عامل نه لري، زه د خدای(ج) په فضل په کورني ژوند کې له خپلې مېرمنې او اولادونو سره پوره صمیمي ژوند لرم، یوازینی علت یې له هېواده لرېوالی دی. زما هېواد یادېږي، ما همېشه خلکو ته ویلي، چې زما لپاره په دنیا کې جومات، جنت او کعبه اول کندهار دی او دویم پېښور. نه پوهېږم چې دغه دوه ښارونه مې ولې په نړۍ کې ډېر خوښ دي. زه په دې دوو ښارونو پسې هر وخت خپه کېږم، خاصتاً چې د ځوانو شاعرانو شعرونه لولم، زړه مې غواړي چې هره جمعه د دوی په منځ کې ناست وای، سړی یو شعر دوه شعره تصنعي ویلای شي، ټول نه شي ویلای، نو ځکه زما په شعرونو کې د نهیلۍ رنګ دی.

ستاسې په نظر د یو ښه او اوچت شعر ځانګړنې کومې دي؟

www.sikaraam.com

د شعر کمال د شعر موسیقیت او د شعر شعریت دی، سړی چې خپله شعر وګوري بیا پرې قضاوت کولای شي، چې قوي دی، که ضعیف، خو یوازې دا وایم چې شعر باید دومره قوي نه شي چې د هغو خلکو له ذهني سطحې هم اوچت شي چې همېشه شعر لولي. د ښه شعر بیا چندان تعریف څکه نه شم کولای چې د هر چا په نظر بېل تعریف لري.

په تېرو شلو کلونو کې پښتو شعر د څومره والي او څرنګوالي له پلوه څنګه ارزوئ؟

پښتو شعر ته اوس زیاتې هیلې شته، له پخوا څخه یې زیات توپیر کړی دی، که روسانو افغانستان وران کړ، خو د دې ورانۍ ګټه بیا ادبیاتو ته ورسېدله. یو وخت چا داسې تصور نه کاوه چې پښتو کې به په دومره زیات شمېر ښایسته شعرونه وویل شي. په پښتو کې پخوا ښه شعرونه موجود وو، خو په اوسني مقدار نه وو، اوس چې هر غزل او یا ازاد شعر را واخلې تر هغه بل ښه خوند کوي.

د شاعرۍ ترڅنګ دې نور کوم اثار لیکلي او یا هم تر لاس لاندې دي؟

اوس خو مې یو تاریخ لیکلی چې په دې نږدې وختونو کې باید چاپ شي، دا کتاب ((د هرات پښتانه او ستره لوبه)) نومېږي. په دې اثر کې د ایران او برتانیې ترمنځ رقابت څېړل شوی دی، ایران غواړي د روسیې په مرسته هرات د ځان کړي او برتانیه غواړي چې هرات د هغوی لاسته ورشي، دا په بېلابېلو پړاوونو کې د هرات

www.sikaraam.com

تـاريخ دی. نـوري پـروژې مـې دادي: پښـتـانه پـه ۱۸مـه پېړۍ کـې، پښتانه پـه ۱۹مـه پېړۍ کې او پښـتـانه پـه ۲۰مـه پېړۍ کې. دا هـر يـو ځانته جلا جلا اثر دی.

د پښتو پـه اوسنۍ شاعرۍ کې دې د چا شعرونه ډېر خوښ دي؟

شاعران زما په خيال داسې دي لکه ګلان، هر يو ځانته بېل رنګ او بېل بوی لري او بېل ښايست، زما لپاره هر شاعر جلا جلا ګل دی، جلا رنګ لري او جلا خوند، ماته د هر شاعر کلام خصوصاً د ځوانو شاعرانو شعرونه ډېر خوند راکوي.

د موسيقۍ او شعر ترمنځ اړيکي څنګه څېړې؟

موسيقي شعر د ټولو خصوصاً د بېسوادو خلکو غوږو تـه رسوي، هغوی کتابونه نه شي لوستلای، نو که يو سندرغاړی يو شعر پـه خپـل اواز کې د خلکو غـوږو تـه ورسوي، نـو قـوت يـې څـو چنـده زياتېږي، خو که چېرې شعر موسيقۍ ته وقف شي، نو پـه دغـه وخت کې د ابتذال خواته ځي.

وروستۍ پوښتنه مې سياسي غوندې ده: تاسې د يو مهم هېواد په سياسي- تبليغاتي دستګاه کې کار کوئ، دلته داسې اټکل کېږي چې تاسې به له حالاتو ژر خبرېږئ! ايا پـه نږدې راتلونکي کې داسې هيله

www.sikaraam.com

شــته چــې د افغانســتان دا غمیــزه نــوره پــای تــه ورسېږي؟

هېڅ ولس له دا سې ستونزې سره نه دی مخامخ شوی، چې سرې د هغې ستونزې حل ناممکن وبولي، افغانستان پخوا هم له سختو ستونزو سره مخامخ شوی، یو وخت په افغانستان کې اتیا کاله پرله پسې ګډوډي راغلې، خو افغانستان د هغه اغتشاش له دورې څخه هم ووته، سړی ورته هیله کوی شي، دا چې څه وخت دا ستونزه حلېږي، نو سړی د وخت دقیق اټکل نه شي کولای، خو که څوک له ما څخه وپوښتي چې دا ستونزه به حل شي، نو ورته وبه وایم چې زه په دې ایمان لرم چې حل کېږي.

www.sikaraam.com

ترخگو چیگ پہ افغانستان کیگ قانون حاکم نہ شي

دمطبوعاتو ازادي ممکنہ نہ دہ

شگاغلی حاجي سیدداود د هیگواد لہ أیگرو تکؤہ ژورنالیگستانو او د ژورنالیگزم لہ لویو خدمتکگارانو خگخہ دی، دہ دجهاد پہ کلونو کیگ پہ أیگرو سختو حالاتو کیگ افغان نشراتي مرکز فعال کؤ او لہ دیگ لاریگ ییگ تگولیگ نؤۃ تہ د افغانانو اوازونہ او فریادونہ ورسول، دغہ راز ییگ پہ سلکگونو ژورنالیگستان وروزل او تگولنیگ تہ ییگ وؤاندیگ کؤل، حاجي سیدداود پر ژورنالیگستکو خدمتونو سربیگرہ هیگواد تہ یو لؤ نور یاد وؤ تگولنیز خدمتونہ هم وکؤل او پہ سیاسي

أکگر کیگ ییگ هم د ملي ارمانونو د بري لپارہ أیگریگ هلیگ حگلیگ او ستاینیگ وؤ مبارزہ وکؤہ، دی اوس هم خپلو دیگ أول ملي او فرهنکگي هخگو او فعالیتونو دوام ورکوي. دا مرکہ ییگ لہ پورتنی متن سرہ یوحگای د طالبانو نظام ترؤنکگیگدو نإدیگ اتہ میاشتیگ وروستہ هیلیگ د ۱۳۸۱ل کال ۳ کگنگہ کیگ خپرہ شویگ دہ چیگ دلتہ ییگ تاسو لوستو تہ رابولو:

کہ تر هرخگہ دمخہ د افغان نشراتي مرکز یا میأیا سنتگر د فعالیتونو نچوؤ راتہ وواییئ أیگرہ مهرباني بہ مو وي؟

www.sikaraam.com

افغان نشراتي مرکز له پنځګلسو کلونو را په دېخوا د پاکستان په صوبه سرحد کې د ویډیو، عکاسۍ او د خبرونو د ټولولو په برخه او همدارنګه دیو شمېر لنډو مودو کورسونو او راډیو تلویزیون د انستیتیوت په دایرولو کې خپل فعالیتونه ترسره کوي، په دې موده کې مو تقریباً درې زره ساعته ویډیویي مطالب د افغانستان له (۲۹) ولایتونو نه راټول کړي دي، دغه ویډیویي مطالب یوازې په جګړو کې یا مهاجرت پورې اړه نه لري، موږ هغه موضوعات چې په افغانستان کې منځته راغلي لکه شګوونه او روژه، کرکیله، روغتیا، عادي ژوند او همدا ډول د خلکو مهاجرتونه، جرګې او ځینې نور په دغه ارتباط باندې موږ ویډیویي مواد د افغانستان له (۲۳۲) ولسوالیو نه راټول کړي دي.

د عکاسۍ په برخه کې مو تقریباً یولکو پنځګوس زره رنګه، تور او سپین عکسونه، اولترا یکسا یلأیدرز او همدا ډول (۲۰۰۰) ساعته راډیویي مطالب په خپل ارشیف کې ساتلي او همدا شان مو نورو راډیو ګانو ته ورکړي دي. زموږ د لنډې مودې په کورسونو کې تقریباً درې سوه شپېته کسه خبریالان، درې سوه شپېته کسه کمره مینان روزل شوي، چې ځینې یې اوس عملاً د افغانستان راډیو تلویزیون سره کار کوي او یو شمېر یې په غیر دولتي موسسو کې کار کوي، د افغانستان د راډیویي تعلیماتو انستیتیوت چې تقریباً په ۱۹۹۰_۱۹۹۱ کې یې دوه درې دورې شاګردان فارغ کړي، چې ددوی

www.sikaraam.com

شمیگر هم (۴۰) تخنیککگرانو او خگلویگشگتو پروأیوسرانو تـه رسیگاپي، ددغـه انسـتیتیوت مـوده یـو کلنـه ده چیـگ زیـاتره هغـه استادان چیـگ پـه کابـل کیـگ د ژورنـالیگزم پـه خگانکگـه کیـگ تدریس کوي، له مواپ سره همکاري لري. دلته تقریباً هر کال (۲۰) کسـه پروأیوسران، شل کسه تخنیککگران روزل شوي دي.

تر دیگ وروسته کله چیگ په افغانستان کیـگ د طالبـانودوره وه زیـاتره مـو د عکاسـة، ویـدیویي فعالیتونـه نـه درلـودل، د افغـان نشراتي مرکز یو شمیگر نوریگ پروژیـگ لکه دمیأیا یانیـگ د ألـه بیزو رسنیو سرویگ کول، په افغانستان کیگ دا معلومول چیگ د افغانسـتان خلـک کومیـگ راأیوکگانیـگ اوري او خپـل ورحگنـي معلومات له کومو منابعو خگخه لاسته راوؤي. مواپ تقریباً دریـگ حگلـي پـر ۱۹۹۰ پـر ۲۰۰۰م کـال او اوس دریـگ میاشـتپ مخکیـگ تقریباً دوه زره غوشگتنلیکونه چیـگ د افغانسـتان خلـک ورحگنـي معلومات له کومو منابعو نه ترلاسه کوي، ترتیب کؤي، بیـا پـه دغـو منابعو کیـگ کومـه سرچینه زیاتـه اوري، کوم اخبار زیات لوسـتل کیگـپي، کومـه مجلـه پـه خلکـو کیـگ محبوبیـت لـري، لـه دیـگ سرویگ سره مواپ دعامه افکارو سرویگ په افغانستان کیگ کوو، چیـگ پـر ۲۰۰۰ زرم کـال تقریبـاً شـپاپزره غوشـگتنلیکونه مـواپ د افغانستان د راتلونکو حالاتو، شگوونیگ او روزنیگ لپاره ترتیب کؤي پـه تیگره بیـا پـه دیـگ سرویگ کیـگ مـواپ جوتـه کؤه چیـگ د افغانستان خلک د شگحگو له کار سره خگومره علاقه لري، یانیگ

www.sikaraam.com

واقعاً دوی غواؤي چیګ ددوی لونګیګ شګوونحګي ته ولاؤیګ شي، ددوی لونګیګ په دفاترو کیګ کار وکؤي.

دغه سرویګ ګګانیګ چیګ مواِ سره پرتیګ دي له دیګ سره مواِ یو شمیګر ګګردي میګزونه چیګ تقریباً له خګو کلونو را په دیګخوا په نؤیوالو راأیو ګګانو په تیګره بیا بي بي سي، امریکا غاِ همدا اوس د ازادة راأیو، دغه کسان چیګ راأیو ګګانیګ اوري له دغو راأیو ګګانو نه خګه ترلاسه کوي، ددغوراأیو ګګانو ګګتګیګ خګه دي، یانیګ دغه راأیو ګګانیګ خګه شباهتونه او توپیرونه سره لري. په دیګ اؤه مو یو شمیګر ګګردي میګزونه دایر کؤي او بیا ییګ نؤیوالو منابعو ته ورکوو چیګ په افغانستان کیګ میأیا خګومره رول لوبولای دی.

دغو اثارو خو هغه وخت هم تاریخي ارزشګت درلود، خو د وخت په تیګریګدو سره به نور ارزشګت هم پیدا کؤي، ددیګ اثارو د ساتنیګ او پالنیګ لپاره خګه ترتیبات شته؟

هو ! دا أیګره شګه پوشګتنه ده، مواِ ددیګ لپاره چیګ له دغو موادو نه د افغانستان حګوان کهول او هم هغه خګیګؤونکي چیګ غواؤي د افغانستان په تیګر شل کلن، خګلریشت کلن تاریخ حګان خبر کؤي، مواِ د امریکیګ د ویلیمز کالج سره قرارداد کؤی هغوی مواِ ته یو شمیګر وسایل رالیګاِلي، مواِ دا غواؤو چیګ خګه مواد چیګ په ارشیف کیګ لرو هغه دریګ کاپي کؤو، یوه کاپي خپل دفتر کیګ وساتو، یوه کاپي کابل پوهنتون یا د افغانستان راأیو

www.sikaraam.com

تګلویزیون په ارشیف کیګ وساتو ، یوه کاپي باید په خارج کیګ و اوسي او دا مو له مخکیګ نه هم ورکؤیدي، چیګ مواږ دغه مواد لرو ، دغه ویأیو کګانیګ دي چیګ هم په افغانستان کیګ افغانان او هم په بهر کیګ خلک تریګ کګتګه اخلي.

دیګ خګو کلونو کیګ چیګ تقریباً تر لسیزیګ نه زیاته موده وشوه، کومو نؤیوالو اژانسونو ستاسو له موادو نه أیګره کګتګه اخیستیګ ده؟

مواږ په شروع کیګ دریګ خګانکګیګ درلودیګ، یانیګ پر ۱۹۸۲م کال کله چیګ مواږ دا دفتر پرانیست پر **۱۳۲۵**ل کال کیګ مواږ أیګریګ هلیګ حګلیګ وکؤیګ چیګ زمواږ خبرونه، عکسونه، ویأیویي مطالب، نؤیوال د خپلو رسنیو له لاریګ نشر کؤي، په هغه وخت کیګ دا باور چا نه کاوه، د هغه وخت مشکل دا و چیګ تنظیمونه وو ، دوی خبري اژانسونه درلودل، دوی فرهنګګي کمیګتګیګ درلودیګ ، دوی به مبالغه کوله، یو تګانک به بیګ سل تګانکه شګودل، یا دوی به مثلاً په یو جنګګ کیګ کګأ وو ، کله چیګ مواږ په مسلکي معیار کار شروع کؤ، نو مواږ د یویګ حادثګیګ عکس، د حادثیګ ویأیویي فلم او د حادثیګ ریپورتګ دریګ واؤه یو حګای اژانس ته ورکول، یانیګ هغه خګه چیګ په فلم کیګ و ، هغه خګه چیګ په عکس او خط کیګ و تګولو به له یو بل سره اؤخ لګګاوه. نو تر دیګ شپږو میاشتو وروسته زمواږ خبرونه پرانس پریس، نیوزلیناً ، اسوشیست

www.sikaraam.com

پريس ته ورسيګدل او حګينو نورو نؤيوالو اژانسونو له مواږ سره قرارداد ونه وکؤل او هغوی زمواږ خبرونه نشرول.

زمواږ زيات ويأيويي مطالب په لندن کيګ د I-T-M تګلويزيون له لاريګ او W-I-M له لاريګ خپريګدل، پخوا ويزنيوزو، اوس رويتګرنيوز دی، هغوی سره مواږ قرارداد کاوه، د ۱۹۸۸کلونو په شاوخوا کيګ کله چيګ CNNأکګر ته راووت، د اول حګل لپاره په دغه سيمه کيګ مواږ CNN سره هره اوونة دريګ دقيقيګ دنؤيوالو ساعتونو په نامه يو پروکګرام کيګ قرارداد وکؤ چيګ د افغانستان په باره کيګ به ييګ هره اوونۍ دريګ دقيقيګ زمواږ خلاصه خبرونه د خپل تګلويزيون له لاريګ نشرول، زياتره زمواږ عکسونه د (سيلما) چيګ د عکاسة نؤيواله ايجنسي ده او په فرانسه کيګ ده، بليګ (کمره کيس) په نامه چيګ په نيويارک کيګ ده دوی زمواږ عکسونه اخيستل او زمواږ ويأيويي مطالب زياتره د ايران، چين، جاپان تګلويزيونونو او ددغو هيګوادونو له ورحګپانګو خګخه نشريګدل، خو زياتره په ديګ وخت کيګ د امريکيګ غږا او بي بي سي له لاريګ خپريګدل.

له نوي تحول سره زياتره موسسيګ داخل ته انتقال شوي دديګ مرکز د انتقال په باب ستاسيګ نظر خګه دی؟

له نيګکه مرغه مواږ هم د ۱۳۸۰ل کال په وروستيو شپو ورحګو کيګ هغه مهال چيګ زه کابل ته ولاړم هلته ما سرويګ وکؤه، چيګ مواږ خګنګګه کولای شو خپل فرهنګګي فعاليتونه له خپلو افغانانو ورونو سره اوإه پر اوإه په تيګره بيا په ولاياتو ، ولسواليو

www.sikaraam.com

او علاقه داریو کیگ سرته ورسوو ، بالاخره موإ پر دیگ باندیگ وتوانیگدو چیگ د اسد په میاشت کیگ د افغان نشراتي مرکز اوونیزه (اراده) کابل ته انتقال کؤو ، اوس زموإ خپرونه (اراده) په کابل شگار کیگ چاپیگإي او هلته ویگشل کیگإي او له هغه حگایه ننگگرهار ، لغمان ، کونؤ ، میدان ، هرات ، کندهار او حگینو نورو ولایتونو ته لیگإدول کیگإي او په راتلونکي کیگ افغان نشراتي مرکز هیله لري چیگ په راتلونکي نإدیگ وخت کیگ یو چاپحگی هلته فعال کؤي او خپله ورحگپانگه به تقریباً د کابل له شگار نه د هیگواد حگینو ولایتونو ته وویگشي ، کله چیگ مو چاپحگی فعال کؤ ، نو موإ یو بل پروگگرام هم لرو او هغه دا چیگ موإ خگنگگه کولای شو چیگ محلي راأیو کگانیگ فعالیگ کؤو ، یانیگ اوس خو أیگریگ راأیو کگانیگ بي بي سي ، امریکیگ غإ ، ازادة راأیو او سهار په خیر اوریگدل کیگإي ، تقریباً زیاتیگ راأیو کگانیگ شته خو موإ کوشش کوو که موإ وکؤای شو افغاني پروأیو سران افغاني تخنیکگگران وروزو ، د افغانانو په مرسته افغاني ستگیشنونه جوؤ کؤو ، که سبا ته دغه نؤیو الیگ راأیو کگانیگ حگي چیگ زموإ په ملک کیگ حد اقل دومره راأیو کگانیگ خو وي چیگ خلک ییگ واوري او خلک د راأیو له خپرونو نه محروم نه شي.

په افغانستان کیگ د مطبوعاتو له ازادة نه خگومره أاأمن یاست؟

www.sikaraam.com

زه دا عرض کولای شم، کله چیگ په یو ملک کیگ سیگستم نه وي، کله چیگ په یو هیگواد کیگ نظام نه وي، کله چیگ په یو ملک کیگ پر تگوپک باندیگ اتکا وشي، هلته هیگخگ أول ازادي نه شته. متاسفانه چیگ په افغانستان کیگ خگلریشت کلنیگ جکگؤیگ زموإ دغه تگول بنیادونه نؤولي دي او موإ ته په میراث کیگ یو ویجاؤ افغانستان، په اقتصادي، سیاسي او فرهنگگي لحاظ کمزوری افغانستان راپاتیگ دی، اوس موإ د نؤیو الیگ تگولنیگ په مرسته هخگه کوو چیگ موإ د مطبوعاتو د ازادة پر لوري کگام واخلو، تر هغیگ چیگ د مطبوعاتو او نشراتو د ازادة په رنگا کیگ افغانستان یو سیگستم پیدا کؤي او په افغانستان کیگ قانون حاکم شي او تر هغیگ پوریگ چیگ په افغانستان کیگ قانون حاکم نه وي افغانستان کیگ سیگستم رامنحگته نه شي تاسو په دیگ برخه کیگ شگه پوهیگإئ دا مشکله ده چیگ موإ ووایو هلته د مطبوعاتو او نشراتو ازادي تظمینیگدلای شي.

تاسو دلته أیگر کار کؤی، أیگره شتمني مو خوندي کؤیگ که دفتر تگول کابل ته انتقال کؤئ او خدای مه کؤه کومه پیگشگه رامنحگته شي دا به أیگره غتگه ضایعه نه وي؟

اوس له نیگکه مرغه د افغانستان راتلونکیگ دنؤة له راتلونکیگ سره غوتگه شویگ ده، که چیگریگ نؤیوال بیا افغانستان له یاده وباسي او افغانستان ته شا کؤي لکه خگنگگه

www.sikaraam.com

چيگ پـه تيگـرو لسـو کلونـو کيـگ ييـگ کؤيـگ وه، هـر ملـک، کگاونأيو هيگوادونـو، او نؤيوالـو لـه افغانسـتانه صدمه وليـده، زه هيله مند يم چيگ اول به کگاونأيو هيگوادونو په افغانستان کيگ له مداخلو او لاسوهنو خگخه، له بربـاديو او تبـاهيو خگخـه يـو خگـه پند اخيستي وي، نؤيوالو په تيگره بيا امريکا هم پر ديگ بانديگ معتقد شويگ ده چيگ په افغانستان کيگ سوله دمنطقيگ سوله ده، په افغانستان کيگ سوله د نؤة سوله ده، نو ددغيگ خوشبينيو په رنگا کيگ مواِ وايو که چيگريگ له يويگ خوا مواِ هغـه افغانـان چيـگ دغـه وطـن تـه غـواؤي يـو خگـه کـار وکـؤي او لـه بليـگ خـوا کگاونأيان زمواِ پـه کورنيـو کيـگ چارو کيـگ لاسوهنه ونـه کـؤي، نؤيوالـه تگولنـه لـه مـواِ سره مرسـته وکـؤي، هيلـه ده چيـگ هلتـه پـه تدريج سره يو باثباته هيگواد رامنحگته شي او هلته دغه فعاليتونه لکه خگنگگه چيـگ تاسـو اشـاره ورتـه وکـؤه، کـوم چيـگ مـواِ دلتـه کؤي چيگ دا په خپل وطن کيگ، په خپل نظام کيگ د خپلو خلکو په منحگ کيگ ترسره کؤو، زه فکر کوم دا به په راتلونکيگ کيگ زمواِ تاريخ روشگانه ساتي.

اوس به راشو سياسي أکگرته! تاسو پر هغـه وخت چيـگ دلوييگ جرکگيگ خبره چا نه شوه کولای، د افغانسـتان د ملي زعامت د تگاکلو لپاره د لوييگ جرکگيگ غوشگتنه کوله، خو په بيگؤنة لويه جرکگه کيگ چيگ د افغانسـتان ملـي زعامـت تگاکـل کيگـده، تاسـو حاضـر نـه وئ، ايـا لـه

www.sikaraam.com

لو یيـګ جرګګيـګ خګخـه مطمـين نـه وئ او کـه کو مـه بلـه ستونزه وه؟

متاسفانه مـوإ لکـه خګنکګه چيـګ تاسـو اشـاره وکـؤه، ددغيـګ لو ییګ جرګګیګ د کمیسیون له اعلان سره سم د خلکو پـه منحګ کيګ يو أول نااميدي رامنحګته شوه، که خګه هم کوم کسـان چيګ دغه کميسيون ته پيشنهاد شوي وو، موإ يو بل سره شګه پيګژندل، دوی دلو ییـګ جرګګیـګ لـه نـوم سـره حساسـيت درلـود، دوی لـه دموکراسة سره حساسيت درلود، نو دغه کسان چيګ کله انتخاب شول، په خلکو کيګ دديګ کار عکس العمل أيګر منفي و او ما هم شخصاً په دغه ارتباط تر کومه چيګ زما له لاسه کيګدل يو شميګر ورحګپـانګو او نؤيوالـو اژانسـونو سـره خبريـګ وکؤيـګ، خـو بدبختانه نؤيواليګ تګولنيګ او هغو هيګوادونو چيګ غوشګتل ييګ په افغانستان کيګ سوله راشي، هغوی ته داسيګ ويل شوي وو، چيګ په دغو شرايطو کيګ تر ديګ زيات شګه کميسيون نه جوؤيګإي او تـر ديـګ قابـل خلـک پـه افغانسـتان کيـګ نـه شـته، يانيګ نؤيواليګ تګولنيګ په تيګره امريکايانو پر أيګرو غلطو معلوماتو بانديګ اتکا وکؤه او اوس هم دوی پر غلطو معلوماتو اتکـا کـوي، لـه ديـګ پرتـه يـو شـميګر خلـک دي چيـګ دا وضـعه امريکايانو تـه بـل أول شګيي، يانيـګ پـه ديـګ مانـا چيـګ د خپـل اقتدار د دوام په خاطر دا هليګ حګليګ کوي چيګ امريکايانو، غربيانو او نؤيوالو تـه وواييـ چيـګ پـه دغـو شرايطو کيـګ واقعي لويه جرګګه نه کيګإي، پـه دغـو شـرايطو کيـګ هغـه افغانـان چيـګ

www.sikaraam.com

غواؤي واقعاً افغانستان ته خدمت وکؤي بيگرته نه راحگي، په دغو شرايطو کيگ د افغانستان بيا جوؤول اسانه کار نه دی، موإ بايد دغو قومانداناتو او تگوپکسالارانو ته موقع ورکؤو او همدغه کسان چيگ دلته اوسيگدلي او له تنظيمونو او جنگگي ألو سره تؤاو لري دغه کسان شگه دي، نظر هغو کسانو ته چيگ هغوی سوليگ، دموکراسة او ثبات ته کار کوي، نو کله چيگ دغه أول معلومات ملکگرو ملتونو، امريکايانو او يو شميگر نورو اژانسونو ته ورکؤل شول، ما له دغه نظر سره مخالفت وشگوده او اوس هم زه په ديگ باور يم چيگ افغانستان أيگر رسيگدلي کسان لري، هغه تعليم يافته چيگ په داخل کيگ دي او زده کؤي او مسلکي خلک چيگ په ايران، پاکستان او اروپا کيگ دي، دوی تگول غواؤي چيگ په ديگ هيگواد کيگ و اوسي او خپل هيگواد ته خدمت وکؤي، يانيگ هيگخگوک نه غواؤي چيگ افغانستان ديگ ديويگ سيميگ او يو کگروپ په کنتگرول کيگ وي، افغانستان ديگ له يو قوم سره وي، افغانستان د تگولو افغانانو کگأ کور دی. نو که پر دغه اساس هر قدم پورته کيگإي زه ورسره يم، زه ددوی په خدمت کيگ يم زه په سر او مال، په وينو حاضريم خو که چيگريگ دغه تگول امکانات يانيگ زموإ ملي منافعيگ دحگينو ألو او اشخاصو د شخصي منافعو په خدمت کيگ وي، زه هيگخگکله دغسيگ لوبيگ جرگگيگ، دغسيگ سيگستم او اداريگ سره کار هم نه شم کولای او توافق هم ورسره نه لرم، خو يو

www.sikaraam.com

شی دی دا وطن پر ما حق لري زه ځکه ددیکه وطن بچی کېنګم
خکه چیکه زما له لاسه کیکاي هغه به کوم.

تاسو اشاره وکړه په لویه جرګه کیکه هغو خلکو ګډون
کړی و چیکه د لوییکه جرګکیکه له اصل سره ییکه
مخالفت درلود، نو ځګینیکه خلک بیا دا خپله یو بری
بولي ځګکه هغه کسان چیکه د لوییکه جرګکیکه له نامه
سره ییکه حساسیت درلود هغوی هم په دیکه قانع شول
چیکه لویه جرګکه د افغانستان د سیاسي مسایلو یوه
اساسي حل لاره ده، همدا پرمختګکه بس دی چیکه اصل
ومنل شو په بله لویه جرګکه کیکه کیکدی شي یو خګه
زیات پرمختګکه وشي، تاسو خګه نظر لرئ چیکه بیګونة
لویه جرګکه تر کومه حده مثبته وه او د راتلونکي لوییکه
جرګکیکه لپاره مو وړاندیزونه خګه دي چیکه کیفیت
ییکه اوچت شي؟

زه غواړم دومره عرض تاسو ته وکړم چیکه پر ۲۰۰۱م کال مواږ شپږ
زره مرکیکه د افغانستان په دننه کیکه وکړیکه، په شپږ زره مرکو
کیکه (۴۸۰۰) افغانانو یانیکه قاطع اکثریت د لوییکه جرګکیکه
پلوي کړیکه وه، په هغه وخت کیکه لا طالبان موجود وو، پاتیکه
دوه دریکه سوه کسانو به د اسلامي شورا او ځګینو هم نظر نه و
ورکړی، خو (۴۸۰۰) تر (۵۰۰۰) پوریکه افغانانو د هیکواد په

www.sikaraam.com

کگوتگ کگوتگ کیگ یانیگ هغو افغانانو چیگ ددوی اواز چا
نه و اوریگدلای، هغو افغانان چیگ په سیاست کیگ شگکیگل
خلک نه وو ، دا هغه افغانان وو چیگ په **۲۳**کلونو کیگ ییگ د هر
چا له لاسه ازار لیدلای و ، خو کله چیگ دیگ پوشگتنیگ سره مخ
شول چیگ له کومیگ لاریگ غواؤي د افغانستان مسئله حل شي،
هغوی تگولو دلوییگ جرکگیگ لاره غوره بلليگ وه، نو دغه لویه
جرکگه چیگ دایره شوه موإ غوشگتل هغه عظمت چیگ لوییگ
جرکگیگ درلود او هغه مینه چیگ له لوییگ جرکگیگ سره
افغانانو درلوده، باید د هغه عظمت او هغیگ مینیگ پر بنیاد دا
لویه جگرکگه جوؤه شویگ وای، نه دا چیگ موإ ته غربیان د
لوییگ جرکگیگ د جوؤولو دستور راکؤي، په دیگ چیگ لویه
جرکگه زموإ عنعنه وه هغه د امریکایانو عنعنه نه وه، امریکایان پر
دیگ باندیگ نه پوهیگدل، ملکگري ملتونه پر دیگ نه پوهیگدل،
دا دملت غوشگتنه وه ما په خپله دغه غوشگتنه کؤیگ وه، افغان
نشراتي مرکز دا سرویگ د امریکا بهرنیو چارو وزارت، د ملکگرو
ملتونو حگانکگؤي استازي ته هم وؤاندیگ کؤیگ وه، موإ نه
غوشگتل چیگ د خلکو له ارزوکگانو او هیلو سره دیگ لوبیگ
وشي، له بده مرغه د داسیگ کمیسیون تگاکل او یا لوییگ
جرکگیگ ته د هغو کسانو رابلل چیگ هغوی په دیگ جرکگه
کیگ د کگأون مستحق نه وو ، یا په لویه جرکگه کیگ حگینو
خلکو ته دا حق نه ورکول چیگ هغوی د خپل راتلونکي او د خپل
ملت د زعامت په اؤه فکر وکؤي، دغه تگول دلوییگ جرکگیگ له

www.sikaraam.com

عملییـګ سـره مخالفتونـه وو، دغـو شـیانو د لوییـګ جرګګیـګ اهمیت ته صدمه ورسوله، همدغه کسان چیګ اوس په کابل کیګ ناست دي، دوی د أاکتګر نجیب الله پرلوییګ جرګګیګ ریشخند واهه، دوی د ببرک کارمل پر لوییګ جرګګیګ ملنأیګ وهلیګ، اوس خلـګ وایـي چیـګ دغـه لویـه جګرګګـه د هغـوی د لوییـګ جرګګیـګ نـه هـم کمزوریـګ وه. زه پـه دیـګ خفـه یـم چیـګ لویـه جګرګګه خپله کګناهکاره نه ده، لویه جرګګه خپله هم محبوبیت لري او هم سپیګخګلتیا، دا چیګ د خلکو غوشګتنه عملي نه شوه په دیګ موإ خفه وو. خو بیا هم نظر جنګګ ته، نظر تجزییګ ته دا حالت شګه دی چیګ حد اقل دنیا توجه کوي، هلته سوله ساتی حګـواک دی، هلتـه دیـو شـمیګر سـؤکونو او شـګوونحګیو دبیارغونیګ خبره ده او نوریګ پروژیګ دي، امید دی چیګ په راتلونکو انتخاباتو کیګ دغه ازادي افغانانو ته ورکؤل شي او واقعاً هر هغه خګه چیګ خلګ وغواؤي هغو ته د عمل جامه واغوستل شي، نه دا چیګ امریکا خپل فرمایش ورکؤي، نه دا چیګ یو کګروپ د پیسو په زور په دیګ کیګ رامنحګته شي، دا اوس زموإ او ستاسو او دفرهنګګیانو وظیفه ده چیګ موإ باید مخکیګ تر مخکیګ خلګ پوه کؤو، چیګ خپل اینده زعامت خګنګګه د ازادو انتخاباتو له لاریګ تګاکلای شي، نو زه فکر کوم چیګ بیا هم مخکیګ لوی پؤاو دی او دا أیګر کار غواؤي او دا خګه چیګ شوي یانیګ نظر جګګؤیګ او تجزییګ ته، دیګ لوییګ جرګګیګ ته موإ ترجیح ورکوو او دا چیګ اوس موإ په

www.sikaraam.com

داخل کیگ یو هلته کار کوو، هلته فعالیت کوو دا هم یو مثبت تگکی دی او د اینده په خاطر باید کار وکؤو، خو حگینیگ مسایل دي چیگ هغه موإ افغانانو ته د زیات احترام وؤ دي چیگ له هغیگ جملیگ نه لو یه جرکگه ده، یانیگ موإ نه غوشگتل چیگ دلوییگ جرکگیگ تر نامه لاندیگ دیگ یوه فرمایشي جرکگه جوؤه شي، موإ غوشگتل واقعي لویه جرکگه جوؤه شي، لکه خگنکگه چیگ خلکو د طالبانو تر حکومت لاندیگ حگایونو کیگ هم د لوییگ جرکگیگ غوشگتنه کوله او په هغه وخت کیگ چیگ آن د لوییگ جرکگیگ نوم هم چا نه شو اخیستی، موإ داسیگ خلک لیدلي چیگ د طالبانو کوتک ییگ مانه خو د لوییگ جرکگیگ نوم ییگ اخیسته، خو هیله ده چیگ په اینده کیگ اصلاحات رامنحگته شي.

تاسو ته خو ترتگولو شگه تجربه ده چیگ په افغانستان کیگ په شلو پنحگه ویشتو کلونو کیگ غتگ جنجال دا و چیگ هر کگوند او تنظیم انحصار کاوه او د انحصار په نتیجه کیگ افغانستان أیگر تباه شو اوس هم په دولتي چوکاتگ کیگ زیات انحصار موجود دی، ددیگ انحصار دله منحگه وؤلو حل لاریگ خگه دي؟

خبره دا ده چیگ په دغو ألو ألبازیو کیگ افغانستان هیگخگ کگتگه نه شي کولای، موإ که داسیگ لإ سره مخکیگ لاؤ شو، کله چیگ شهید داود خان کودتا وکؤه او هغوی هم کوشش کاوه چیگ

www.sikaraam.com

یو شمیگر باوري خلک رامخته کؤي، یانیگ هغه کسان چیگ ده پیگژندل هغه رامخته کؤي او هغه کسان چیگ ده نه پیگژندل که خگه هم مسلکي وو، خو دده له حکومت نه د باندیگ پاتیگ شول، چیگ نتیجه ییگ مواږ ولیده، کله چیگ د خلق دموکراتیک کگوند راغی، دوی هم له نورو کگروپونو سره پراخه ملي جبهه رد کؤه، ان نور خلک ییگ په راز راز نومونو له منحکگه یوؤل، اوس هم په افغانستان کیگ په هیگگخگ صورت سره یوه أله پرتگول افغانستان باندیگ حکومت نه شي کولای، یانیگ خلک دا حق نه ورکوي، خلک وایي چیگ په افغانستان کیگ د مسلکي کسانو یانیگ هغه کسان چیگ مسلکي پوهه ولري، هغه کسان باید دحکومت چاریگ په لاس کیگ واخلي، که دا مسلکي شخص هزاره وي، که دا پشگتون وي، که تاجک وي او که ترکمن وي، دا که هرخگوک وي پر دیگ باندیگ د افغانستان خلک باور کولای شي، نظر دیگ ته چیگ یویگ خواته یو کگروپ، یوه أله رامنحگته شي او بیا دې په دیگ أله کیگ مسلکي پوهه هم نه وي، نو زه فکر کوم ددیگ نتیجه به لکه دخلق دموکراتیک کگوند، لکه دغو تنظیمونو چیگ د جهاد په دوران کیگ یا له ۷۱ نه تر **۷۵** پوریگ په کابل کیگ وو د ددوی ترمنحگ خو هیگخگ نوعه اختلاف نه و.

اختلاف خو په دیگ کیگ نه و چیگ مواږ داسیگ دموکراسي غواؤو، یا دا غواؤو یا هغه، اختلاف یوازیگ په دیگ کیگ و چیگ دوی هر یو انحصار غوشگته. نو زما په نظر یویگ أليگ ته

www.sikaraam.com

په افغانستان کې حکومت کول دا أيګره کګرانه خبره ده، شګه خبره به دا وي چې خلکو ته مراجعه وشي او له خلکو هغه کسان چې هغوی کولای شي وطن اباد کړي، هغه کسانو ته په دولتي چارو کې، په حکومتي پوستونو کې ځای ورکړل شي، دغه يوازينی لاره ده، دغه مسئله چې خلک وايي پراخ بنسټه حکومت، د پراخ بنسټه حکومت اصطلاح باندې تقريباً ۱۴ کاله مخکې موږ کار کړې دی، دا اصطلاح په هغه وخت کې رامنځته شوې، چې تنظيمونو ويلې هغه خلک چې جهاد يې نه وي کړی، باید حکومت کې نه وي، هغه چا چې ټوپک يې نه وي کړی ځکه کولای باید حکومت کې رانه شي، موږ خلکو ته داسې ځکه چې پيل کړې چې نه جهاد يوازې ټوپک ګرځول نه دي، أيګر کسان دي چې هغوی مسلمانان دي، هغو کې عقيده شته، هغوی افغانستان باندې دردېدلي او دا اوس هم خدمت کوي، هغوی د کاندیدو حق لري، هغوی د رايې ورکولو حق لري، دغه حق ترې ځينو تنظيمونو اخيسته او موږ د هغو تنظيمونو په مقابل کې وويل چې دې کې باید ټول افغانان سهم واخلي، خو اوس وخت د پراخ بنسټه حکومت نه دی چې موږ ووايو دا د دې او د هغه قوم حق دی. طبعاً هغه مسلکي سړی چې هغه پوهه لري، د کارتجربه لري، هغه پر دې پوهېږي چې د قومونو ترمنځ ملي يووالی، ملي وحدت او ملي ثبات ټينګه راولو، نو دا خو په تنظيمي يا په منطقه يي خبرو پورې هېڅ تړاو نه لري او په اوس وخت کې زه فکر کوم د پراخ بنسټه اصطلاح

www.sikaraam.com

هم نه په کاريگاِي، يوازينة اصطلاح چيگ اوس په افغانستان کيگ ورته بايد احترام وشي هغه د کدرونو ده، هغه د مسلکي کسانو ده، دغه کسان بايد رامنحگته شي، له هريگ خوا نه چيگ وي هرخگوک چيگ وي، پر دوی بايد اعتماد وشي، دغو خلکو ته بايد د حکومت چاريگ وسپارل شي، زه فکر کوم دا مشکل به تر يوه حده حل شي.

د افغانستان د تگولو کورنيو او بهرنيو ستونزو په نظر کيگ نيولو سره دديگ هيگواد راتلونکی خگنگگه ارزوئ؟

تاسو پر ديگ پوهيگگاِئ د افغانستان خلک له جنگگ نه ستؤي شوي دي، هيگخگ شريف افغان جنگگ نه غواؤي، هيگخگ شريف افغان بيگ ثباتي نه غواؤي، دويمه خبره داده چيگ په سيمه کيگ هم اوضاع فرق کوي، يانيگ په ديگ مانا چيگ کگاوندِيو هيگوادونو په نوبت سره په افغانستان کيگ جگگؤو ته لمن ووهله، خو تاسو د تگولو عواقب وليدل، شوروي اتحاد مو وليده، ايران تاسو وليده، پاکستان مو د سپتمبر تر حادثيگ وروسته وليده او همدا أول خپله امريکا او غرب د مخدره موادو مارکيتگونه او بازارونه، دغه د افغانستان د جنگگ عوامل او د هغه اغيگزيگ ويگ چيگ پر هغوی باندیگ پريگوتيگ ويگ، خو زه فکر کوم له يويگ خوا افغانان سوله غواؤي له بليگ خوا نه د سيميگ په هيگوادونو کيگ يو تغير راغلی دی او هم نؤيوال مجبور دي، يانيگ هغه شعار چيگ نن بيگ ورکوي چيگ په نؤة کيگ جگگؤه نه غواؤو، تروريگزم نه غواؤو، مخدره مواد نه غواؤو، ددغو شيانو تقريباً په دغو لسو کلونو او يا په يوه حساب په درويشتو کلونو کيگ مرکزيت افغانستان و،

www.sikaraam.com

اوس نو نؤيوال مجبور دي چيگ خپل شعار ته د عمل جامه ور واغوندي او دا كار لو مؤى له افغانستان نه شروع كؤي، افغانان هم له دوى سره مرسته كوي، سمه ده په ديگ كيگ شك نه شته چيگ د كگوتو په شميگر افغانان په دغو جككگؤو، تروريزم او مخدره موادو كيگ ككؤ دي، خو تر ۹۹ فيصدو زيات خلك سوليگ، ثبات او ملي مركزي دولت ته، ملي وحدت او دخاوريگ بشپؤتيا ته ليگواله دي.

شگاغلى حاجي صيب داود ستاسيگ د مفصليگ او معلو ماتي مركيگ له امله ستاسو خگخه أيگره مننه كوو.

تاسو نه هم مننه.

www.sikaraam.com

زه جل وهلی یم باران ته اړ یم

دا مرکه ما له خدای بښلي ننګیال صاحب سره د ۱۳۷۳ل کال په وروستیو ورځو کې کړې وه او د ۱۳۷۴ل کال د وري پر لومړۍ نېټه، له پېښوره خپرېدونکې ارمان جریدې په لومړۍ ګڼه کې خپره شوې ده. دا دی دلته یې قدرمنو لوستونکو ته په خپل آر متن وړاندې کوم.

اسحق ننګیال زموږ د هېواد پیاوړی او نومیالی شاعر دی، د ده په شعرونو کې ښکلا، مینه، عاطفه، تفکر او د شعر نورې ښکلاوې له ورایه ځلېږي.

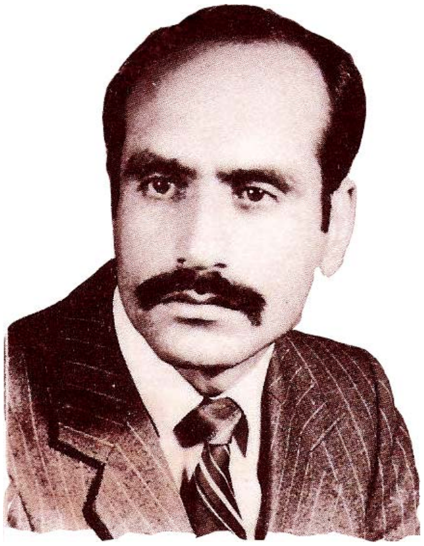

ننګیال تراوسه پورې د شعرونو څلور مجموعې (ډالۍ، سپېره ډاګونه او غوړېدلي بزغلي، هغه شپې هغه کلونه او څاڅکي څاکي) خپرې کړې دي، د شعرونو دوه مجموعې یې اوس چاپ ته تیارې دي. موږ په دې ګڼه کې له ښاغلي اسحق ننګیال سره لنډه مرکه کړې چې په ګډه یې لولو.

www.sikaraam.com

پوښتنه: څرنګه چې ماته معلومه ده ستاسو په شعرونو کې د نورو هنري ښېګڼو ترڅنګ، عاطفه ډېره زياته ځلا او جلا مومي، ان کله کله د شعر پر فکري اړخ عاطفي خوا ډېره درنه وي، کېدی شي د دې خبرې لامل را په ګوته کړئ؟

ځواب: ښايي ژوند مې پر همدغو ستنو ولاړ وي، ښايي ژوند مې همداسې وي او عاطفه مې په وينو کې ګډه شوې وي او هغه چې ډېر عاطفي نه وي زما په اند نه شي کېدی چې ډېر ښه شاعر شي. يوازې اند شعر نه دی، يوازې عاطفه او په همدې توګه له اند او عاطفې پرته تخيل او تخييل هم شعر نه دی، دا ټول بايد لاسونه سره يو کړي څو چې ښه شعر تري جوړ شي. خو دا چې ستاسو په اند زما په شعر کې عاطفي برخه زوروره ده، هم تصادفي خبره نه ده، د خپل ژوند يوه کيسه درته کوم:

د اوړي يوه تاوده ورځ وه، په دېره کې ناست وم، يوازې او تنها له خپلو سوچونو سره لوبېدم، چې يوه ماشوم چې په يوه لاس کې يې مړ ژواندی چرګ او په بل لاس کې يې تېره چاړه وه راته راغی، چې چرګ يې حلال کړم، نه مې غوښتل چې خپل لاسونه په وينو سره کړم، خو چرګ ناروغه و، مړ کېده او هلک ناري راته کولې، چرګ مې حلال کړ خو اوس اوس چې له هغې ورځې نه درې کاله تېر دي،

www.sikaraam.com

هغه چرګ مې خوب ته راځي. وسله وال وي په ټوپک مې ولي، چاړه ورسره وي حلالوي مې. په اوونۍ کې يو ځل داسې خوب وينم.

پوښتنه: ځينې شاعران تر يو ټاکلي وخت پورې په ډېر سرعت سره وده کوي خو بيا ورو ورو د نزول خواته درومي په دې باب تاسو څه وايئ او علت به يې څه وي؟

ځواب: څو کاله د مخه د افغانستان د ليکوالو په ټولنه کې د پښتو ژبې يوه سپين ږيري او نامتو شاعر خپل شعرونه لوستل او موږ کره کتنه پرې کوله، همدغه پوښتنه مې له هغه نه هم وکړه او ورته مې وويل: چې پخواني شعرونه يې شعرونه دي او د وروستيو کلونو شعرونه يې ببولالي، هغه راته وويل: هغه وخت يوه ځوانه او سمسوره ونه وم، چې ډېرې او خوږې مېوې مې راوړلې، خو اوس هغه زړه ونه يم چې مېوې مې اومې، بدرنګې او ترخې دي. هغه په دې باور و چې شعريت او هنريت د شاعر په ځوانۍ کې وي، خو کله چې زوړ او کمزورى شي، شعر يې هم ورسره زوړ او کمزورى شي. خو زه په دې ټکو باور نه لرم. شاعر چې زوړ شي، د ژوند د هرې ورځې په نوې کېدو سره يې بايد شعر نوى شي او کله چې مړ شي بايد شعر يې هم د کليمې په رښتينې مانا تکميل شي، خو د ژړا خبره داده، چې خبره يوازې په سپين ږيرو کې نه ده، زموږ ډېر زلمي او ځوان شاعران د يو څه مودې لپاره داسې راوټوکېدل چې زموږ د سبا هيلې يې هم له

www.sikaraam.com

ځانه سره وتړ کولې، خو هغوی ډېر ژر د شهرت، شعريت او هنريت له اسمانونو را ولوېدل او ډېر ژر يې بېرته په خاپوړو پيل وکړ.
سوچ کوم چې يو علت دغو ځوانو شاعرانو ته به بېځايه لاس پړه کونو کې نغښتې دی او زموږ يو شمېر نامتو شاعران همدا چې د شهرت پوړيو ته ورسېږي سوچ کوي، چې منزلونه او سفرونه تمام شول. تنبل شي او غلي شي.

پوښتنه: تاسو ولې ازاد شعرونه زيات ليکئ او غزل کم؟

ځواب: کله چې الهام ذهن، زړه، لاسونه او پښې رانه واخلي او ويلو ته مې وهڅوي او قلم پورته کړم، په هغو شېبو کې زه ددې فرصت نه شم موندلی، چې د شعر په فورم سوچ وکړم، په هغو شېبو کې زه د شعر په سوچ کې يم، په هغو شېبو کې د فورم د ټاکنې واک له ما سره نه وي. ز جل وهلی يم باران ته اړ يم او ماته دا مهمه نه ده چې باران په دښتو کې راباندې واوري او که په کوڅو کې.

پوښتنه: ځينې شاعران د هنري شعر په نوم تکلفي او تصنعي نظمونه وړاندې کوي او ځينې نور د فکر او محتوا د ښه بيان په پلمه د شعر د لفظي ښکلا او هنري تلازماتو له راوړلو څخه ډډه کوي او يا کېدی شي له وسه يې پوره نه وي، ستاسو نظر په دې باب څه دی؟

www.sikaraam.com

ځواب: زموږ د پښتو نني شعر تر ټولو لویه ستونزه همدا ده. یوه خیرې او زړه لمن مو مخې ته پرته ده. یوه خوا یې ګنډو، بله خوا یې رانه خیرې شي. ددې لپاره چې د شاعرانو په منځ کې ځان مهم، هوښیار او نوښتګر وښیو، تصنع ته لاس اچوو او کله هم چې وغواړو د تعهد نغاره سینې پورې وتړو هنریت او شعریت رانه هیر شي. خو اصلي ستونزه داده چې موږ تراوسه شعر نه دی پېژندلی، موږ اکثره په دې هکله ((بېسوادان)) یو. یوازې لیکلو ته مو ملا تړلې، لوستلو ته ړانده یو.

پوښتنه: د خپلو شعرونو د ودې له بهیر څخه راضي یې؟

ځواب: نه، هېڅکله هم نه. زه چې ځان ته ګورم او خپلو هستونو ته ګورم سوچ کوم، چې هېڅکله به شاعر نه شم، زه لا تراوسه شاعر نه یم شاعر ګوټی یم.

پوښتنه: کېدی شي د خپل شاعرانه ژوند یوه خوږه او یوه ترخه خاطره راته بیان کړئ؟

ځواب: خواږه خو مې په ژوند کې نشته، زه یې له ترخو هست کړی یم یوه خوږه کلیمه هم زما د ژوند په کتاب کې نشي لوستلی. خو زه چې د ترخو درمند یم کومه ترخه دانه به دې مخې ته کېدم؟ خو اوس اوس کومه خبره چې ځوروي مې او موسکاوې مې راته وژني دا دي چې زه په خونړي کابل کې د شعر اورېدونکی نه لرم، لکه دمخه مې

www.sikaraam.com

چې وویل: زما د شعر اورېدونکي دېوالونه دي. زه مې شعرونه دېوالونو ته اوروم. ماته به له دې نه بله ترخه خاطره څه وي؟

پوښتنه: د لغمان د شاعرانه سیمې په باب چې تاسو پکې رالوی شوي یې او هم په دې سیمه کې د ډېرو شاعرانو د تولېدو علت او د خلک د شعر خوښوونې او ادبپالنې په باب غواړم ستاسو له نظر څخه خبر شم.

ځواب: رښتیا خبره داده چې که زه شاعر یم، نو لغمان شاعر کړی یم. دا ځکه چې لغمان شاعر دی، لغمان ښکلا ده او لغمان په خپله د شعر الهه ده. د هغه ځای غرونه شاعران دي، سیندونه یې شاعران دي او پولې، لښتي یې شاعران دي، خلک یې خو پرېږده، او که شعر، ښکلا، ادب او ادب پالنه له لغمانه واخلې، خو په یوه توت هم نه ارزي؛ په لغمان کې له دو پرته نور څه دي؟

پوښتنه: د یوه شاعر او لیکوال د ادبي شخصیت او ځاني شخصیت په باب ستاسو نظر څه دی؟

ځواب: دا ډېره ستونزمنه پوښتنه ده چې ځواب ورکول ورته یو خروار کاغذ غواړي. خو همدا شېبه زما ځواب دادی، چې زموږ خوږې، سرې او ښکلې منې په کار دي، زه به هېڅکله د منو د باغ د عرض او طول او د منو د باغوان د نامه او کورنۍ پوښتنه ونه کړم.

www.sikaraam.com

زما منې خوښې دي، نه باغوانان، باغوان هرڅوک چې وي، وي دې،
زما پرې څه؟

www.sikaraam.com

افغانستان يوې ملي ستراتيژۍ
ته اړتيا لري

ښاغلی ډاکټر محمد ابراهيم شينواری د افغانستان يو

ځوان ليکوال او د طب ځانګې يو دقيق ډاکټر دی. تراوسه يې په طبي او ټولنيزه برخه کې څو عنوانه کتابونه چاپ شوي او په لسګونو علمي ليکنې يې خپرې شوې دي.

د هيلې مجلې له پيله بيا تر دې دمه يې د هيلې په زياتو ګڼو کې مقالې خپرې شوې دي. دا مرکه يې هم د هيلې د پرله پسې شپږم کال (۱۳۸۱) په څلورمه ګڼه کې خپره شوې ده، چې تاسې يې لوستو ته رابولو:

له دود سره سم که د هيلې درنو لوستونکو ته خپل ځان ور وپېژنئ خو ښه به شو؟

www.sikaraam.com

تر ټولو د مخه د هیلي درنو لوستونکو ته سلامونه وړاندې کوم. د پېژندنې په باب باید ووایم چې زه محمد م ابراهیم شینواری د کونړ ولایت د شیګل په شینکوړک کې زېږېدلی یم. لومړنۍ زده کړې مې په کونړ، جلال اباد او سروبي کې کړې دي. لېسه مې هم په سروبي کې لوستې ده او بیا له کابل طب څخه فارغ شوی یم. دا شپږ کاله کېږي چې د عامې روغتیا په برخه کې کار کوم.

لیکوالي دې له کوم وخت څخه پیل کړه او اساسي علت یې څه و؟

ما لیکوالي د ښوونځي له شپږم ټولګي څخه پیل کړې وه، خو چې پر **۱۳۷۶ل** کال پوهنتون ته ولاړم، له نورو لیکوالو سره د راشه درشې او ملګرتوب له امله مې په کې یو څه پرمختګ وکړ، علت یې دا و چې زما پلار به لا هغه وخت چې زه د ښوونځي په لومړي او دویم ټولګي کې وم، کور ته مجلې او کتابونه راوړل او د لیکوالانو نوم به یې ډېر درونږد یاداوه، نو ما له هماغه وخته له کتاب، لیکوال او مطالعې سره شوق درلود او لیکوالان مې د ټولنې تر ټولو شعوري خلک او لیکوالي مې انسانانو او هېوادونو ته د خدمت تر ټولو غوره لار بلله.

په پیل کې دې شعرونه هم لیکل، خو دا ډېره موده کېږي چې په مطبوعاتو کې دې شعرونه نه خپرېږي،

www.sikaraam.com

شاعري دې پرې ایښې که څنګه او که پرې ایښې دې وي علت یې څه دی؟

هو ! ما څه شعرونه لیکلي دي، زه چې کله پوهنتون ته لاړم، هلته زما ډېر نږدې ملګري اسمعیل یون صیب، ممتاز ارمان صیب، لال پاچا ازمون صیب، تکل صیب او دغه نور ځوان شاعران وو، مونږ همدا راز د اسحق ننګیال صیب، عارف خزان صیب او نورو شاعرانو ملګرو سره راشه درشه درلوده، نو دغه وخت له دوی سره په مباحثو او د شعر په باب مطالعې زه پر دې پوه کړم چې شعر په پوره مانا یو ګران کار دی. شعر چې هنر، شعریت، پیغام، ښکلا ولري باید په ډېر زیار ولیکل شي، د شعر لپاره باید ریاضت او د نفس د پاکۍ مجاهده وشي. د فکري تمرکز تمرین وشي، د عاطفې او احساس جذبه په ځان کې پیاوړې شي او پر ژبه او الفاظو حاکمیت پیدا شي. که څه هم ګرانو مشرانو استاد خالق رشید او استاد هېوادمل صیب او زما پورتنیو یادو شویو ملګرو او نورو دوستانو زه هڅولم چې باید شعر ویلو ته دوام ورکړم او یو ځل خو لا ما د ځوانو لیکوالانو د کلنیو جایزو په لړ کې جایزه هم واخیسته، خو ما دا یقیني کړه چې زه د شعر لپاره دغومره اړین ریاضت ته وخت نه لرم. ما ته دا غوره وبرېښېده چې خپلو خلکو او هېواد ته له علمي لارو چارو خدمت وکړم. د شعر اغېزه دایمي او تل پاتې هم ده او ژوره هم ده خو زما تصمیم دا سې شو چې نور دوام ور نه کړم.

www.sikaraam.com

ستاسو د لیکنو زیاته برخه د ټولنیزو- سیاسي مسایلو پر محور راڅرخي، ددې علت څه دی؟

زما د کتابونو موضوعات سیاسي نه بلکې طبي او ټولنیز دي او د مقالو ډیره برخه د ټولنیزو- سیاسي مسایلو پر محور راڅرخي. باید ووایم چې که څه هم زه د کوم سیاسي ګوند غړی نه وم او نه یم او د زده کړې ځانګه مې هم طب دی، خو په تېرو دوه نیمو لسیزو کې ټولنیزو او سیاسي مسایلو دومره د افغان ولس پر ژوند محسوس او ملموس اثر کړی دی چې هر څوک په دغه باب فکر کوي، بحث کوي او ځان په کې دخیل ګڼي. د ارستو په وینا انسان یو سیاسي حیوان دی او هر انسان حق لري چې د خپل ژوند او سرنوشت د کلیدي مسایلو په باب خپل فکر وکړي او نظر څرګند کړي.

په طبي برخه کې ستاسو یو لړ لیکنې او همدا راز د کتابونو سمون یو غوره کار ګڼل کېږي، تراوسه دې په دې برخه کې څومره کار کړی دی او د نور کار تکل هم لرې او که نه؟

دا زما یوه پخوانۍ هیله ده، چې ټول افغانان په خپلو برخو کې د لیکنو او ژباړو له لارې د هېواد د علمي، فرهنګي پانګې په شتمنۍ کې برخه واخلي، موږ ته دا موقع هله په لاس راغله چې زموږ ملګرو

www.sikaraam.com

د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه جوړه کړه (البته دا کار موږ د خوشحال فرهنګي ټولنې له جوړېدو سره سم پلان کړی و.) ما له همدغو امکاناتو څخه په ګټه پورته کولو په خپله دوه طبي کتابونه تاليف او چاپ کړل او د طب د پوهنځي د استادانو او ځينو نورو ورونو (۷) عنوانه طبي کتابونه مې اډيټ او چاپ کړل.

البته ما يو دوه نور غير طبي کتابونه هم وژباړل چې د ملګرو په مرسته چاپ شوي دي. د دوام ورکولو په برخه کې بايد ووايم چې غواړم دغه کار ته دوام ورکړم او له نورو ملګرو سره هم تر خپله وسه مرسته وکړم.

ستاسو په نظر د پښتو ژبې علمي کېدنې ته څه کول په کار دي؟

د پښتو ژبې علمي کېدنې بهير بايد د پښتو ژبې د پرمختيا له عمومي بهير سره يوځای پرمخ لاړ شي. زما په اند بايد دا بهير په لاندې برخو کې پياوړی شي:

۱- په دولتي چارو کې:

❋ په اساسي قانون کې د ژبې روا او معقول حق تسجيل شي.

❋ په دولتي ادارو او چارو کې شامله شي.

www.sikaraam.com

❋ پـه ښـوونځيو او پوهنځيـو کـې د زده کـړې او تـدريس ژبـه شـي (البته په هغو سيمو کې چې پښتانه اکثريت جوړوي او کابل کې دې دواړه ژبې پښتو او دري د زده کړې ژبې وي).

❋ په راډيو تلويزيون، خپرونو او مطبوعاتو کې دې خپل متناسب ځای ونيسي.

۲- په نا دولتي چارو کې:

❋ ازادې فرهنګي ټولني دې، دې کار ته ملا وتړي.

❋ فرهنګپال سوداګر دې ددې خدمت لپاره مرستې وکړي.

❋ شخصـي فرهنګـي موسسـې دې پـه دې بـاب نوښـتګر کارونـه ترسره کړي.

تاسو د هېـواد لـه سياسي او ټـولنيزو حـالاتو خبـر ياست، د افغانستان راتلونکی درته څنګه ښکاري؟

دا ډېره عامه او ګرانه پوښتنه ده، دا چې حالات کوم لوري ته ځي او څـه منځتـه راځـي پـه دقيـق ډول يـې ويـل ګـران دي، خـو عـامې نښـې نښانې داسې دي، چې افغانستان اوس عملاً د يوې ډلې پـه انحصـار کې دی او په راتلونکي کې به انحصار ونه چلېږي، نو طبيعي ده چې د يوې مدني ټولنې پر لور ګامونه واخيستل شي.

انحصار ځکه نه چلېږي چې موږ ته تجربه شوه، د خلقيانو حاکميت دومـره انحصـاري و، چـې د ((انقلابـي شـورا لـه رئـيس)) څخـه تـر

www.sikaraam.com

((علاقه دار)) پوري د دوی ((ملګري)) تاکل شوي وو. ملت بې وسلې و، بهرنۍ مداخله ډاګیزه نه وه او ملت هم ویده و. ترې راوروسته د روسي لښکرو او برچو په زور ببرک کارمل هم د دغه انحصار د ټینګښت لپاره هڅې وکړې، خو نتیجه یې ورنه کړه، دوی مجبور شول چې د ګورباچوف د ((نوی سیاسي تفکر)) په تقلید ملي روغه جوړه اعلان کړي او لږ تر لږه په نظریاتي ډول له انحصار ګرۍ څخه تېرشي. بیا د مجاهدینو یوې ډلې او ترې راوروسته طالبانو هم د انحصار هڅې وکړې، خو تجربې ناکامې وختې نو اوس هم نتیجه نه ورکوي او دا په دې دلیلونو چې:

ـ سره له دې چې امریکایان او نړیوال سوله ساتي په افغانستان کې فعال حضور لري، د هېواد په ډېرو سیمو کې د مرکزي حکومت او شمال ائتلاف امر نه چلېږي.

ـ شمال ائتلاف په خپله پر څو غیر متجانسو ګروپونو وېشل شوی دی.

ـ د دوی په منځ کې د نظار شورا ظاهراً متحده ډله هم د رهبرۍ په فقدان اخته ده او تر مسعود وروسته د یو ورړ رهبر د نشتوالي له امله دوی د یو موټي سازمان په توګه کار نه شي کولی.

ـ ملت د انحصار ګرو ډلو له اعمالو ډېر ستړی شوی دی او ذهناً دې ته تیار دی چې د انحصار ګرۍ پر خلاف له هغو ملي او ولسي

www.sikaraam.com

حرکتونو سره مل شي چې د اسلامي ارزښتونه او د افغانستان ملي ګټو ساتنه يې د کار په محور کې وي.

ـ نړيواله ټولنه هم وجداني مسئوليت لري او هم د خپلو ويناوو او ژمنو پر اساس مجبوربږي، چې د ډيموکراسۍ، قانونيت او پلوراليزم پر لوري د افغانانو د روا هڅو ملاتړ وکړي.

ـ بهرني هېوادونه (ايران، روسيه، عربي هېوادونه، پاکستان) په افغانستان کې متضادې ګټې لري او انحصار ګري نه غواړي، ځکه ورته مخالفين پيدا کوي چې دا بيا د هېواد په ضرر ده او د تباهۍ پر لور يې بيايي.

نو په لنډيز سره به ووايو د افغانستان راتلونکي کې د يوې مدني، ملي ټولنې د جوړېدو امکانات ډېر دي، خو په دې شرط چې ملي اشخاص او ځواکونه يو مدبرانه، له جرئت ډک سنجول شوی او منسجم خوځښت پيل کړي، دوام ورکړي او تر بري يې ورسوي.

په افغانستان کې د سياسي انحصار د مخنيوي لپاره څه کول په کار دي؟

د سياسي انحصار د مخنيوي لپاره په کار ده چې تر ټولو لومړی افغانان د انحصار غوښتنې پر ځای پر يو ملي – اسلامي ، غير انحصار طلبه ولسواک بديل فکر وکړي، اقدام ته راودانګي او منسجم او هدفمند کار ترسره کړي. دويم دا چې ملي اردو او ملي پوليس د يوې ډلې له اختياره ووځي.

www.sikaraam.com

له بلې خوا نړیوال پر دې قانع کړل شي چې انحصار غوښتونکي د دوی د اوږدې مودې ملګرتیا نه شي کولای او د ملت له نارضایتۍ سره د مخامخ کېدو په صورت کې له ستونزو سره مخ کېدونکي دي.

ځینې کسان د افغانستان د بحران د اوږدوالي یو علت د یوې ملي ستراتیژۍ نشتوالی ګڼي، ستاسو په نظر اوس یوې اوږدې ملي ستراتیژۍ ته اړتیا شته او که نه؟

دا ډېره مهمه خبره ده که افغانستان پیاوړې ملي ستراتیژي درلودلای له دومره ستونزو سره نه مخ کېده. دا سمه ده چې زموږ سیاسي، جغرافیاوي موقعیت داسې دی چې د هر فاتح او زورور د هدف وړ ګرځو او باید له دې لارې خپلې نظر وړ سیمې ته ځان ورسوي، خو د یوې روښانه ملي ستراتیژۍ نشتوالی د بهرنیانو له بدو نیتونو سره مرسته کړې ده چې په اسانۍ په افغانستان کې نفوذ وکړي.

د افغانستان تېرو حکومتونو په دې نه دي توانېدلي چې د افغانستان د ملي هویت، په ملي هویت کې د مرکزي ټکیو، ملي ژبې، ملي تاریخ، ملي ګټو، د نړیوالو ګټو او ملي ګټو ترمنځ د توازن، د اسلام د اساساتو د رول (نقش)، د اسلامي او ملي ګټو ترمنځ د توافق او توازن، فردي او ټولنیزو حقوقو او د پرمختیا او

www.sikaraam.com

سولې او ملي ټولنې لپاره د شعارونو او ستراتیژیو په باب یو واحد فورمول وړاندې او د ټول ملت توافق پرې واخلي.

افغانان تر دې وروستنیو ناتارونو وروسته باید پر دې خبرو پوهېدلي وي:

ـ ګاونډیان زموږ له ملي عظمت سره لېوال نه دي او له موږ سره د خپلو ګټو د لومړي ګڼلو په صورت کې معامله کوي.

ـ افغانستان بل بدیل نه لري او د هر افغان ابرو یوازې په خپل کور کې خوندي ده. اوس نو ددې وخت دی چې افغانان پر یوې ملي ستراتیژۍ باندې فکر وکړي او د داسې شرایطو د رامنځته کولو لپاره هڅې وکړي چې ټول افغانان وکړای شي پرې توافق وکړي او د عملي کولو تعهد یې وکړي.

افغانان باید د اوږدې مودې تاریخي او ټولنیزو واقعیتونو په دقیق تحلیل سره د راتلونکي په باب پوخ فکر وکړي او پخه، اوږده، متوازنه ملي ستراتیژي جوړه کړي، چې له نړیوالو بهیرونو سره هم موازي وي.

په افغانستان کې د ملي غورځنګونو د نه پرمختیا او نه بریالیتوب علتونه څه دي؟

زما په نظر په دې کې څو خبرې مهمې دي:

ـ د اعلیحضرت محمد ظاهرشاه په دوران کې حکومت یوه ملي پالیسي درلوده او کوم ګوندونه چې یې په مقابل کې جوړ شول، د

www.sikaraam.com

هغوی اکثریت له بهرنیو منابعو پیاوړي کېدل او طبعاً پر غیر ملي ایډیالوژیو سمبال او عملاً د ملت پر خلاف ولاړ وو.

ـ دولت نه په خپله کوم ملي ګوند او منسجم سازمان جوړ کړ او نه یې ملي سازمانونه حمایه کړل.

ـ بهرنۍ مداخله ډېره زیاته وه او له ملي ضد ګوندونو سره یې بې دریغه مرستې وکړې.

ـ د روسانو تر بربنډ تېري وروسته ټول ملي قوتونه مجبور شول پاکستان او ایران ته پناه یوسي، هلته هم د پاکستان حکومت او هم د ایران اخوندانو د ملي قوتونو په ځپلو کې خپل رول ادا کړ.

ـ ملي غورځنګونو خپل ولس ته نفوذ ونه کړای شو او د روښانفکرانو په وړو دایرو کې منحصر پاتې شول او ولس ته یې د خپل اسلامي هویت ډاډ ور نه کړ، له بلې خوا ځینو جهادي ډلو هم د ملت په منځ کې دوی د اسلام پر ضد او یا لږ تر لږه د اسلام پر وړاندې په بې تفاوته دریځ تورن کړل.

ـ ملي غورځنګونو د کمونیستي او جهادي ګوندونو په شان منظمه سازماندهي هم نه درلوده، نو دغه ټول ددې سبب شول چې په افغانستان کې ملي قوتونه ونه ځلېدل او بریالي نه شول.

ایا اوس یوه پراخ ملي ګوند ته چې د ټولنې اکثره خواوې رانغاړي اړتیا شته او که نه؟

www.sikaraam.com

اوس ډېره اړتیا ده چې یو پراخ ملي- افغاني تحریک جوړ شي چې د ټول هېواد د بقا لپاره یوه اساسي فورموله ولري او د مشخص پروګرام او کړنلارې له لارې له تېرو تجربو څخه په استفادې د روښانه راتلونکي لپاره لاره خلاصه کړي.

دغسې یو پراخ تحریک ته اړتیا ډېره ده، خو له لاندې چلنجونو سره به مخ وي:

۱- ایا ټول ملي او دموکرات قوتونه چې واحد افغانستان او د اسلام دین ته وفادار وي، تر یوه چتر لاندې راټولولای شي که نه؟

- دا چې اوس عملاً د افغانستان د اقلیت قومونو په منځ کې د دوی د حقوقو د (دروغجنو) مدعیانو له خوا ګوندونه موجود دي، دا ملي پراخ تحریک به له ټولو قومونو باکفایته، بادرکه او پر هېواد مین خلک راټول کړای شي که نه؟

۳- که دغه پورته کارونه وشي ایا پر یو ښه رهبر او با کفایته مشرۍ به سره متفق شي او که نه؟

- دوی به د خپل پروګرام د حقانیت او جامعیت په باب بادرده او زده کړو افغانانو ته قناعت ورکړی شي شي او که نه؟
- او که دا هم وشي ایا وبه کړای شي له روښانفکرې دایرې د ولس د پراخو پرګنو، او ولسي او روحاني مشرانو ملاتړ ترلاسه کړي او که نه؟

www.sikaraam.com

۲- ایا دوی به نړۍ پر دې قانع کړای شي چې د داسې مسایلو اړتیا او هم امکان اوس تر هر وخت زیات دی او دا کار هم د افغانستان او هم د نړۍ په ګټه دی.

نو د اړتیا خبره خو حل ده، خو د امکاناتو پر خبره باید پوره بحث وشي. دقیق فکر، قوي او متین ګامونه ورته واخیستل شي. داسې چې د افغانستان د تاریخي او ټولنیزو واقعیتونو ټول اړخونه دقیق تحلیل شي. دقیق او ستراتیژیک پروګرام جوړ شي او په پوره تدبیر، حوصله، عزم، پوهه او جدیت دا کار پرمخ ولاړ شي.

د راتلونکي اساسي قانون په باب ستاسو نظر څه دی، چې څه ډول قانون باید وي؟

د راتلونکي اساسي قانون په باب خو زموږ نظر په عام ډول دا دی چې باید د افغانستان خپلواکۍ، ملي هویت، ملي ګټې، د اسلام د سپیڅلي دین اساسات، د ترقۍ او دموکراسۍ لپاره تکل، د بشري حقوقو موازین، ټولنیز عدلت، اقتصادي پرمختیا، ملي یووالي او وروري، ټولنیزه پرمختیا، ملي ښوونه او روزنه، د حقوقي نظام اساسات او ټول لوړ ارمانونه په کې تضمین او تسجیل شي. دا قانون باید د ټولو تېرو قوانینو د یوې بشپړوونکې نسخې په حیث وي او د تېرو قوانینو کمۍ پوره کړي او نوې ستونزې ونه زېږوي.

www.sikaraam.com

ځینې کسان غواړي چې په اساسي قانون کې د فیډریشن موضوع راپورته کړي، ستاسو په نظر په افغانستان کې فیډریشن د افغانستان یووالي ته څومره زیان اړولای شي؟

موږ باید فډریشن مسئله په کلکه و غندو. دا د افغانستان او افغانانو پر خلاف د روسانو د وحشي ظلمونو او تېریو یو دوام و بولو او د افغانستان د ټولو خلکو په تاوان یې وګڼو.

زموږ خلک لا د افغان واحد ملت په یوه ملي لوښي کې پوره حل شوي نه دي او په دې نومونو د ملي نفاق او قومي او سیمه ییزو لانجو زړي له سره زرغونېدای شي. افغانستان واحد هېواد دی او باید یو پیاوړی مرکزي دولت ولري چې پر ټولو ولایتونو پوره کنټرول ولري. د افغانستان د خلکو ډېره لوړه فیصدي د زده کړې له نعمت څخه بې برخې ده، په تېرو جګړو کې ډېرې کینې او کرکې پیدا شوې دي او سره له دې چې تر افغانستان ښه بدیل د هیڅ قام او وګړي له پاره نشته، خود فدرالیزم دا ناوړه نظریه د مضر میکروب په توګه زموږ ملي وحدت او د خاورې یووالي له ګواښ سره مخ کولای شي، نو ځکه یې زه غندم او باید په اساسي قانون کې رد شي.

د ملي ژبې مسئله په اساسي قانون کې څنګه حلېدی شي؟

www.sikaraam.com

زموږ وړاندیز دادی چې د ۱۳۴۳ل کال د اساسي قانون په شان دې پښتو د افغانستان ملي ژبه او پښتو او دري دې د افغانستان رسمي ژبې وي، موږ غواړو په دې باب جنجال زېږوونکې تبصرې او مباحثې ونه شي او ګوندونه په دې باب د ملت له احساساتو سو استفاده ونه کړي، بلکې د ټولې نړۍ په شان په اصولي، معقول، متوازن او بې جنجاله ډول د ۱۳۴۳ل کال د اساسي قانون په شان عمل وکړي. ځکه هغه قانون د یوې ارامې فضا او پیاوړو اشخاصو د کار محصول و.

د رسمي مذهب مسئله باید څنګه حل شي؟

د رسمي مذهب په باب باید موږ پر دې توافق وکړو چې حنفي فقه دې د افغانستان رسمي مذهب ومنل شي، د دې لپاره ډېر دلایل شته:

- یو د افغانستان د خلکو قاطع اکثریت د حنفي مذهب پیروان دي.
- بل حنفي مذهب په اسلامي نړۍ کې د حاکمیت اوږده او روښانه تاریخ لري او ډېر جامع دی. (حتی په ځینو اسلامي هېوادونو لکه: سوډان کې سره له دې چې د حنفي مذهب پیروان اکثریت نه دي، خو د دوی دولتي چارې په حنفي مذهب چلېږي او علت یې همدغه د حنفي مذهب جامعیت دی.)
- په دې ډول به د مذهبي اختلافاتو مخنیوی هم وشي، ځکه که دویم مذهب په قانون کې شامل شو، نو بیا به د ټولو مذاهبو پیروان دغسې غوښتنه کوي.

www.sikaraam.com

ـ تر او سه د افغانستان خلکو د حنفي مذهب حاکمیت منلی و او څه ستونزه نه وه موجوده.

ـ خو باید مذهبي ازادي د هر چا لپاره موجوده وي او په قانون کې تضمین شي.

زموږ په هېواد کې د مطبوعاتو ازادۍ ته څومره اړتیا ده؟

ازاد مطبوعات داسې دي لکه څوک چې په خپله خوله خپلې خبرې کوي او دا هر څوک غواړي، هېڅوک نه غواړي او نه شي کولای چې خپلې خبرې ونه کړي. د مطبوعاتو ازادي په هېواد کې د دموکراسۍ او مدني ټولنې له جوړېدو سره اساسي مرسته کولای شي او باید ټول افغانان ددې لپاره مبارزه وکړي، خو ازاد مطبوعات باید یوه قید ته راضي وي او هغه دا چې د افغانستان او اسلام پر ضد به خپرونې نه کوي.

پر اوسنیو مطبوعاتو څومره د ازادو مطبوعاتو اطلاق کېدی شي؟

اوسني مطبوعات دوه ډوله دي: یو هغه چې په هېواد کې دننه خپرېږي: دا زیاتره د یوې ډلې او یوه شخص صفت کوي، رښتیا نه وایي، یا یې کم وایي، یا یې له ویلو څخه وېرېږي او یا هم وېرول

www.sikaraam.com

کېږي، خو اوس نوي نوي د يو بغاوت نښې ښکاري او سړي ته دا ډاډ پيدا کوي چې مطبوعات د ازادۍ پر لوري درومي.

بل هغه دي چې له هېواده بهر چاپېږي او خپرېږي: هغه بيا په پوره ډول ازاد دي او هر څوک کولی شي د خپل زړه خبره په ښکاره ډول وکړي. په دغه دويم ډول کې بايد يوازې يو ټکي ته متوجه شو چې د افغانستان او د اسلام پر ضد بايد نه وي، ځکه بيا به د ازادو مطبوعاتو نوم بد کړي.

اوس د چاپ او خپرونو د اسانتياوو او کمپيوټري وسايلو د عاموالي له امله خپرونې ډېرې اسانې او ارزانې شوې دي او هر څوک کولای شي د ازادو مطبوعاتو په وده او ترويج کې فعاله برخه واخلي او بايد وايې خلي.

ډاکټر صيب ستاسو له مرکې نه ډېره مننه.

ستاسو نه هم ډېره مننه.

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمد خان زوی پر ۱۳۴۲ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ د نیازیو په یوې روښنفکرې کورنۍ کې زیږېدلی دی.

لومړنۍ زده کړې یې د الینګار ولسوالۍ د سلینګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لیسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۲ل کال له نوموړې لیسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نوموړې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته دپښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانګه

www.sikaraam.com

کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلې)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې ببړنۍ لویې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیا د جرګې د غړو له خوا د ببړنۍ لویې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول.استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه

www.sikaraam.com

کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنګسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو. ملګرو ملتونو (UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده دروسپارو، خو استاد یون ونه منله او خپلې استادۍ ته یې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي. استاد یون پر ۱۳۸۵ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد یون د خپلو اکادیمیکو او لیکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راډیویي او ټلویزیوني مرکو کې یې د واقعیتونو او حقایقو د څرګندیدو له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوښوي، خو یو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي. د هغه ملي او

www.sikaraam.com

ګټــورو نظریــاتو تــه هــم غلــط رنــګ او تعبیــر ورکــوي، دا ډول اشـخاص، چې اکثره یې زوروا کي او د سیاسـي ډلـو ټپلو غـړي او مشران دي، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګه مخالفت کوي. زه ددې شاهد یم، هر کله چې یون کومه لیکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې یې مثبت او منفـي غبرګونونـه دواړه راپـارولي دي، منفـي غبرګونونـه اکثـره وخـت د هغـو اشخاصـو او ډلـو لـه خـوا وي، چـې پـه تېـر کـړکېچن سیاسي بهیر کې یې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونـه یې مطرح کړي دي.

مثبـت غبرګونونـه اکثـره د ولـس دمشـرانو، روښـنفکرانو او نـورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شـرایطو کې بیـا هـم خپـل فرهنګي، سیاسي او ټولنیز کـار تـه دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس پـه مسلسـل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر یو نیم کال راهیسې پرې په منظم ډول کار شوی، او ډل شوي او دادی ستاسو مخې ته ایښـودل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختیاوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کـار نـه دی. اسـتاد یـون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکـار او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې

www.sikaraam.com

يې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې) او (د پښتني فرهنګ د ودې پراختيا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو ليکوالو په لسګونو اثار، ايډيټ او چاپ کړي دي. دغه راز يې په سلګونو کورنيو مشاعرو، ادبي غونډو او سيمينارونو کې ونډه اخيستې ده، خپله يې هم په لسګونو مشاعرې، سيمينارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په يو زيات شمېر، ملي او نړيوالو کنفرانسونو کې يې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به يې د اثارو يادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	څرنګوالی	چاپکال
• مټکور	لومړۍ شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دويمه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هيلې	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• نيمګړي ارمانونه	د حيران شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د نازو انا ياد	د سيمينار د ليکنو ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د استاد الفت نثري کليات	د استاد الفت نثرونه	درېيم ۱۳۸۷
• سيندونه هم مري	د اسحق ننګيال شعري منتخبات	دويم ۱۳۸۷

www.sikaraam.com

ج- ژباړنې:

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
  د پوهنوال روستار تره کي اثر دویم ۱۳۸۷
- .د افغانستان فرهنګي میراثونو ته یوه کتنه
  د نینسي دوپرې اثر دویم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کی اثر دویم ۱۳۸۷

د- یونلیکنې:

- د اماراتو سفر د اماراتو یونلیک دویم ۱۳۸۷
- که یون دی یون دی د اروپا یونلیک لومړی ۱۳۸۷
- د پښتناګون ترخنډو د امریکا یونلیک لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمد ګل خان مومند اند و ژوند ته یوه لنډه کتنه دویم ۱۳۸۷
- استاد زیار د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری دویم ۱۳۸۷
- د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي پښتو کتابښود دویم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زیانونه دویم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دویم ۱۳۸۷
- ساینسي پرمختیاوې دویم ۱۳۸۷
- بېړنۍ لویه جرګه ولسواکي او زورواکي دویم ۱۳۸۷
- اندیال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سریزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون لومړی ۱۳۸۷

- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷
- دکتابونو په وړمو کې لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کړلیچ کې لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون لومړی ۱۳۸۷
- اوسنۍ رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای(ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته دنور زغم او اوسېلې هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل- افغانستان

www.sikaraam.com

maraka āw marake

(Interview and Interviews)

By:
M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-24-2
9 789936 500242 >

د خپرونو لړ: (۲۵)